

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет

Ю. Є. Зубцова

ДИДАКТИКА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»

Затверджено
вченою радою ЗНУ
Протокол № __ від _____

Запоріжжя
2024

УДК 373.3.02(075.8)

З-917

Зубцова Ю. Є. Дидактика початкової освіти: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта освітньо-професійної програми «Початкова освіта». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. 142 с.

Навчальний посібник містить теоретичні відомості з курсу «Дидактика початкової освіти»; питання для самоконтролю; практичні завдання, засновані на засадах діяльнісного підходу, які можна виконувати як на лекційних, так і на практичних заняттях; завдання для самостійного виконання; рекомендовану літературу; глосарій. Навчання за програмою курсу передбачає ознайомлення здобувачів із традиційними та інноваційними принципами, підходами, технологіями, формами, методами та прийомами навчання в початковій школі відповідно до Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа».

Для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 013 Початкова освіта освітньо-професійної програми «Початкова освіта». Посібник може бути використаний викладачами закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Рецензент

М. Д. Дяченко, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету

Відповідальний за випуск

Т. В. Турбар, кандидат педагогічних наук, доцент, голова науково-методичної ради факультету соціальної педагогіки та психології

ЗМІСТ

Умовні позначки	4
Передмова	5
Розділ 1. Планування та організація освітнього процесу в початковій школі	7
Тема 1. Повторення вивченого з навчальної дисципліни «Педагогіка» з розділу «Дидактика».....	7
Тема 2-3. Нормативно-правова база організації освітнього процесу в початковій школі.....	19
Розділ 2. Освітнє середовище та технології навчання в початковій школі	36
Тема 4. Особливості організації освітнього середовища.....	36
Тема 5-6. Сучасні технології навчання в початковій школі.....	49
Розділ 3. Інтегрований, тематичний та діяльнісний підходи в освітньому процесі Нової української школи. Формувальне оцінювання в початковій школі	69
Тема 7. Інтегрований та діяльнісний підходи в освітньому процесі.....	69
Тема 8. Тематичний підхід в освітньому процесі.....	79
Тема 9. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів.....	86
Розділ 4. Забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвитку учнів	104
Тема 10. Педагогіка партнерства.....	104
Тема 11. Співпраця з батьками.....	114
Тема 12. Інклюзивна освіта.....	125
Використана література	134
Рекомендована література	137
Глосарій	140

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ

 додаткові теоретичні відомості	 вправа / завдання
 питання для самоконтролю	 гра
 запам'ятати	 обговорення
 завдання для студентів на лекційному занятті / практичному занятті	 робота за інтерактивною онлайн-дошкою
 робота в групах	 переглянути відео
 робота в парах	 перейти за покликанням

ПЕРЕДМОВА

Зміни, які відбуваються в системі початкової освіти в Україні, зумовлюють нове соціальне замовлення на вчителя, здатного до інноваційної професійної діяльності. Від професійної підготовки вчителя початкових класів залежить ефективність освітнього процесу молодших школярів. Саме тому випускник закладу вищої педагогічної освіти має бути готовим до постійного оновлення змісту освіти, вдосконалення способів професійної діяльності, оволодіння сучасними технологіями, формами, методами та прийомами навчання. Майбутній учитель має бути спроможним ураховувати специфіку професійної діяльності в умовах циклічності навчання в початковій ланці та враховувати унікальність особистості кожної дитини.

Зміст навчальної дисципліни «Дидактика початкової освіти» спирається на вивчений матеріал з курсу «Педагогіка», а саме, з розділу «Дидактика» та фахових методик. Особливістю курсу є те, що студенти поглиблюють знання та формують практичні вміння щодо організації освітнього процесу в початковій школі відповідно до Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» та Державного стандарту початкової освіти.

Викладання курсу побудовано на засадах діяльнісного підходу, що передбачає активні форми взаємодії зі студентами під час лекційних та практичних занять. В посібнику містяться завдання, вправи, ігри практико-орієнтованого характеру, які викладач може застосовувати із здобувачами в очному та / або дистанційному форматі. Також в посібнику містяться інтерактивні покликання, які стануть у нагоді під час вивчення навчальної дисципліни

Отже, метою вивчення навчальної дисципліни «Дидактика початкової освіти» є оволодіння основними підходами, принципами, формами, методами, прийомами та технологіями організації освітнього процесу в початковій школі відповідно до Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа».

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Дидактика початкової освіти» є:

- усвідомити сутність та структуру освітнього процесу в початковій школі;
- систематизувати знання про Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, навчальні плани, типові програми, методи, прийоми, засоби навчання для початкової школи;
- засвоїти вимоги до організації освітнього середовища в НУШ, проведення уроків та інших форм організації навчання;
- розширити уявлення про варіативність структур уроків та інших форм організації навчання в НУШ, різноманітність форм організації пізнавальної діяльності молодших школярів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання (знання, уміння тощо) та компетентностей:

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- здатність до ініціативності, підприємливості, навчання впродовж життя;
- здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної;
- здатність до проектування осередків навчання, виховання й розвитку здобувачів початкової освіти;
- здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій;
- здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти: мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, фізкультурної;
- здатність до збору, інтерпретації та застосування даних у сфері початкової освіти із використанням методів наукової діяльності до формування суджень, що враховують соціальні, наукові та етичні аспекти;
- здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу;
- здатність організовувати освітній процес з урахуванням особливостей компетентнісного, діяльнісного, інтегративного підходу та застосуванням ігрових методів навчання в початковій школі.

Посібник може бути корисний викладачам закладів вищої освіти під час підготовки майбутніх учителів початкових класів, оскільки крім теоретичного матеріалу містить завдання, які можна використати на лекційних та / або практичних заняттях.

РОЗДІЛ 1. ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тема 1. Повторення вивченого з навчальної дисципліни «Педагогіка» з розділу «Дидактика»

Мета: повторити основні категорії дидактики; узагальнити та систематизувати знання про закони, закономірності, принципи, методи, форми організації навчання.

План

1. Поняття про дидактику. Основні категорії дидактики
2. Закони і закономірності навчання, їх характеристика. Принципи і правила навчання
3. Сутність і функції методів навчання. Класифікація методів навчання
4. Форми організації навчання та пізнавальної діяльності учнів

Основні поняття

Дидактика, форма організації навчання, метод, прийом, засіб навчання, зміст освіти, закони дидактики, дидактичні принципи, вимоги до вчителя, урок

1. Поняття про дидактику. Основні категорії дидактики

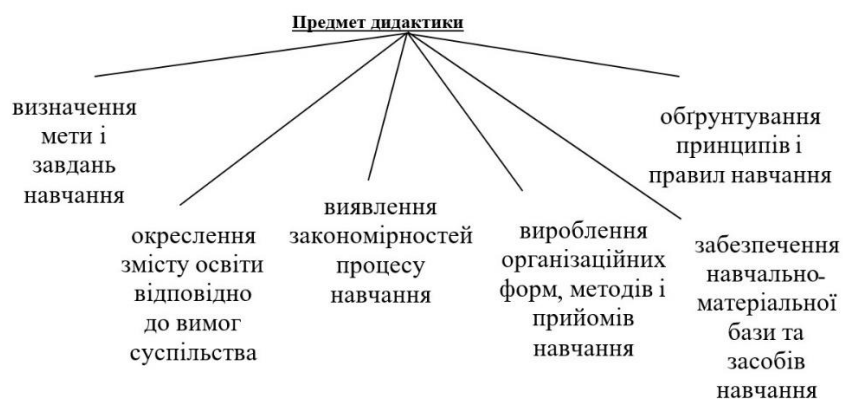
☼ *Вправа «Асоціативний куц»*

Пригадайте сутність поняття «дидактика» з курсу «Педагогіка».

📖 *Створіть асоціативний куц до поняття «дидактика» на дошці Mentimeter <https://www.mentimeter.com>. Спираючись на отримані асоціації, сформулюйте визначення цього поняття*

🔊 **Дидактика** – це галузь педагогічної науки, яка вивчає, досліджує, узагальнює та обґрунтовує цілі, закономірності, принципи, зміст, форми та методи навчального процесу, взаємодію вчителів та учнів, вплив педагогічних явищ на формування й розвиток особистості учня.

Дидактика – галузь педагогіки, яка досліджує теорію освіти і навчання. Дидактичні знання дають відповідь на питання: для чого, кого і як навчати.

Дидактика відповідає на запитання: кого? чого? і як навчати?

Чого навчати?

Зміст освіти – це знання, уміння і навички, якими оволодівають учні в процесі вивчення навчальних предметів.

Знання – цілісна система наукових понять про закони розвитку природи, суспільства і людського мислення, що накопичені людством в процесі суспільно історичної практики. (*Знання*: факти, відомості, наукові теорії, закони, поняття, системно закріплені у свідомості людини. *Їх види*: основні терміни і поняття, факти щоденної дійсності і наукові факти, основні закони науки, теорії, знання про способи діяльності, оцінні знання).

Уміння – здатність людини виконувати якісь дії на основі раніше засвоєних знань.

Навички – частково автоматизовані дії, сформовані в результаті багаторазового повторення.

Як навчати?

♣ **Принципи навчання** – вихідні положення, що визначають діяльність вчителя і характер пізнавальної діяльності учнів.

♣ **Методи навчання** – способи (шляхи) взаємодії вчителя і учнів, спрямовані на розв'язання навчально-виховних завдань.

♣ **Форми організації навчання** – спеціально організована діяльність вчителя і учнів, що проходить в установленому порядку і певному режимі.

2. Закони і закономірності навчання, їх характеристика. Принципи і правила навчання

Закони дидактики – це об'єктивні, внутрішні, суттєві та відносно стійкі зв'язки явищ та процесів, що можуть слугувати основою для наукового передбачення характеру розвитку цих явищ, процесів. Вони віддзеркалюють сутність останнього. Тому знання цих законів допомагає педагогам обґрунтовано визначати зміст навчання, правильно намічати шляхи та засоби навчальної діяльності, інноваційно і творчо організовувати й проводити навчальні заняття, ефективно вирішувати дидактичні завдання та в цілому оптимізувати педагогічний процес.

У вітчизняній дидактиці діють такі **закони**:

- *закон соціальної зумовленості цілей, змісту і методів навчання*: виявляє об'єктивний процес визначального впливу суспільних відносин, соціального устрою та формування основних компонентів навчального процесу;

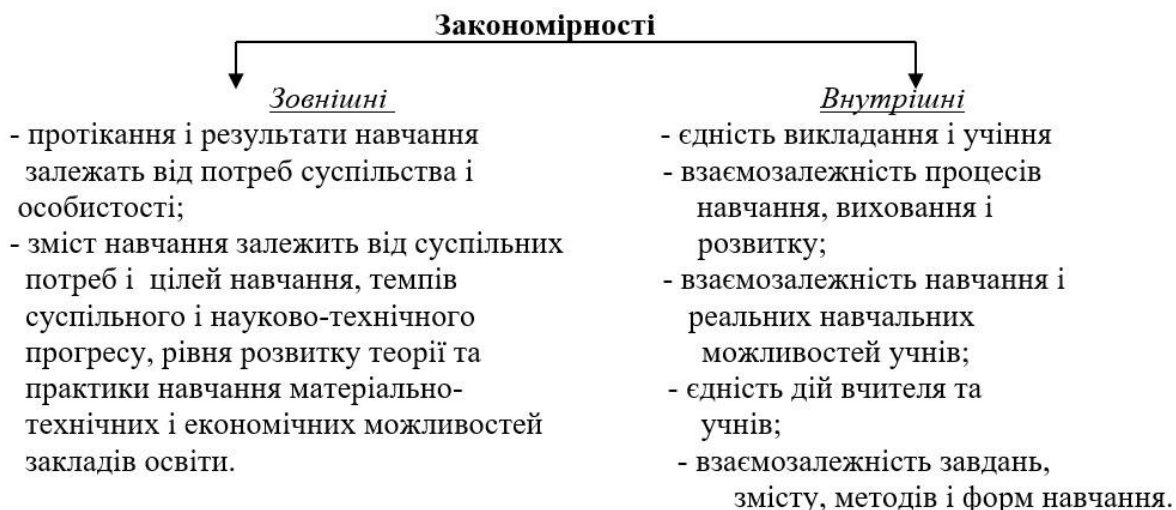
- *закон виховуючого і розвиваючого навчання*: розкриває співвідношення опанування знань, навичок, умінь і всебічного розвитку особистості учня, тобто передбачає наявність значного виховного впливу будь-якого навчального заходу, і навпаки – надання процесові опанування знань, навичок і умінь виховного забарвлення;

- *закон цілісності та єдності дидактичного процесу*: виявляє співвідношення частини та цілого в дидактичному процесі, необхідність

гармонійної єдності всіх його компонентів;

- *закон єдності та взаємозв'язку теорії та практики навчання*: розкриває співвідношення між змістом і методами навчання та майбутньою діяльністю учнів, залежністю дидактики від сучасної практики. У зв'язку з цим більшість занять мають бути фундаментально і професійно спрямованими й здійснюватися за допомогою практичних методів і форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Закономірності навчання – об'єктивні, суттєві, стійкі та повторювальні зв'язки між складовими компонентами цього процесу, що сприяють ефективній реалізації його функцій.

Закономірності навчання знаходять свій вияв у принципах навчання.

♪ **Принципи навчання** – система вихідних, основних вимог до навчання, виконання яких забезпечує ефективне вирішення завдань учіння і розвитку особистості (В. Чайка).

Принципи навчання – основні положення, що визначають зміст (М. Фіцула).

Під принципами навчання розуміють визначену систему вихідних основних дидактичних вимог до навчання, виконання яких забезпечує його необхідну ефективність.

Дидактичні принципи:

- визначають діяльність вчителя і пізнавальну діяльність учнів;
- відображають внутрішню суть діяльності вчителя та учнів;
- базуються на закономірностях навчання;
- є системою вимог до визначення змісту, форм і методів навчання;
- є системою основних положень, на які опирається теорія і практика навчання;
- визначають цілеспрямованість навчального процесу і діяльності вчителя;
- є основними положеннями, на які опираються при викладанні навчальних предметів;
- положення, якими керуються учні.

Характеристика принципів навчання:

Принцип цілеспрямованості навчання:

- чітко уявляти мету і результати навчання;
- «переводити» цілі навчання у внутрішні мотиви та пізнавальний інтерес учнів;
- забезпечувати усвідомлене виконання навчальних дій;
- проектувати проміжні та кінцеві результати навчання;
- конкретизувати основну мету навчання в завданнях;
- показувати учням перспективи успішного навчання.

Принцип науковості:

- знайомити з історією винаходів;
- об'єктивно висвітлювати наукові факти, поняття, теорії;
- знайомити з новими досягненнями;
- показувати перспективи розвитку науки;
- озброювати учнів методами науки;
- вносити корекцію в знання, здобуті самостійно;
- розкривати роль теорії для практики;
- розкривати внутрішні зв'язки і відношення, причинно-наслідкові зв'язки в процесах і явищах.

Принцип систематичності і послідовності:

- вивчати навчальний матеріал від близького до далекого, від легкого до важкого, від відомого до невідомого;
- встановлювати міжпредметні зв'язки та співвідношення між поняттями під час вивчення теми, навчального предмета;
- використовувати логічні операції аналізу та синтезу;
- забезпечувати послідовність етапів засвоєння знань;
- здійснювати планомірний порядок навчання;
- поступово диференціювати та конкретизувати загальні положення;
- розподіляти навчальний матеріал на логічно завершені фрагменти, встановлювати порядок і методику їх опрацювання;
- визначати змістові центри кожної теми, виділяти головні поняття, ідеї, встановлювати зв'язки між ними, структурувати матеріал уроку;
- визначати місце нового матеріалу в структурі теми чи розділу.

Принцип доступності:

- вибирати головне, суттєве в емпіричному компоненті змісту (властивості, ознаки, функції);
- забезпечувати відповідність обсягу домашнього завдання встановленим нормам;
- використовувати достатню кількість фактів, прикладів для формування ядра знань – теорій, ідей, законів;
- надавати диференційовану допомогу учням у навчанні;
- об'єм знань і темп навчання встановлювати з урахуванням реальних можливостей учнів;
- враховувати рівень навченості учнів, володіння ними методами навчальної діяльності;

- дотримуватись правил засвоєння знань за допомогою «маленьких кроків» з поступовим переходом до «великих кроків»;
- не повідомляти істину, а організовувати учнів на її самостійне відкриття.

Принцип активності і свідомості:

- використовувати у процесі навчання частково-пошукові бесіди, створювати проблемні ситуації;
- спонукати учнів до різноманітних видів творчості;
- показувати значення навчального предмета для вирішення життєвих проблем;
- використовувати у процесі навчання мислительні операції (аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція, узагальнення);
- навчати учнів раціональних прийомів організації навчальної діяльності;
- формувати пізнавальні мотиви навчання;
- заохочувати навчальну роботу учнів;
- перед виконанням кожної навчальної дії визначати мету завдання;
- систематично аналізувати навчальну роботу учнів, навіювати впевненість у своїх силах.

Принцип міцності знань, умінь і навичок:

- запам'ятовувати навчальний матеріал в поєднанні з пройденим раніше;
- повторювати навчальний матеріал за розділами і структурними смисловими частинами;
- виділяти при повторенні основні ідеї;
- використовувати самостійну роботу учнів;
- використовувати асоціативні зв'язки нового матеріалу з уже відомим;
- постійно звертатись до раніше засвоєних знань з метою їх поглиблення;
- використовувати оптимальну кількість навчальних вправ;
- систематично повторювати вивчений матеріал;
- домагатись осмисленого засвоєння знань, використання їх на практиці.

Принцип наочності:

- здійснювати навчання на конкретних образах, які безпосередньо сприймаються учнями;
- спрямовувати сприймання учнів на найістотніші ознаки і особливості предметів;
- звертати увагу учнів на внутрішню сутність зображень;
- від уявлень, конкретних образів підводити до осмислення і пізнання внутрішньої сутності явищ;
- забезпечувати оптимальне співвідношення конкретного і абстрактного;

- вчити спостерігати, встановлювати логічні зв'язки між предметами, явищами;
- від предметної наочності поступово переходити до символічної;
- використовувати технічні засоби навчання;
- не перенасичувати урок наочними посібниками, наочність – не мета, а засіб досягнення певної мети.

Принцип емоційності:

- виховувати в учнів почуття радості від успіху в навчанні;
- формувати в учнів почуття подиву засобами навчання;
- розвивати емоційне (зацікавлене) ставлення до процесу і способів здобуття знань;
- формувати вміння володіти своїм настроєм, контролювати свої емоції;
- готуючись до уроку, продумувати засоби і прийоми піднесення позитивних емоцій учнів;
- виказувати свою повагу та інтерес до учнів;
- не допускати грубощів у спілкуванні з дітьми;
- не дорікати дітям за їх помилки у навчанні;
- використовувати на уроці музику, поезію;
- не вдаватися до погроз, залякування, погроз;
- дотримуватися демократичного стилю спілкування з учнями.

Принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів:

- враховувати рівень розумового розвитку учнів;
- вивчати мотиви учіння школярів;
- надавати індивідуальну допомогу у навчанні;
- враховувати рівень пізнавальної самостійності учня;
- об'єднувати в диференційовані групи учнів, які мають однакові навчальні можливості.

Принцип зв'язку теорії з практикою:

- показувати зв'язок розвитку науки і практичних потреб особистості;
- використовувати навколишню дійсність як джерело знань і сферу застосування теорії;
- використовувати зв'язок школи і виробництва;
- доцільно використовувати проблемно-пошукові і дослідницькі завдання;
- поєднувати розумову діяльність з практичною;
- розвивати та переносити успіхи учнів з одного виду діяльності на інший;
- використовувати зв'язок навчання з життям як стимул для самоосвіти.

3. Сутність і функції методів навчання. Класифікація методів навчання

♪ **Метод навчання** – спосіб упорядкованої взаємопов’язаної діяльності вчителя та учнів, спрямовані на розв’язання навчально-виховних завдань

♪ **Прийоми навчання** – це складова частина методу, певні разові дії, спрямовані на реалізацію вимог тих чи тих методів навчання.

♪ **Засоби навчання** – допоміжні матеріальні засоби школи з їх специфічними дидактичними функціями (те, за допомогою чого вирішуються навчальні завдання: підручник, слово вчителя, наочні засоби навчання, ТЗН, комп’ютер).

Класифікація методів навчання

Методи організації діяльності				Методи стимулювання		Методи контролю і самоконтролю		
за джерелом знань	за логікою засвоєння знань	за ступенем пізнаваль. самостійності	за ступенем керівництва навч. діяльністю	інтересу до навчання	обов’язку та відповідальності	усного контролю	письмового контролю	лабораторно - практичного контролю
- <u>словесні</u> (бесіда, розповідь, пояснення, інструктаж, дискусія, диспут, драматизація, робота з книгою) - <u>наочні</u> (ілюстрації, демонстрації, спостереження) - <u>практичні</u> (практичні роботи / завдання, вправи)	- індуктивні - дедуктивні - традуктивні - аналітичні - синтетичні - порівняння	- репродуктивні - пояснювально-ілюстративні - проблем. викладу - частково-пошукові - дослід-кі	- під керівництвом вчителя - самост. робота - робота з книгою - лабор. роботи - виконання трудових завдань, проєктів	- ігри - дискусії - створення ситуацій емоцій. - переживання; - пізнавал. новизни - ситуації зацікавленості - ситуації успіху	- переконання у значущості навчання - вимоги - заохочення - покарання	- індивідуальне опитування - фронт. опитування - усні заліки - іспити - програмове опитування	- контрольні письмові роботи - письмові заліки - іспити - програмові письмові роботи	- контрол.-лабораторні роботи - комп’ютерний контроль

Фактори, які впливають на вибір методів навчання:

- цілі навчання;
- рівень мотивації навчання;
- зміст, який необхідно реалізувати;
- кількість і складність навчального матеріалу;
- рівень підготовленості учнів;
- вік і працездатність учнів;
- матеріально-технічні та організаційні умови навчання;
- характер взаємин між учителем і учнями;
- кількість учнів у класі;
- рівень підготовленості вчителя;
- тип і структура заняття;
- специфіка предмета.

4. **Форми організації навчання та пізнавальної діяльності учнів**

☞ **Форми організації навчання** – як дидактична категорія означає зовнішній бік організації навчального процесу, пов'язаний з кількістю учнів, часом і місцем навчання, а також порядком його здійснення (В. Ягупов).

Вибір форм навчання визначається:

- особливостями змісту предметів та їх розділів;
- конкретним змістом та метою занять;
- складом, рівнем підготовки і віковими можливостями учнів.

Урок – це основна форма організації навчання.

Урок як основна форма організації навчання характеризується такими рисами:

- постійний склад учнів;
- регламентація змісту матеріалу і навчального часу;
- уроки проводяться за сталим розкладом;
- усі учні вивчають один і той же матеріал за програмою;
- керівництво з боку вчителя;
- різні форми та види навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- навчальний процес будується у формі взаємопов'язаних елементів уроку.

☞ **Урок** – це логічно закінчена, обмежена в часі частина навчально-виховного процесу, яку проводять за розкладом під керівництвом учителя з постійним складом учнів (Н. Волкова).

Тривалість уроків у закладі загальної середньої освіти становить: у 1 класі – 35 хв., у 2-4 класах – 40 хв., у 5-12 класах – 45 хв.

Типологія уроків В. Онищука (за дидактичною метою):

- урок засвоєння нових знань;
- урок засвоєння умінь і навичок;
- урок комплексного застосування знань;
- урок узагальнення та систематизації знань;
- урок перевірки, оцінки та корекції знань;
- комбінований урок.

Дидактична характеристика основних структурних елементів уроків різних типів

Урок як складна дидактична система має свою структуру (будову):

- склад (з яких елементів або етапів складається урок);
- послідовність (в якій послідовності ці елементи входять в заняття);
- зв'язок (як між собою пов'язані).

Структура уроку має відображати не тільки зовнішні прояви організації спільної діяльності вчителя та учнів, але і виражати головним чином суть внутрішніх процесів, з якими пов'язана методична творчість вчителя і активна пізнавальна діяльність учнів.

Цілі уроку (дидактична, виховна, розвивальна) реалізуються через зміст уроку, методи навчання, вплив особистості вчителя, атмосферу спілкування, різні форми співпраці всіх учасників навчального процесу. Структура уроків

залежить від мети, змісту, кількості годин на тему, вікових особливостей учнів, місця уроку в системі уроків.

Виділяють макро- та мікроструктуру уроку.

Макроструктура уроку – це сукупність основних етапів уроку, їх послідовність.

Мікроструктура уроку – це наповнення конкретними видами роботи кожного структурного елемента уроку.

Структурні елементи уроку:

1. *Організаційна частина.* До неї належать привітання, перевірка підготовленості учнів до уроку, виявлення відсутніх, повідомлення плану роботи. Її мета – мобілізувати дітей до праці, активізувати увагу, створити робочу атмосферу на уроці.

2. *Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності.* Зорієнтувати учнів у місці даного уроку в структурі уроків, визначити зміст і напрями діяльності. Формувати потребу у вивченні конкретного матеріалу, вказавши на його практичну суб'єктивну значущість для учня сьогодні та в майбутньому. Виникненню мотивів до навчання сприяє чітке усвідомлення мети – кінцевого, запланованого результату спільної діяльності вчителів та учнів.

3. *Перевірка знань учнів.* Означає перевірку домашнього завдання, яку проводять різними методами в залежності від мети: усна перевірка (опитування), вибіркова письмова перевірка за допомогою карток-завдань, ущільнене опитування та інше.

4. *Актуалізація опорних знань.* Покликана забезпечити узгодження між викладеною вчителем інформацією та сприйняттям, засвоєнням, осмисленням її учнями. Щоб пояснення було зрозумілим, учням необхідно нагадати попередній вивчений матеріал, на базі якого засвоюються нові знання. Важливо, пов'язати новий матеріал з уже відомим, створити для його засвоєння надійний фундамент.

5. *Пояснення нового матеріалу (сприймання, усвідомлення та осмислення знань).* Полягає не лише у викладанні, а й у керуванні процесом засвоєння учнями нових знань. Для успішного засвоєння нових знань вчителю слід подбати про їх сприймання, розуміння, закріплення і застосування. Бажано, щоб під час пояснення нового матеріалу між учнями і вчителем існував зворотний зв'язок для з'ясування незрозумілих моментів.

6. *Діагностика правильності засвоєння учнями знань.* Допомагає вчителю та учням з'ясувати причину нерозуміння певного елемента змісту, невміння чи помилковості виконання інтелектуальної або практичної дії. Вона може бути здійснена за допомогою серії оперативних короткочасних контрольних робіт (письмових, графічних, практичних), усних фронтальних опитувань.

7. *Закріплення нового матеріалу.* Здійснюється за допомогою вибіркового фронтального опитування учнів або за допомогою невеликої самостійної роботи. Для цього вчитель повинен підібрати питання, завдання, які сприяють приєднанню нових знань до системи засвоєних раніше знань, умінь та навичок.

8. *Підведення підсумків уроку.* Передбачає коротке повідомлення про виконання запланованої мети, завдань уроку. Учитель аналізує разом з учнями,

що нового дізнались на занятті, якими знаннями та вміннями оволоділи, яке значення ці знання мають для наступного вивчення предмета. У підсумку уроку має бути відображено позитивні та негативні аспекти діяльності класу та окремих учнів, оцінено їх роботу. Підсумок уроку повинен бути не процесуальним, а змістовим.

9. Повідомлення домашнього завдання. Містить пояснення щодо змісту завдання, методики його виконання, передбачає його запис на дошці, а учнями в щоденник.

Вимоги до уроку

Організаційні передбачають чітке визначення мети і завдань уроку, раціональну його структуру, підтримання високої працездатності, дисципліни, оптимальне використання часу.

Дидактичні висувають на передній план чіткість навчальних завдань, освітню і виховну мету, оптимальний зміст, раціональні методи, дотримання принципів навчання.

Психологічні спрямовують на стимулювання навчально-пізнавальної діяльності, метою якої є формування позитивного ставлення учнів до навчання.

Етичні відображають одну із сторін педагогічної моралі – характер взаємин учителя і учнів на уроці (вимогливість, принциповість, справедливість, тактовність).

Санітарно-гігієнічні забезпечення відповідної площі, кубатури класу, освітлення, раціональний розклад уроків, сприятливий шкільний режим.

Форми організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці

Індивідуальна – передбачає самостійне виконання учнем навчальних завдань на рівні навчальних можливостей (темпу роботи, рівня підготовки);

Фронтальна – означає постановку перед класом проблемних питань або пізнавальних завдань, у вирішенні яких беруть участь усі учні.

Групова – форма організації навчання в малих групах (не менше 3 осіб), об'єднаних навчальною метою (завданням), за опосередкованого керівництва вчителя.

Парна – виконання навчального завдання двома учнями.

Підготовка вчителя до уроку

Загальна (перспективна) підготовка включає:

- вивчення учнів, їх особливостей, успіхів, невдач, способів впливу;
- вивчення змісту навчального матеріалу (початкові програми, підручники, посібники);
- підготовка матеріальної бази (наочних посібників, ТЗН, роздаткового матеріалу);
- календарно-тематичне планування: дата, зміст, тип уроку, наочні посібники, міжпредметні зв'язки, домашнє завдання.

Безпосередня підготовка включає: визначення мети конкретного уроку (освітньої, виховної, розвивальної), місце уроку в структурі уроків, підбір як змісту навчального матеріалу, так і методів навчання, видів роботи на урок; виготовлення наочності; поурочне планування (дата проведення уроку, тема,

мета, тип уроку, обладнання, використана література, хід уроку (макро- та мікроструктура).

Інші форми організації навчання

Навчальна екскурсія – форма організації педагогічного процесу, спрямована на вивчення учнями поза межами школи і під керівництвом учителя явищ, процесів через безпосереднє їх сприймання.

Предметні гуртки – добровільні об'єднання дітей, організовані з метою розширення і поглиблення знань учнів з предметів навчального плану школи й розвитку в них інтересу до відповідних галузей науки, художньої літератури й мистецтва, техніки.

Домашня навчальна робота учнів – самостійне виконання учнями навчальних завдань після уроків. Вчитель має забезпечувати диференційований підхід до визначення змісту і обсягу домашніх завдань з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їх запитів та інтересів, використовувати творчі завдання, які б приваблювали учнів новизною і цікавістю, стимулювали до пошукової діяльності.

Нестандартні уроки

Переваги нестандартних уроків:

- 1) підвищують пізнавальний інтерес учнів;
- 2) дають змогу відійти від шаблону традиційного уроку, зробити навчальний процес більш захоплюючим, урізноманітнити його;
- 3) сприяють розвитку учителя та учнів, розкриттю їх творчого потенціалу;
- 4) педагог має змогу побачити, як поведуться його вихованці в незвичних для них умовах навчання, як змінюється їхній спосіб мислення тощо.

Типи нестандартних уроків:

- уроки ділової та рольової гри (урок - прес-конференція, урок-захист проєктів, урок-консиліум, урок-імітація та ін.);
- театралізовані уроки (урок-спектакль, урок-концерт, урок-казка та ін.);
- уроки-змагання (урок-КВК, урок – «Що? Де? Коли?», урок-вікторина, урок-конкурс та ін.);
- уроки широкомасштабного огляду знань (урок-панорама, урок-подорож та ін.);
- уроки творчого пошуку (урок-лабораторне дослідження, «урок-«Еврика», урок-експедиція та ін.);
- уроки комунікативної спрямованості (урок-диспут, урок-усний журнал, урок-діалог та ін.);
- уроки-звіти (урок захисту індивідуальних творчих робіт, урок-залік, урок-демонстрація та ін.);
- інтегровані уроки;
- міжпредметні уроки.

 Створіть інтелект-карту з теми «Дидактика»

? Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям: дидактика, форма організації навчання, метод, прийом, засіб навчання, зміст освіти, закони дидактики, дидактичні принципи, вимоги до вчителя, урок.

Зверніться до глосарію. Вивчіть основні педагогічні поняття. Будьте готові до проведення педагогічного диктанту.

2. Наведіть приклади основних законів дидактики.

3. Визначте зовнішні та внутрішні закономірності навчання.

4. Охарактеризуйте традиційні принципи навчання.

5. Визначте особливості структурних елементів уроку.

6. Обґрунтуйте доцільність визначених вимог до уроку.

7. В чому полягає зміст загальної та безпосередньої підготовки вчителя до уроку?

Практичні завдання

1. Створити та креативно оформити акронім для запам'ятовування принципів навчання. Акронім має відображати всі визначені у лекції традиційні принципи дидактики; бути естетично та творчо оформленим.

***Акронім** – аббревіатура, що складається з початкових літер або звуків слів твірного словосполучення.*

2. Проаналізувати відео уроку, запропоноване викладачем. В аналізі заняття потрібно визначити:

- традиційні методи навчання;
- засоби навчання;
- форми організації пізнавальної діяльності;
- дидактичні принципи;
- мовленнєві помилки.

Обов'язково слід наводити конкретні приклади та / або аргументацію.

3. Написати есе на тему «Моя початкова освіта».

В есе проаналізувати власний досвід початкової освіти, її якість; методи, прийоми, засоби, ФОПД, які застосовувала ваша перша вчителька; власні емоції від навчання в початковій школі; як вплинула педагогічна діяльність першої вчительки на вибір для власного навчання освітньої програми «Початкова освіта». До есе додайте власне фото з початкової школи.

Рекомендована література

Основна: 4.

Додаткова: 14, 7.

Тема 2-3. Нормативно-правова база організації освітнього процесу в початковій школі

Мета: визначити чинники якісної початкової освіти; усвідомити головні засади Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»; з'ясувати особливості Державного стандарту початкової освіти та Типових освітніх програм; проаналізувати значущість компетентнісного підходу в освіті та формування ключових компетентностей.

План

1. Чинники якісної початкової освіти. Головні засади Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»
2. Компетентнісний підхід, ключові компетентності
3. Особливості Державного стандарту початкової освіти
4. Типові освітні програми. Освітня програма закладу освіти. Навчальна програма
5. Базовий навчальний план. Типовий навчальний план. Навчальний план закладу освіти. Календарне планування

Основні поняття

Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, типові освітні програми, освітня програма закладу освіти, навчальна програма, базовий навчальний план, типовий навчальний план, навчальний план закладу освіти, календарне планування

☀️ 😊😊 *Підготуйтеся до педагогічного диктанту*

Пригадайте зміст основних педагогічних понять. Потренуйтеся відповідати в парі / в умовах дистанційного навчання диктант можна провести із застосування платформи LearningApps

☀️ ❖ *Гра «Впізнай однокласника / однокласницю по фото з початкової школи*

☀️ 📷 *Доберіть фото-асоціацію про свій досвід навчання в початковій школі. Розмістіть фото на дошці Padlet <https://padlet.com>. Прокоментуйте дібране фото.*

1. Чинники якісної початкової освіти. Головні засади Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»

Історично склалось так, що початкова освіта є першої сходинкою системного здобуття освіти людиною. Унікальність початкової школи в тому, що вона становить цілісну систему: тривалість навчання, багатопредметність,

систематичність зв'язків між ними, перший цілеспрямований етап навчальної діяльності, керує навчально-виховним процесом один вчитель тощо.

Початкова школа працює в умовах постійних змін, які запроваджуються зверху через модернізацію програм і нові нормативні документи або ініціюються знизу школами, творчими педагогами. Так, неодноразово робились спроби її змінити. За роки незалежності змінювались концепції, закони, стандарти, програми, підручники, нормативна база, терміни навчання, зміст. Змінюються і діти, які приходять до початкової школи. Вони більш інформовані, розкуті, але нерідко невідповідно до навчання і спілкування з ровесниками, з ослабленою увагою, здоров'ям та ін., яких вчити і виховувати значно складніше, ніж попередні покоління.

Якість шкільної освіти є похідною від її цілей і завдань. Вона має відповідати як соціальним потребам держави, так і запитам особистості.

Якість шкільної освіти – це насамперед її відповідність певним еталонам вимог, що визначені стандартами та нормативами і можуть вимірюватися. Крім того, якість освіти засвідчують різноманітні особисті досягнення учнів чи колективу школи, які не завжди можна кількісно виміряти через нерозробленість відповідних критеріїв.

Виклики часу зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей.

14 грудня 2016 р. Кабінетом Міністрів України було схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

☞ <https://ips.ligazakon.net/document/kr160988?an=113>

☞ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Найважливішими чинниками якості початкової освіти є:

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;
- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;
- осучаснення та оздоровлення освітнього середовища;
- впровадження методик особистісно і компетентнісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів;
- технологічність методик навчання;
- моніторинговий супровід освітнього процесу;
- адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо.

Ці чинники враховані в Концепції «Нова українська школа» і мають перебувати в полі належної уваги у процесі впровадження у практику положень цього засадничого документа.

Метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти за такими напрямками:

- ухвалення нових державних стандартів загальної середньої освіти, розроблених з урахуванням компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків;
- підвищення мотивації вчителя шляхом підвищення рівня його оплати праці, надання академічної свободи та стимулювання до професійного зростання;
- запровадження принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня);
- удосконалення процесу виховання;
- створення нової структури школи, що дасть змогу засвоїти новий зміст освіти і набути ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості;
- децентралізація та ефективне управління загальною середньою освітою, що сприятиме реальній автономії школи;
- справедливий розподіл публічних коштів, що сприятиме рівному доступу усіх дітей до якісної освіти;
- створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, вчителів і батьків;
- створення необхідних умов для навчання учнів безпосередньо за місцем їх проживання, зокрема у сільській місцевості, або забезпечення регулярного підвезення до шкіл.

Ці положення покладено в основу «формули НУШ» (рис. 1).

Рисунок 1. Формула Нової української школи

Згідно з реформою загальної середньої освіти **випускник Нової української школи** – це:

- цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення;

- патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини;
- інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя (рис. 2).

Рисунок 2. Випускник Нової української школи

У Концепції наголошено на суб'єктності навчання, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. Мета загальної середньої освіти визначена у Законі України «Про освіту»:

☞ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

«**Метою освіти** є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору».

Відповідно до загальної мети освіти, **місією початкової школи** є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

Найціннішим результатом початкової освіти в особистісному вимірі є здорова дитина, мотивована на успішне навчання, дослідницьке ставлення до

життя; це учень/учениця, які вміють вчитися з різних джерел і критично оцінювати інформацію, відповідально ставитися до себе та інших людей, усвідомлювати себе громадянином/громадянкою України.

2. Компетентнісний підхід, ключові компетентності

Нині у світовій практиці ефективність освіти пов'язують із реалізацією компетентнісного підходу. Європейський Союз визначає ключовими компетентностями ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетентності розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання.

Усі ключові компетентності вважаються однаково важливими: кожна з них сприяє успішному життю в суспільстві. Компетентності можуть застосовуватися у багатьох контекстах і в різних комбінаціях. Вони переплітаються та поєднуються: розвиваючи компетентності, важливі для однієї життєвої сфери, ми одночасно розвиваємо й пріоритетні для іншої.

Відповідно до Закону України «Про освіту»:

♣ **Компетентність** – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність

Новітнє розуміння компетентнісного підходу загалом і ключових компетентностей зокрема містять такі документи:

- Державний стандарт початкової освіти (2018 р.);
- Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко (2018 р.);
- Типова освітня програма початкової освіти, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна (2018 р.).

Розуміння компетентності як інтегрованого результату освіти, передбачає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах. Саме тоді створюються умови для залучення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату.

Компетентність часто тлумачать через усталені поняття: «здатність до...», «комплекс умінь», «готовність до...», «знання в дії», «спроможність», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція» та ін.

Компетентності дають змогу усунути суперечності між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань:

- уміти розрізняти об'єкти, ознаки, властивості;
- аналізувати і пояснювати причини та наслідки подій, вчинків, явищ;
- створювати тексти, вироби, проєкти;

- висловлювати ставлення до подій, вчинків – своїх та інших людей;
- брати участь у колективних справах, у розв'язанні навчальних завдань; оцінювати вчинки, різні моделі поведінки;
- користуватись певними предметами та ін.

До ознак ключових компетентностей належать такі: поліфункціональність; надпредметність; міждисциплінарність; багатокомпонентність; спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції.

Ключові компетентності НУШ включають 11 компетентностей, які значною мірою корелюють з оновленими 8 ключовими компетентностями, рекомендованими Європейським Союзом. Так, і в Державному стандарті початкової освіти визначено 11 ключових компетентностей.

1) вільне володіння державною мовою, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях;

2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування;

3) математична компетентність, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;

4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;

5) інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади;

6) екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів з розумінням важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства;

7) інформаційно-комунікаційна компетентність, що передбачає опанування основою цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної

компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях;

8) навчання протягом життя, що передбачає опанування уміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі;

9) громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають:

спроможність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, зокрема школи та класу, спираючись на розуміння соціальних, економічних і політичних понять та сталого розвитку, критичне оцінювання основних подій національної, європейської та світової історії, а також повагу до прав людини та верховенства права, цінування культурного розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України;

виявлення поваги до інших та толерантності, уміння конструктивно співпрацювати, співчувати та діяти в конфліктних ситуаціях, зокрема пов'язаних з різними проявами дискримінації. Дбайливе ставлення до особистого, соціального і фізичного добробуту та здоров'я, дотримання здорового способу життя; розуміння правил поведінки і спілкування, що є загальноприйнятими в різних спільнотах і середовищах, спроможність діяти в умовах невизначеності та багатозадачності;

10) культурна компетентність, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості;

11) підприємливість та фінансова грамотність, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень.

Визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережувальна, фізкультурна, громадянська, історична, мистецька) має освітній потенціал, необхідний для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу.

Наприклад, **математична освітня галузь** дає змогу сформувати такі компетентності:

- *спілкування державною мовою* – уміння, що виробляється у процесі навчання математики, а саме лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень;

- *спілкування іноземними мовами* – зіставляти математичний термін

або буквене позначення з його походженням з іноземної мови;

- *основні компетентності у природничих науках і технологіях* – моделювати процеси, що відбуваються в навколишньому світі;
- *інформаційно-цифрову компетентність* – діяти за алгоритмом і складати алгоритми;
- *уміння вчитися* – доводити правильність певного судження та власної думки;
- *ініціативність і підприємливість* – здійснювати раціональний вибір;
- *соціальну та громадянську компетентності* – робити висновки з отриманих результатів розв'язування завдань соціального змісту;
- *обізнаність та самовираження у сфері культури* – естетично зображувати фігури, графіки, рисунки;
- *екологічну грамотність і здорове життя* – ошадливо користуватися природними ресурсами.

Наскрізними вміннями (спільними для всіх компетентностей) є: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами

3. Особливості Державного стандарту початкової освіти

Концепція «Нова українська школа» передбачала створення нового Державного стандарту загальної середньої освіти, процес розробки якого було розпочато у середині 2016 року. На початку 2017 року частина робочої групи зосередилася на створенні нового Стандарту початкової освіти, який пройшов громадське обговорення. 21 лютого 2018 року Кабінет Міністрів України ухвалив **Державний стандарт початкової освіти (ДСПО)**, який визначав, чого навчатимуть дітей у початковій школі з 1 вересня 2018 року.

Важливо зазначити, що процес розробки ДСПО відбувався у відкритому експертному діалозі, у якому брали участь найкращі педагоги-практики, науковці, громадські активісти, представники батьківських спільнот, міжнародні консультанти – понад 80 фахівців із різних регіонів України. Таке широке залучення було зумовлено, зокрема, численними цільовими групами, які користуватимуться ДСПО.

 <https://www.youtube.com/watch?v=oUCznDMsZzo>

 Хто був дотичний до розроблення ДСПО?

 В чому особливості ДСПО 2018 року?

 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

Державний стандарт початкової освіти визначає:

- мету початкової освіти;
- ціннісні орієнтири;

- ключові компетентності;
- наскрізні вміння;
- освітні галузі та їхню мету, загальні результати навчання;
- вимоги до обов'язкових результатів навчання;
- загальний обсяг навчального навантаження у базовому навчальному плані початкової освіти та ін.

 <https://www.youtube.com/watch?v=V90zZxrh-JM>

 В чому унікальність принципів ДСПО?

Державний стандарт початкової освіти ґрунтується на таких *принципах*:

- визнання унікальності та обдарованості кожної дитини, що забезпечується рівним доступом до освіти, заборонаю будь-яких форм дискримінації або відокремлення дітей на основі попереднього відбору;
- цінність дитинства, що оберігається шляхом встановлення освітніх вимог, які відповідають віковим особливостям дитини, визнання прав дитини на навчання через діяльність, зокрема гру, обмеження обсягу домашніх завдань для збільшення часу на рухову активність і творчість дитини;
- радість пізнання, що обумовлюється використанням в освітньому процесі дослідницької та проєктної діяльності;
- розвиток вільної особистості шляхом підтримки самостійності, незалежного мислення, оптимізму та впевненості в собі;
- міцного здоров'я та добробуту, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку;
- забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку;
- утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо);
- плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави;
- формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу.

   Для кращого запам'ятовування принципів навчання в мікрогрупі зашифруйте / візуалізуйте принципи Державного стандарту початкової освіти. Представники іншої групи мають вгадати зашифрований принцип

 Розмістіть візуалізації на дошці Lino <http://linoit.com>

Визначення результатів у ДСПО репрезентовано у третій особі, через висловлювання здобувачем різних способів *сприймання, створення, розрізнення,*

використання, усвідомлення, оцінювання, виявлення свого ставлення та ін.

У ДСПО вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей учнів (здобувачів освіти) визначено за такими **освітніми галузями**:

- мовно-літературна (українська мова та література, мови та література відповідних корінних народів і національних меншин; іншомовна освіта);
- математична;
- природнича;
- технологічна;
- інформатична;
- соціальна і здоров'язберезувальна;
- громадянська та історична; мистецька;
- фізкультурна.

Стандарт передбачає поділ навчання в початковій школі на два цикли: перший – адаптаційно-ігровий (1–2 класи); другий – основний (3–4 класи).

 <https://www.youtube.com/watch?v=BcR0zL3XwyE>

 Чим обумовлена циклічність навчання в початковій школі?

Загалом циклування має сприяти чіткішому визначенню цілей навчання, опису очікуваних освітніх результатів і розробленню оцінних інструментів для меншого часового проміжку з метою поступового вирівнювання навчальних можливостей і здобутків дітей 6-7 річного віку, а потім 8-9 річного. .

Саме тому, ДСПО окреслює обов'язкові результати навчання не після кожного року навчання (першого, другого, третього чи четвертого класу), а за циклами – першим і другим. Такий поділ на цикли відповідає психофізіологічним особливостям учнів початкової школи. Вони розвиваються стрибкоподібно, і, відповідно, потребують інших підходів. Цей стрибкоподібний розвиток дитини врахований у циклічній структурі формулювання обов'язкових результатів.

Метою першого циклу навчання є природне входження дитини у шкільне життя, послідовна адаптація до нового середовища. Особливості цього циклу такі:

- навчальні завдання і час на їхнє виконання залежать від індивідуальних особливостей школярів;
- навчальний матеріал можна інтегрувати у змісті споріднених предметів або ввести до складу предметів у вигляді модулів;
- обсяг домашніх завдань слід обмежити;
- навчання слід організовувати через діяльність, ігровими методами як у класі, так і поза його межами;
- учитель має свободу вибору (створення) навчальних програм у межах стандарту освіти;
- запроваджено описове формувальне оцінювання, традиційних оцінок немає; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі

впевненість і мотивацію до пізнання.

Метою другого циклу є здійснення навчального процесу з концентрацією педагогічної уваги на *формуванні в учнів відповідальності і самостійності*; підготовка до успішного навчання в основній школі. Його суттєвими ознаками є:

- використання у процесі навчання методів, які вчать здійснювати самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям, враховують індивідуальність учня;
- впровадження предметного навчання;
- частина предметів передбачає рівневе оцінювання.

Державний стандарт є основою для розроблення типових та інших освітніх програм.

4. Типові освітні програми. Освітня програма закладу освіти. Навчальна програма

На підставі ДСПО створюється та затверджується Міністерством освіти і науки України відповідна Типова освітня програма, яка може слугувати основою для формування Освітньої програми закладу освіти.

Освітнянам запропоновано дві типові освітні програми для 1–2 класів і дві – для 3–4 класів. Програми укладені відповідно авторським колективом під керівництвом Олександри Савченко й авторським колективом під керівництвом Романа Шияна. Типові освітні програми розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України

☞ <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

Типові освітні програми

Типова освітня програма початкової освіти окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом початкової освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти. Типова освітня програма визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти, подані в рамках освітніх галузей;
- пропонуваній зміст освітніх галузей, укладений за змістовими лініями;
- орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки освітніх галузей, предметів, дисциплін тощо, зокрема їхньої інтеграції, а також логічної послідовності їхнього вивчення;
- рекомендовані форми організації освітнього процесу та інструменти системи внутрішнього забезпечення якості освіти;
- вимоги до осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою.

Очікувані результати навчання здобувачів освіти подано за змістовими лініями і співвіднесено за допомогою індексів з обов'язковими результатами навчання відповідного циклу, визначеними Стандартом.

Змістові лінії кожної освітньої галузі реалізуються паралельно та розкриваються через «Пропонований зміст», який окреслює можливий навчальний матеріал, на підставі якого будуть формуватися очікувані результати навчання та відповідні обов'язкові результати навчання.

У процесі розроблення типових програм об'єктами пошуку нових наукових рішень були такі питання: як упередити можливість перевантаження нової початкової школи, як визначити «ядра змісту» для інтегрованих курсів, яку кількість галузей і що саме доцільно інтегрувати, як у кожній з галузей передбачити взаємозв'язок ключових і предметних компетентностей, адже всі компетентності важливі, але кожна освітня галузь має свої пріоритети для їх формування.

Щороку надаються Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання у початковій школі, в яких, з-поміж іншого, подано перелік програм, на основі яких заклад може розробляти свою освітню програму. До прикладу, крім типових це може бути:

- освітня програма початкової освіти за вальдорфською педагогікою (автори Косенко Д. Ю., Мезенцева О. І.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1044;

- освітня програма «Світ чекає крилатих» (науковий керівник Цимбалару А. Д.), лист ДСЯО від 22.09.2020 № 01/01-23/1115;

- освітня програма за педагогічною технологією «Росток» (науковий керівник Пушкарьова Т. О.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1045;

- освітня програма «Інтелект України» (науковий керівник Гавриш І. В.), лист ДСЯО від 06.08.2020 № 01/01-23/929;

- освітня програма за системою розвивального навчання Д. Б. Ельконіна, В. В. Давидова та ін. (автори Старагіна І. П., Захарова Г. М. та ін.), лист ДСЯО від 11.09.2020 № 01/01-23/1043;

- освітня програма I циклу (1-2 класи) та II циклу (3-4 класи) закладів загальної середньої освіти, які працюють за системою розвивального навчання (Центр психології і методики розвивального навчання), лист ДСЯО від 28.08.2021 № 01/01-23/1283.

Наявність в освітньому просторі різних освітніх програм, які за очікуваними результатами відповідають ДСПО або одній з типових програм, створює передумови для варіативності педагогічних систем, взаємозбагачення методик, створення моделей різних освітніх середовищ, сприятливих для дітей з різними можливостями.

Перш ніж обирати програми, альтернативну Типовим, заклад освіти має переконатися, що така програма рекомендована МОН.

Освітня програма закладу освіти

На основі ДС та рекомендованих програм (Типових або альтернативних, що визначені у щорічних Інструктивно-методичні рекомендації) заклад освіти

розробляє свою Освітню програму.

Освітніми компонентами освітньої програми закладу загальної середньої освіти є освітня галузь, навчальний предмет, факультативний курс, курс за вибором, спецкурс, модуль, практика тощо.

Зокрема, заклад освіти розробляє освітню програму на основі типових освітніх програм, затверджених наказами МОН України, відображає в ній специфіку організації освітнього процесу в конкретному закладі освіти.

Освітня програма закладу освіти, сформована на основі Типової освітньої програми, не потребує окремого затвердження центральним органом забезпечення якості освіти (Державною службою якості освіти). Її схвалює педагогічна рада закладу освіти та затверджує директор. Окрім освітніх компонентів для вільного вибору учнями, які є обов'язковими, за рішенням закладу вона може містити інші компоненти, зокрема корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами.

Освітня програма може бути розроблена закладом освіти для одного і для декількох рівнів освіти (наскрізна освітня програма).

Навчальна програма

Навчальні програми предметів та курсів створюють учителі безпосередньо на основі Державного стандарту початкової освіти або за зразком Типової навчальної програми – самостійно або об'єднавшись у професійні спільноти / мережі.

Навчальна програма предмета або курсу описує:

- зміст предмета та курсу відповідно до загальних та обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом початкової освіти, викладений у логічній послідовності;
- підходи до інтегрування предмета та курсу за темами, проблемами, проектами, блоками тощо;
- види навчальної діяльності та умови їх виконання;
- засоби оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основою навчальної програми є укладені в логічній послідовності очікувані результати навчання, передбачені Типовою освітньою програмою для тих освітніх галузей, які підлягають повній або частковій інтеграції в рамках вказаного предмета.

Моделювання навчальної діяльності здійснюється відповідно до проблемних запитань, які розкривають теми, передбачені цією програмою.

До прикладу, на сайті МОН розмішено навчальні програми з української мови для закладів загальної середньої освіти з навчанням польською / румунською / угорською мовою тощо.

☞ <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

5. Базовий навчальний план. Типовий навчальний план. Навчальний план закладу освіти. Календарне планування

Базовий навчальний план

Базовий навчальний план початкової освіти визначає:

- загальний обсяг навчального навантаження здобувачів освіти;
- дає цілісне уявлення про зміст і структуру початкової освіти як першого рівня загальної середньої освіти;
- встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання;
- визначає гранично допустиме тижневе навантаження здобувачів освіти та загальну щорічну кількість годин за освітніми галузями.

Для учнів з особливими освітніми потребами (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку), які здобувають початкову освіту у спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

Базовий навчальний план має такі п'ять варіантів:

- для класів (груп) з українською мовою навчання;
- для класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу, національних меншин;
- для класів (груп) з українською мовою навчання представників корінних народів, національних меншин;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з українською мовою навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини.

На підставі базового навчального плану може здійснюватися повна або часткова інтеграція різних освітніх галузей, що відображається в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У процесі інтеграції кількість навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляється таким чином, що їх сумарне значення не зменшується. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей інтегрується в різній комбінації їх компонентів, утворюючи інтегровані предмети і курси, перелік і назви яких зазначаються в типових освітніх програмах, освітній програмі закладу загальної середньої освіти.

Базовий навчальний план має інваріантний і варіативний складники. Інваріантний складник є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від їх підпорядкування і форми власності. Виключення з інваріантного складника будь-якої з освітніх галузей є неприпустимим, оскільки порушує цілісність початкової освіти і наступність з базовою загальною середньою освітою.

Інваріантний складник базового навчального плану для спеціальних

закладів (класів) передбачає проведення корекційно-розвиткової роботи, напрями та змістове наповнення якої визначаються з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Варіативний складник базового навчального плану розподіляється закладом загальної середньої освіти самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб здобувачів освіти і відображається в освітній програмі такого закладу.

Державну атестацію здобувачів освіти проводять у формі контрольних робіт з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти та/або якості освіти.

Типовий навчальний план

На основі базового навчального плану Міністерство освіти і науки України затверджує типовий навчальний план.

Типовий навчальний план розподіляє навчальний час між навчальними предметами, курсами згідно із співвідношенням між освітніми галузями, яке визначене базовим навчальним планом.

У типовому навчальному плані відображається інтеграція різних освітніх галузей. У процесі інтеграції додається кількість навчальних годин, передбачених на кожен освітню галузь.

Навчальний план закладу освіти

Навчальний план є складовою освітньої програми закладу освіти. Навчальний план дає цілісне уявлення про зміст і структуру певного рівня освіти, встановлює погодинне співвідношення між окремими предметами за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів.

У навчальному плані конкретизується варіативна складова базового навчального плану.

Зокрема, варіативна складова передбачає години, які можна використати додатково на вивчення предметів / освітніх галузей інваріантної складової, індивідуальні консультації та групові заняття з учнями.

Варіативність змісту початкової освіти реалізується і через запровадження в навчальних програмах 20 % резервного часу, що створює простір для задоволення освітніх потреб учнів, вирівнювання їхніх досягнень, розвитку наскрізних умінь тощо.

Календарне планування

Змістове наповнення освітнього процесу відображається в **календарно-тематичному плані** з урахуванням усіх очікуваних результатів навчання, визначених освітньою програмою закладу загальної середньої освіти. Календарне планування здійснюють вчителі на підставі навчальних програм у довільній формі. Воно визначає послідовність і тривалість окремих елементів навчальної діяльності (ігор, занять, уроків тощо). Співвідношення часток освітніх галузей, що реалізуються через інтегровані курси або окремі предмети, може відрізнятися за тижнями. Баланс навчального часу між галузями періодично унормовує учитель/вчителька, який/яка також самостійно щотижня ухвалює рішення про розподіл 20-відсоткового резерву часу.

Під час розроблення календарно-тематичного плану вчитель / учителька самостійно визначає послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність змісту в обраному підручнику та можливості учнів класу. Учитель / учителька самостійно визначає кількість годин на вивчення програмових тем. У межах навчальних годин відповідно до освітньої програми пропонується виділити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій.

Для побудови освітнього процесу з урахуванням навчальних можливостей і потреб учнів класу доцільно зберігати гнучкість календарно-тематичного плану протягом року й, за потреби, змінювати терміни опрацювання програмових тем відповідно до результатів засвоєння учнями навчального матеріалу. Водночас під час коригування календарно-тематичного плану необхідно передбачити можливість опанування програмовим матеріалом на кінець кожного циклу навчання відповідно до очікуваних результатів освітніх програм закладу освіти. Задля цього можна використовувати резервний час програм, що передбачено ДСПО. Загалом, резервний час програм учитель / учителька може використовувати на власний розсуд, зокрема для удосконалення навчального досвіду учнів, дослідження навколишнього середовища, у якому мешкають діти, краєзнавчих розвідок, дослідницько-пізнавальних проєктів та екскурсій, у тому числі з ініціативи дітей, подолання виявлених у процесі формування оцінювання утруднень у навчальній діяльності школярів тощо.

Організаційне забезпечення виконання календарно-тематичного плану учитель здійснює під час поурочного планування.

? Питання для самоконтролю

1. Які чинники якісної початкової освіти?
2. Які новації у сфері освіти закладено у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»?
3. Дайте визначення поняттю «компетентність». Чим компетентнісний підхід відрізняється від традиційного «знанневого»?
4. Назвіть ключові компетентності, визначені у ДСПО.
5. В чому унікальність принципів Державного стандарту початкової освіти?

Практичні завдання

1. Зробити порівняльну таблицю типових програм НУШ-1 та НУШ-2 (мінімум 7 параметрів порівняння).

 На практичному занятті обговоріть порівняльні таблиці та зробіть спільну в межах мікрогрупи

2. Виписати назви галузей та змістових ліній, визначених у типових програмах НУШ-1 та НУШ-2. Порівняйте: в чому схожість та відмінність.

3. Співвіднести поняття у вигляді понятійного ланцюжка:

1) освітня програма закладу освіти, концепція НУШ, типові освітні

програми, Державний стандарт початкової освіти

2) календарне планування, базовий навчальний план, навчальний план закладу освіти, типовий навчальний план

4. Візуалізувати у вигляді флеш-карти особливості однієї із альтернативних програм

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3.

Додаткова: 11, 21.

Інформаційні ресурси: 8.

РОЗДІЛ 2. ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тема 4. Особливості організації освітнього середовища

Мета: з'ясувати сутність поняття «освітнє середовище» та визначити роль учителя та дітей в організації освітнього середовища; усвідомити значущість ранкової зустрічі в освітньому процесі.

План

1. Поняття «освітнє середовище». Роль учителя у формуванні психологічно безпечного середовища
2. Забезпечення права вибору. Формування спільних цінностей
3. Ранкові зустрічі
4. Фізичне середовище
5. Участь дітей в організації освітнього середовища

Основні поняття

Освітнє середовище, освітні осередки, навчальне приладдя, ранкові зустрічі, правила, цінності

 Яким є безпечне освітнє середовище школи
https://www.youtube.com/watch?v=Gu1Zjd_GcJQ
 Які вимоги до освітнього середовища?

 Освітнє середовище школи: безпека і комфорт
<https://www.youtube.com/watch?v=oAaRBPipDYQ>
 Що найбільше впливає на учня в організації освітнього середовища?

1. Роль учителя у формуванні психологічно безпечного середовища

Концепція реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» визначає принципи та ключові компоненти оновлення середньої освіти. Одним з таких компонентів є сучасне освітнє середовище, яке забезпечує необхідні умови, засоби і технології для навчання. В Концепції зазначено, що вільному розвитку сприяє творче середовище, яке має бути організовано в Новій українській школі. Наголошено, що зміні підлягають як фізичне просторово-предметне оточення, так і програми та засоби навчання.

🕯 У педагогіці під терміном «**освітнє середовище**» розуміють сукупність умов, що впливають на формування й функціонування особистості в суспільстві, на її предметно-просторове оточення, здібності, потреби, інтереси і свідомість.

У розбудові нового освітнього простору треба забезпечити комплексність вирішення цього питання, бо простір закладу освіти є чинником та інструментом освітньої діяльності.

Складові освітнього середовища:

- фізичне оточення (стан будівлі, дизайн та доступність приміщень, можливості розміщення та переміщення учнів);
- людський фактор (учнівський контингент, наповнюваність класів, підбір учнів, рівень підготовки вчителів);
- програми навчання (характер змісту, технології, стиль та методи навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю);
- інформаційне оточення (технічне забезпечення, контроль, наявність та доступність швидкісного інтернету, локальна шкільна мережа, власний шкільний сайт, електронні ресурси працівників школи).

Виокремлюють чотири ознаки безпечного освітнього середовища:

1. Якість міжособистісних взаємин, які визначають:

- позитивні чинники (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність);
- негативні чинники (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність);

2. Захищеність в освітньому середовищі:

- ознака відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу;

3. Задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у - допомозі та підтримці;

- збереженні та підвищенні її самооцінки;
- пізнанні та діяльності;
- розвитку здібностей та можливостей;

4. Комфортність освітнього середовища:

- оцінка емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Із першого погляду на середовище у класі можна зробити висновок, кому воно належить – учителям і їхньому баченню освіти чи дітям і їхнім батькам, їхньому погляду на процес навчання.

Можна стверджувати, що простір у класі, де немає дитячих та сімейних робіт, творів представників місцевої громади, не належить дітям. Його формує лише вчитель для того, щоб викладати навчальну програму без урахування інтересів і потреб дітей, їхніх попередніх знань та досвіду. Тільки педагог контролює, де і якими навчальними матеріалами користуватимуться учні, перетворює клас на місце для творчості, досліджень, розвитку позитивної самооцінки дітей.

Освітнє середовище у початкових класах, де відбувається основна навчальна діяльність молодших школярів, має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними.

Вчитель молодших класів – один з важливих дорослих для учнів. Саме від нього, від його особистих і професійних якостей багато в чому залежить як швидко дитина адаптується до школи, її вимог і труднощів

Безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві комфортні взаємини всіх учасників освітнього процесу, дотримано всі

необхідні норми безпеки кожного з них, відсутні прояви насильства.

В сучасному освітньому середовищі існують фактори, які можуть спричинити негативний вплив на психічне здоров'я дитини, наприклад, стресова тактика педагогічного впливу; невідповідність методик і технологій віковим та індивідуальним можливостям дитини; нераціональність організації освітнього процесу; особливості рухового режиму, режиму відпочинку та харчування; недостатня психологічна компетентність педагогів; напруження розумових сил дитини на уроках та під час виконання домашніх завдань; емоційні і фізичні перенавантаження; відчуженість та упередженість до дитини з боку однолітків чи педагогів; напруга в міжособистісних стосунках та їх невідповідність вимогам. Несприятливе освітнє середовище може бути причиною підвищення рівня тривожності дитини, що матиме вплив на майбутнє становлення її особистості.

Моделювання психологічної безпеки освітнього середовища має ґрунтуватись на наступних принципах: принцип психологічного захисту особистості; опори на розвивальну освіту; допомога у соціальному та психологічному розвитку.

Для збереження психологічного здоров'я необхідні: увага до внутрішнього світу дитини, її захоплень та інтересів, переживань і почуттів, знань та здібностей, ставлення до себе та оточення.

Усі школярі гідні навчатися у середовищі, де забезпечені їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, створені додаткові умови (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому просторі є баланс між навчальними видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, запропонованими самими дітьми. Учні мають можливість робити власний вибір, розвивати нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших.

Дуже важливо, щоб учителі повною мірою розуміли свою роль моделі бажаної поведінки та ставлення до людей із повагою, добротою й відповідальністю.

Учителі початкових класів мають усвідомлювати всю відповідальність за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки:

- поважати кожну дитину;
- вірити в успішність кожної дитини;
- бути чесними і визнавати власні помилки;
- вміти слухати й дотримуватися конфіденційності;
- бути послідовними й справедливими;
- мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами;
- цінувати особисті зусилля дітей;
- організовувати стимулююче навчальне середовище;
- постійно оновлювати свої знання про дитячий розвиток.

2. Забезпечення права вибору. Формування спільних цінностей

 Яке освітнє середовище розвивальне та мотивувальне

<https://www.youtube.com/watch?v=c5Z1Jmw7rKM>

 Коли / Як середовище надихає учнів?

Забезпечення права вибору

Освітнє середовище створюють для заохочення самовизначення дітей у класі та розвитку їхніх спроможностей, оскільки відомо, що люди, які контролюють те, що відбувається з ними, краще адаптовані до життя.

Одним із важливих чинників для розвитку самовизначення і самоактуалізації дітей є забезпечення можливості здійснювати вибір у класі і, відповідно, ухвалювати самостійні рішення, усвідомлюючи при цьому їхні наслідки. Такі можливості для вибору вчителі можуть легко знайти впродовж навчального дня – це вибір учнями навчальних матеріалів, підходу до розв’язання проблеми, місця за столом, де вони хочуть працювати та ін.

Бажання і шкільні успіхи зростають, коли дитина певною мірою контролює своє навчання. Сучасні дослідження у сфері мозку, поведінкових ситуацій та індивідуальні свідчення підтверджують, що особистий внесок у розв’язання поставленого завдання – добра спонука і дає позитивні результати.

Отже, коли вчителі розширюють сферу питань, до вирішення яких вони залучають учнів, вони тим самим поліпшують якість навчання.

Приклади із дослідження, яке провів американський психолог Альфі Кон:

Коли першокласникам дозволили вибрати матеріали для виконання творчої роботи (колаж), їхні вироби стали більш винахідливими порівняно з роботами дітей, які використовували ті самі матеріали, але при цьому їх не обирали.

Коли першокласникам дали можливість вибрати певні аспекти їхнього навчання, наприклад завдання, вони виконували їх більшу кількість за короткий час.

Формування спільних цінностей

Сформованість ціннісного ставлення у сучасних молодших школярів до навколишнього світу, охоплює різні напрями:

- ставлення до себе: адекватна самооцінка, бачення власних переваг та недоліків, готовність працювати над вирішенням проблем самовиховання, самовдосконалення;

- ставлення до друзів, однолітків: уміння розуміти та співчувати, готовність допомогти, проявити терпимість до недоліків інших, здатність пожертвувати своїми інтересами заради друга;

- ставлення до старших людей: уважне ставлення до старших, вияв поваги до батьків, учителів;

- ставлення до праці, громадських доручень: добросовісне виконання доручень, надання допомоги іншим у здійсненні гарних справ;

- ставлення до природи: активне піклування про її збереження, відчуття

єдності з природою;

- ставлення до суспільства, держави: чітка громадська позиція, знання історії та вільне володіння державною мовою.

 ❖ «Еліас»: *поясніть слово (цінності), не вживаючи самого слова*

Цінності: креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний та емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння вибачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, почуття гумору, віра

Отже, важливим елементом системи формування нового змісту освіти є чітке бачення результатів педагогічного партнерства «учень – учитель», в основі якого – цінності, зазначені в Концепції Нової української школи, свого часу рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи. Ці 24 риси і чесноти визнали пріоритетними понад 50 країн світу: *креативність, цікавість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, відвага, наполегливість, чесність, енергійність, любов, доброта, соціальний та емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, вміння вибачати, скромність, розсудливість, самоконтроль, поцінування краси, вдячність, оптимізм, почуття гумору і віра* (за класифікацією Мартіна Селігмана і Кристофера Петерсона).

Діти приходять із сімей, де уже встановлені певні життєві норми, тому важливо їх обговорювати з усіма учнями класу і визначати спільні цінності, на яких ґрунтуватимуться дії як дітей, так і дорослих – учителів і батьків.

Як тільки ці значущі якості будуть обговорені та прийняті усіма дітьми як дороговкази їхньої поведінки у школі та вдома, їх варто написати на великому аркуші паперу і вивісити на видноті.

3. Ранкові зустрічі

  По ходу розповіді створіть флеш-карту структури ранкової зустрічі

Ранкова зустріч – це запланований, структурований збір на початку дня дітей класу з педагогом. Ранкова зустріч, яка триває близько 10-15 хвилин, посідає важливе місце в повсякденній діяльності початкового класу НУШ, де має панувати атмосфера піклування та довіри. Ранкові зустрічі відіграють важливу роль у формуванні комфортного освітнього середовища.

Етапи ранкової зустрічі

1) Вітання

Учителю варто використовувати різноманітні форми привітання, які підтримують учнів. Це може бути вітання різними мовами, вигуки, використання невербальних засобів, кодів, пісень, віршів. Вітання мають відповідати

навчальній програмі та навичкам дітей. Доцільно залучати дітей до вигадування способу привітання, можна запропонувати роль автора вітання.

Під час привітання дітей слід привчити звертатися один до одного на ім'я, для цього вчитель може демонструвати приклад: «Доброго ранку, Марійко!», «Вітаю тебе, Василько», «Рада бачити Михайлика» тощо. Варто звернути увагу і на тембр голосу, інтонацію, приязний вираз обличчя та погляд у вічі.

Крім власне вітання, цей етап може включати налаштування на плідну роботу, визначення дитини дня, поздоровлення іменинника, призначення чергових тощо.

2) Групові заняття

Групове заняття проводиться з метою об'єднання групи, створення класної спільноти. Сутність цього етапу полягає у виконання спільних групових завдань, ігор та вправ. При цьому ці види діяльності повинні мати кооперативний характер та мають бути такими, що не передбачають суперництва. Ці заняття мають сприяти розвитку наскрізних вмінь та самовираженню, розвивати етичні та моральні почуття, демократичні цінності.

Працюючи з учнями 3-4 класів, вчитель може включати завдання пов'язані з навчальною програмою і, відповідно, розвивати академічні навички.

Такі спільні заходи мають переконувати дітей у важливості співпраці, використанні сильних сторін кожного на користь усієї групи. Плануючи цю частину ранкової зустрічі варто добирати рухливі ігри та вправи; завдання на вдосконалення мовлення, отримання досвіду застосування математичних дій; проводити мінідослідження; використовувати музику, спів пісень; створювати спільні аплікації; придумувати кросворди, вірші, загадки тощо.

3) Обмін інформацією

Під час проведення цього етапу діти мають можливість висловлювати свої думки, обмінюватися ідеями і, відповідно, мають змогу дізнатися щось про своїх однокласників. Найціннішим є те, що обмінюючись інформацією діти розвивають навички активного слухання та говоріння. Так, учні можуть ставити відкриті запитання та коментувати, аргументувати, переконувати, дотримуючись правил демократичного спілкування. Крім того, відбувається формування вміння почуватися вільно, спокійно і комфортно, виступаючи перед іншими.

Також для цього під час обміну інформацією можна застосувати практику «Крісло автора» – спеціальне крісло, стілець, пуф, де дитина може висловити все те, що її здивувало, схвилювало, вразило; презентувати свої творчі напрацювання; розповісти цікаві історії.

Доцільно на цьому етапі заповнити «Календар погоди», обговорюючи зміни у природі; ознайомити з певними ідеями та поняттями; створити / обговорити правила класу; вирішити конфліктні ситуації тощо.

4) Щоденні новини

Цей етап також важливий для об'єднання класної спільноти як частини шкільної спільноти, однієї великої справи чи проєкту. Під час «Щоденних новин» може відбуватися колективне обговорення оголошення, яке щодня вивішується на стенді чи дошці в класі або в шкільному коридорі.

Молодші школярі мають можливість познайомити однокласників з таким повідомленням, узяти участь в обговоренні й вирішенні важливої для всієї класної / шкільної спільноти проблеми. Також можна обговорити свято (народне, державне), подію, яка припадає на цей день за календарем. Якщо не було до цього етапу обговорено зміни у природі, то можна це зробити на етапі щоденних новин. Доцільно визначити або відгадати тему дня, тижня, місяця.

Завдяки цьому етапу удосконалюються навички читання, письма, виконання математичних завдань; стимулюється зацікавленість і надається доступ до інформації. Повідомляючи або вирішуючи проблему, висвітлену в новинах, діти відчувають упевненість у собі

Значення ранкової зустрічі

1) Створення спільноти

Учитель має формувати поняття, що всі учні належать до спільноти, але разом з тим кожен відповідає за свій внесок. З метою створення спільноти під час проведення ранкової зустрічі у центрі уваги є співпраця, спільне навчання, а не конкуренція чи хизування особистими надбаннями.

Ранкова зустріч є першим кроком до створення спільноти та допомагає створювати взаємини, які формують відчуття спільноти. Створення класної спільноти стає ефективніше, коли педагог бере на себе роль людини, яка не намагається жорстко контролювати цей процес, перекладає частину відповідальності за проведення зустрічі на дітей, заохочує ініціативу, за потребою скеровує, надає допомогу.

Ранкова зустріч має стати інтерактивною та невимушеною, протягом якої молодші школярі вчаться створювати спільноту, жити в спільноті, виконувати покладені спільнотою обв'язки, дотримуватися правил спільноти тощо. Така зустріч дозволяє учням самовдосконалюватися, формувати навички роботи в команді.

 Придумайте різні способи об'єднання дітей у групи

2) Формування комунікативної компетентності

Уміння говорити та слухати є найважливішими якостями, які необхідні будь-якій людині. Для успішного існування в трудовому чи учнівському колективі важливо навчитися висловлювати свої думки таким чином, щоб їх розуміли інші; вміти вирішувати проблеми або конфліктні ситуації за допомогою слів; вміти пропонувати свої ідеї групі. Відповідно, діти потребують практичного досвіду у формуванні комунікативної компетентності.

Значення ранкової зустрічі полягає також у розвитку вміння обґрунтовувати власну позицію, чути різні думки та зважувати їх, погоджуватися або змінювати переконання, дискутувати, ставити запитання, сприяють кращому пізнанні один одного, визнанні сильних сторін своїх однолітків, дозволяють справити враження на оточення.

3) Заохочення демократичного ставлення: розвиток емпатії, толерантності, повага до різноманітності

Завдяки ранковим зустрічам діти вчаться поважати різноманітність, усвідомлюючи, що кожна людина є унікальною, має власні індивідуальні особливості, різні розумові та фізичні здібності тощо. Розуміючи це, учні також вчаться емпатії, а саме, здатності розуміти емоції та почуття оточення, співпереживати, турбуватися про інших, розуміти власні емоції та керувати ними, а відтак відбувається формування емоційного інтелекту.

Соціальними перевагами ранкових зустрічей є те, що діти переходять від зосередження уваги на власній особистості до активного слухання однолітків. Діти вчаться розуміти позицію інших, що сприяє розвитку толерантності та визнанню відмінностей один одного. Ранкова зустріч допомагає перебувати у колективі на основі взаємної поваги, створює умови для позитивного та відкритого спілкування. Доброзичлива атмосфера спілкування у ранковому колі сприяє природній поведінці дітей та їх відкритості. Ця практика на початку навчального дня може сполучатися із практикою ідентифікації свого стану за допомогою екрану настрою та включати обговорення емоційного стану учасників зустрічі.

4) Формування цінностей

Виховання дітей та молоді завжди пов'язано з освоєнням суспільно й особистісно значущих цінностей. Для створення демократичного суспільства потрібно виховувати в дітей цінності, які стануть орієнтиром для власного життєвого шляху та слугуватимуть основою будь-якого напрямку виховання.

Під час ранкової зустрічі формуються цінності, не пов'язані з конкретною релігією, етнічною приналежністю, національністю чи діяльністю – вони є спільними.

Різні активності, спільні ігри у ранковому колі ґрунтуються на використанні сильних сторін кожного на користь усієї групи та сприяють розвитку демократичних цінностей у спільноті, доводячи важливість співпраці, залучення й участі у спільній діяльності.

5) Розвиток академічних навичок та наскрізних вмінь

Ранкова зустріч сприяє розвитку та вдосконаленню навичок письма та читання, говоріння, аудіювання, лічби; умінню досліджувати, відповідати на запитання, застосовувати здобуту інформацію.

Завдання та вправи, які застосовуються на різних етапах ранкової зустрічі дозволяють розвивати такі наскрізні вміння: аналізувати та оцінювати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати, доводити, критично та системно мислити, бути гнучким, ініціатором, лідером тощо.

6) Створення позитивної атмосфери спілкування

Під час ранкової зустрічі позитивний настрій у класному колективі створюється шляхом створення атмосфери довіри; відчуття приналежності до спільноти; можливості вільно висловити власну думку; участі у прийнятті рішень; доброти та заохочення однолітків; вільного від критики ставлення вчителя.

4. Фізичне середовище

Ефективної індивідуалізації освітнього процесу можна досягти через організацію простору класної кімнати у вигляді навчальних осередків, які відображають освітні потреби й інтереси дітей.

Організуючи освітні осередки в ЗЗСО мають керуватися відповідними Методичними рекомендаціями:

☞ <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text>

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи (наказ МОН від 23.03.2018 № 283) планування і дизайн освітнього простору школи спрямовуються на розвиток дитини та мотивації її до навчання. Освітній простір Нової української школи не обмежується питаннями ергономіки. Організація освітнього простору навчального кабінету потребує широкого використання нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання, що здійснюється через такі осередки:

- осередок навчально-пізнавальної діяльності з відповідними меблями;
- змінні тематичні осередки, в яких розміщуються дошки / фліпчарти / стенди тощо;
- осередок для гри, оснащений настільними іграми, інвентарем для рухливих ігор;
- осередок художньо-творчої діяльності з полицками для зберігання приладдя та стендом для змінної виставки дитячих робіт;
- куточок живої природи;
- осередок відпочинку з килимом для сидіння та гри, стільцями, кріслами-пуфами, подушками з м'яким покриттям;
- дитяча класна бібліотечка;
- осередок вчителя, оснащений столом, стільцем, комп'ютером, полицями/ящиками, шафами для зберігання дидактичного матеріалу тощо.

Обладнання загального призначення (шкільні меблі), що виготовлене відповідно до чинних в Україні стандартів та відповідає таким вимогам:

1) Ергономічність:

- наявність у кожному класі комплектів меблів для учнів (парта/стіл + стілець) не менше двох ростових груп (жовте, червоне, зелене маркування)
- наявність підставок для приладдя на стільниці;
- заокруглені кути стільниць, спинок та сидінь

2) Безпечність:

- зроблено з матеріалів, що дозволені чинним санітарним законодавством для використання у закладах освіти;
- виріб відповідає санітарно-гігієнічним вимогам;
- відсутність гострих кутів, сторонніх запахів;
- матова поверхня стільниці;

- стійкість конструкції;
- наявність пристроїв для запобігання пошкодженню та забрудненню підлоги

3) Форма та розміри:

- стільниця у формі трапеції, трикутника або іншій, що забезпечить швидку трансформацію для групової роботи;
- столи і парти мають бути одномісними;
- стільниця повинна мати виріз з боку, ближнього до учня;
- відповідність розміру ростовій групі;
- можливість компактно штабелювати меблі

4) Міцність:

- гарантійний термін не менше 24 місяців;
- вандалостійкість;
- стійкість до миючих та дезінфекційних засобів, дозволених для використання

5) Вага: не більше 4 кг для стільця та 10 кг - для стола або парти.

6) Колір: неяскаві світлі теплі відтінки жовтого, зеленого, голубого, бежевого кольорів.

7) Естетичність:

- привабливий вигляд;
- сучасний дизайн;
- відповідність стилю загального облаштування приміщення

Організація таких навчальних осередків здійснюється для забезпечення дослідницької діяльності дітей, формування самостійності, організації роботи дітей у парах, у малих групах, а також індивідуально. У навчальних осередках можна проводити різні види освітньої діяльності, тому вони мають містити різні навчальні матеріали.

У наказі № 137 МОН від 13.02.2018 визначено орієнтовний перелік засобів навчання та обладнання навчального і загального призначення для навчальних кабінетів початкової школи

☞ <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-pereliku-zasobiv-navchannya-ta-obladnannya-navchalnogo-i-zagalnogo-priznachennya-dlya-navchalnih-kabinetiv-pochatkovoyi-shkoli>

Так, навчальні осередки можуть містити необхідні матеріали, зазначені у таблиці 1.

Сучасний освітній простір гнучкий, наповнений, створює різноманітні можливості для різних видів діяльності, викликає радість, стимулює фантазію, мотивує до навчання.

Матеріали освітніх осередків

Назва навчального простору	Необхідні матеріали
Осередок читання і письма	<ul style="list-style-type: none"> - Книги - Карти, глобус - Плакати - Вірші, написані на великих аркушах паперу - Письмове приладдя (олівці, маркери, фломастери) - Папір - Клей або скоч (липка стрічка) - Діркопробивач, мотузки - Комп'ютер і навушники – для забезпечення можливості слухати і переглядати історії усім разом або окремим дітям
Осередок природознавства	<ul style="list-style-type: none"> - Камінці, мушлі, інші природні матеріали - Магніти - Збільшувальне скло - Терези - Довідкова література і журнали з природознавства - Кімнатні рослини
Мистецький осередок (осередок малювання)	<ul style="list-style-type: none"> - Фарби й пензлі - Глина (пластилін) - Старі журнали - Папір - Приладдя для письма й малювання - Мольберт
Осередок математики	<ul style="list-style-type: none"> - Матеріали для лічби (пластикові іграшки, кубики різних розмірів, фабричні або саморобні предмети для лічби) - Пазли - Доміно - Лінійки, терези, інші засоби для вимірювання - Ігри

5. Участь дітей в організації освітнього середовища

Дітей необхідно вчити правил поведження з предметами та навчальними матеріалами, які містяться у класі. Плануючи освітнє середовище, вчитель має показати школярам способи їх використання. Необхідно пам'ятати, що діти можуть не знати усіх представлених матеріалів.

Учитель пояснює призначення усіх предметів (олівці, фломастери, фарби, книжки тощо) поступово та методично, а далі варто обговорити місце зберігання цих речей. Наприклад, після того, як учитель показав клей і розповів про його

використання, діти можуть обговорити, де краще його зберігати – в осередку читання і письма чи у мистецькому осередку.

Учні мають спільно вирішити, де зберігатимуть певний предмет. Така участь у дискусії створює можливості для дітей вчитися висловлювати свою думку та обґрунтовувати її, слухати точки зору однокласників, ухвалювати спільні рішення.

Участь дітей в організації середовища класу допомагає сформувати у них почуття відповідальності, розуміння, що класна кімната належить саме їм. Іншими словами, діти беруть участь в організації своєї навчальної домівки.

Для вчителя важливо заохочувати дітей брати участь в ухваленні рішень щодо того, де розмістити навчальні матеріали, як оформити клас, у визначенні відповідальних за ту чи ту роботу.

Діти можуть допомагати розвішувати таблички з назвами навчальних осередків або навчальних матеріалів, складати розклад робіт, робити календарі днів народжень тощо.

Однією з відмінностей традиційного і сучасного класів є, зокрема, процес вироблення спільних правил: у традиційному класі їх розробляв педагог і пояснював дітям, у сучасному класі правила розробляють самі діти спільно з учителем.

Аби залучити молодших школярів до цього процесу, вчитель збирає їх для проведення ранкових зустрічей і розпочинає дискусію про призначення правил.

Важливо, щоб діти почали розуміти – правила створені для забезпечення людей, для захисту їхніх індивідуальних прав і свобод, є дороговказами до вміння поводити себе.

Дітям слід знати, що правила радше регулюють потрібну поведінку, ніж забороняють певні дії. Під час обговорення вчитель може навести приклади позитивних коротких правил, наприклад: «Класти речі на свої місця», «Вирішувати проблеми за допомогою слів», «Слухати, коли говорять інші» тощо.

Узгоджені правила вчитель записує на великому аркуші паперу і вивішує на стіні, де їх легко можна побачити.

Після того, як правила класу встановлені та записані, вчитель має звертати увагу дітей на їх виконання, аби заохотити усіх учнів моделювати свою поведінку відповідним чином.

Наприклад, якщо клас погодив правило «Слухати, коли говорять інші» і якась дитина саме так і робить, учителька може сказати: «Петрику, я помітила, що ти насправді уважно слухав Соломію, коли вона говорила. Коли ти сказав: «Соломіє, мені сподобалися слова, якими ти описувала свій будинок», то дав їй зрозуміти, що насправді слухав її». Якщо клас погодив правило «Класти речі на свої місця», а вчитель помітив, що якась учениця ретельно прибирає стіл після себе, він може сказати: «Марічко, я помітив, що ти прибрала свої кольорові олівці, а потім допомогла Михайлові».

Коли діти порушують правила, вчитель має нагадати їм, що вони разом їх затвердили, і заохотити виправити свою поведінку. Приміром, якщо клас

ухвалив правило «Слухати, коли говорять інші», а двоє дітей розмовляють під час розповіді учителя, він може сказати: «Зараз моя черга говорити, а ваша – слухати».

Для усвідомлення значущості правил поведінки у школі, вчитель має дотримуватися таких умов:

- 1) чітко формулювати правила поведінки у школі;
- 2) залучати дітей до формулювання правил;
- 3) давати установку на самоконтроль.

З метою подолання імпульсивності у поведінці молодших школярів, вчитель має:

- поводити себе стримано, спокійно, оскільки учні схильні до наслідування поведінки вчителя;
- використовувати індивідуальний підхід до імпульсивних дітей;
- наголошувати на тому, що для розв'язання навчальних завдань, які вирізняються складністю, необхідні виваженість та розсудливість.

? Питання для самоконтролю

1. Назвіть складові освітнього середовища.
2. Які ознаки безпечного освітнього середовища?
3. Як зрозуміти, що вчитель усвідомлює відповідальність за формування освітнього середовища?
4. Як забезпечити право вибору учня в освітньому середовищі?
5. Назвіть напрями формування ціннісного ставлення у молодших школярів.
6. Охарактеризуйте етапи ранкової зустрічі.
7. Обґрунтуйте значення ранкової зустрічі.

Практичні завдання

1. 😊😊😊 Підготувати презентацію та доповідь у мікрогрупах
1 гр. Художнє рішення освітнього простору школи. Дизайн фасадів школи. Дизайн інтер'єрів приміщень школи. Пришкільна територія (за посібником «Новий освітній простір. Мотивуючий простір»)
2 гр. Навчальні секції початкової школи (посібник «Новий освітній простір. Мотивуючий простір») та ІКТ обладнання в початковій школі (за посібником «Новий освітній простір. Сучасне обладнання»)
3 гр. Забезпечення архітектурної доступності та умов для інклюзивного навчання. Організація ресурсної кімнати та інклюзивно-ресурсного центру (за посібником «Новий освітній простір. Безбар'єрність»)
2. Дібрати 3 фото середовища для проведення ранкового кола та 2 фото ігрового середовища

🌀 😊😊😊 *На практичному занятті зробити колаж з дібраних фото*
❖ *Вправа «Незакінчене речення»*
«Фото наших ігрових середовищ найкращі, тому що ...»

«Запропоновані осередки для проведення ранкових зустрічей дозволяють ... сприяють формують (розвивають)...»

3. Переглянути відео, звернути увагу на освітнє середовище у фінській школі. Поставити запитання однокласникам за змістом переглянутих відео.

 <https://www.youtube.com/watch?v=cJYRsewLkEA>

 <https://www.youtube.com/watch?v=pVWVJiy-pow>

Що з переглянутого вже реалізується в НУШ?

4.   *Візуалізувати композицію із LEGO system (або іншого матеріалу) композицію на тему «Школа нашої мрії»*

Рекомендована література

Основна: 2, 3.

Додаткова: 14.

Інформаційні ресурси: 1, 4.

Тема 5-6. Сучасні технології навчання в початковій школі

Мета: визначити сутність технологічного підходу в освіті; з'ясувати особливості інтерактивної, ігрової, проєктної технологій навчання та технології розвитку критичного мислення.

План

1. Технологічний підхід в освіті
2. Інтерактивна технологія навчання
3. Ігрова технологія навчання
4. Проєкт як форма організації навчально-пізнавальної діяльності учнів
5. Технологія розвитку критичного мислення

Основні поняття

Технологія, педагогічна технологія, інтерактивна технологія, ігрова технологія, проєкт, технологія розвитку критичного мислення

  Створення спільного асоціативного куща до поняття «технологія» за допомогою онлайн-сервісу Mentimeter
<https://www.mentimeter.com/>

1. Технологічний підхід в освіті

Поняття «технологія» (грец. techne – мистецтво, майстерність і logos – слово, вчення) означає «наука про майстерність». Найчастіше воно використовується у виробничій сфері, де технологія тлумачиться як сукупність знань про способи і засоби оброблення матеріалів, мистецтво володіння

процесом (наприклад, технологія обробки сировини, технологія виготовлення деталі, технологія приготування страви тощо).

Щодо навчального процесу термін «технологія» вперше було вжито у 1886 р. англійцем Джеймсом Саллі (1842-1923). Однак дискусія з приводу того, чи можливе існування педагогічної технології як певного способу навчання й виховання, яким може оволодіти кожний педагог, триває дотепер.

Хоча поняттю «педагогічна технологія» уже багато років, але досі існують різноманітні підходи до його визначення.

Правомірним є розмежування таких понять, як «освітня технологія», «педагогічна технологія», «технологія навчання (виховання, управління)», оскільки кожне з них має свою ієрархію цілей, завдань, змісту.

♣ **Освітня технологія** – відображає загальну стратегію (загальний план) розвитку освіти.

Призначення освітніх технологій полягає у розв'язанні стратегічних для системи освіти завдань: прогнозування розвитку освіти, проєктування і планування цілей, результатів, основних етапів, способів, організаційних форм освітньо-виховного процесу. Такими освітніми технологіями є концепції освіти, освітні закони, освітні системи. У сучасній Україні такими освітніми технологіями є гуманістична концепція освіти, Закон України «Про освіту», система безперервної освіти тощо.

♣ **Педагогічна технологія** – відображає способи реалізації освітніх технологій у навчально-виховному процесі.

Педагогічні технології відповідають на питання: яким чином можна досягнути мети, реалізувати план визначені освітньою технологією? Тому кожна конкретна педагогічна технологія відображає модель навчально-виховного процесу, об'єднуючи в собі певний зміст, форми і засоби. До таких технологій належать: нові інформаційні технології, валеологічні (які зберігають здоров'я), вальдорфська педагогіка тощо.

♣ **Технологія навчання** (виховання, управління). Цей тип технології моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання.

За багатьма ознаками технологія навчання подібна до окремої методики. Адже дидактична технологія охоплює зміст, форми, методи навчання. До технологій навчання можна віднести інтерактивні технології, до виховних технологій – ТРВЗ.

♣ Останнім часом увійшов у вжиток термін «**інноваційна педагогічна технологія**» – цілеспрямоване систематичне та послідовне впровадження в практику прийомів, способів педагогічних дій і засобів, які охоплюють цілісний навчально-виховний процес від визначення його мети до одержання очікуваних результатів.

Широкий спектр, багатоваріантність педагогічних технологій зумовлюють необхідність їх класифікації

Г. Селевко здійснив їх детальну й розгалужену класифікацію. Зокрема, за напрямком модернізації традиційної системи автор виділяє технології:

- на основі гуманізації і демократизації відносин;
 - на основі активізації й інтенсифікації діяльності дітей;
 - на основі ефективності організації й управління;
 - на основі методичного і дидактичного вдосконалення навчального матеріалу;
 - природовідповідні;
 - альтернативні;
 - цілісні технології авторських шкіл.
- Розглянемо деякі технології навчання.

2. Технології інтерактивного навчання

♣ **Інтерактивне навчання** (inter – взаємний, act – діяти) – це такий спосіб організації навчання, за якого навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників.

За такого навчання і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють, здійснюють.

Мета інтерактивного навчання – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Для успішного застосування інтерактивних технологій навчання вчителю необхідно пам'ятати:

- інтерактивне навчання – не самоціль, а лише засіб для досягнення атмосфери співробітництва в класі;
- інтерактивна взаємодія потребує певної зміни всього життя класу, а також значної кількості часу для підготовки як учнів, так і вчителя;
- починати потрібно з простіших технологій;
- в кінці уроку варто провести коротку самостійну роботу для з'ясування рівня засвоєння матеріалу.

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до **структури уроків**. Як правило, така структура містить 5 елементів:

- 1) мотивація;
- 2) оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів;
- 3) надання необхідної інформації;
- 4) інтерактивна вправа – центральна частина уроку;
- 5) підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Однією із найрозповсюдженіших класифікацій інтерактивних методів навчання є класифікація за О. Пометун (табл. 2)

Класифікація інтерактивних технологій навчання (О.Пошетун)

Інтерактивні технології кооперативного навчання	Технології колективно-групового навчання	Технології ситуативного моделювання	Технології опрацювання дискусійних питань
Робота в парах Ротаційні трійки Два-чотири-всі разом Карусель Робота в малих групах Акваріум	Обговорення проблеми у загальному колі Мікрофон Незакінчені речення Мозковий штурм Навчаючи учусь Ажурна пилка Аналіз ситуацій Вирішення проблем Дерево рішень	Симуляція або імітаційні ігри Спрощене судове слухання Громадське слухання Розігрування ситуацій за ролями	Метод ПРЕС Займи позицію Зміни позицію Неперервна шкала думок Дискусія Дебати

1) Технології кооперативного навчання.

Кооперативне навчання – це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою.

Основні ознаки кооперативної групової роботи:

1) поділ класу на групи для досягнення конкретного навчального результату;

2) склад груп змінюється залежно від змісту і характеру навчальних завдань;

3) завдання, які виконує група, можуть бути:

- за складністю – однаковими або різними;

- за метою і змістом – однаковими;

- за змістом – взаємодоповнюючими або послідовно пов'язаними із завданнями інших груп за логікою матеріалу, що дозволяє вивчити проблему з різних боків;

- за способом виконання – різними або однаковими;

4) завдання мають виконуватися так, щоб можна було врахувати й оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи й групи в цілому.

Оптимальна кількість членів групи – 3-5 чол.

До технологій кооперативного навчання належать:

- робота в парах

- ротаційні (змінювані) трійки

- два – чотири – всі разом

- карусель

- робота в малих групах (діалог, синтез думок, спільний проект, коло ідей)

- акваріум

2) Технології колективно-групового навчання

До цієї групи належать інтерактивні технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу. Сюди належать:

- обговорення проблеми в загальному колі
- мікрофон
- незакінчені речення
- мозковий штурм
- навчаючи – учусь
- ажурна пилка
- аналіз ситуації
- розв'язання проблем
- дерево рішень (розв'язків)

3) Технології ситуативного моделювання

Ситуативне моделювання – це побудова навчального процесу за допомогою включення учнів у гру (ігрове моделювання явищ, які вивчаються).

Завдання педагога полягає у підпорядкуванні гри визначеній дидактичній меті. Учніма надається максимальна свобода інтелектуальної діяльності: учні самі вибирають власну роль у грі, висувають припущення про ймовірний розвиток подій, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи її розв'язання, беручи на себе відповідальність за обране рішення. Вчитель тут виступає як інструктор, тренер, суддя, ведучий, головуючий.

Як правило, ігрова модель реалізується в 4 етапи:

- орієнтація (введення в тему, ознайомлення з правилами гри)
- підготовка (обговорення сценарію, розподіл ролей)
- основна частина – проведення гри
- обговорення.

До таких технологій належать:

- імітації, симуляції;
- розігрування ситуації за ролями.

4) Технології опрацювання дискусійних питань

Дискусія – широке публічне обговорення якогось спірного питання. Участь у дискусії сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, формує навички відстоювати власну думку, поглиблює знання з обговорюваної проблеми.

Запорукою успішності дискусії є її чітка організація:

- ретельне планування
- чітке дотримання правил ведення дискусії усіма учасниками
- дотримання визначеного регламенту.

Щоб навчити школярів дискусійних форм роботи, треба розпочинати з простіших технологій: метод ПРЕС, займи позицію, зміни позицію, неперервна шкала думок.

Далі можна використовувати складніші: дискусія в стилі телевізійного токшоу, оцінювальна дискусія, дебати.

Важливо на закінчення дискусії підсумувати, проаналізувати дії учасників. Для закріплених отриманих у процесі дискусії знань можна дати учням письмове завдання.

3. Ігрова технологія навчання

Місце і роль ігрової технології у навчальному процесі, сполучення елементів гри та навчання у багато чому залежать від розуміння вчителем функцій педагогічних ігор.

Функція гри – її різноманітна корисність. У кожного виду гри своя корисність. Можна виділити найважливіші *функції ігор*.

Соціокультурне призначення гри. Гра – найсильніший засіб соціалізації дитини, гра допомагає становленню особистості, засвоєнню знань, духовних цінностей і норм, що притаманні суспільству. Соціокультурне призначення гри може означати синтез засвоєння людиною багатства культури, потенціалу виховання та формування її як особистості, що дозволяє функціонувати в якості повноправного члена колективу.

Функція міжнаціональної комунікації. Ігри національні й водночас інтернаціональні, міжнаціональні, загальнолюдські. Ігри дають можливість моделювати різні ситуації життя, шукати вихід із конфліктів, не вдаючись до агресивності, вчать різноманітності емоцій у сприйнятті всього, що існує в житті.

Функція самореалізації людини в грі. Це одна з основних функцій гри. Для людини гра важлива як сфера реалізації себе як особистості. Саме тут важливий сам процес гри, а не її кінцевий результат, конкурентність чи досягнення мети. Процес гри – це простір самореалізації. Людська практика постійно вводить в ігрову ситуацію, щоб розкрити можливі проблеми у людини й змоделювати їх зняття.

Комунікативна функція гри. Гра – діяльність комунікативна, хоча згідно з ігровими правилами і конкретна. Вона вводить у реальний контекст найважливіших людських стосунків.

Діагностична функція гри. Діагностика – здатність розпізнавати, процес встановлення діагнозу. Гра володіє передбаченням; вона краще діагностує людину, оскільки, по-перше, індивід поводить себе в грі на максимумі проявів (інтелект, творчість); по-друге, гра сама по собі – це особливе поле самовираження.

Ігротерапевтична функція гри. Гра може й повинна використовуватися для подолання різних труднощів, що виникають у людини у поведінці, у спілкуванні з іншими, у навчанні. Оцінюючи терапевтичне значення ігрових прийомів, Д. Ельконін писав, що ефект ігрової терапії визначається практикою нових соціальних стосунків, які отримують дитина в рольовій грі. Саме практика нових соціальних відносин, в які рольова гра ставить дитину як із дорослими, так і з ровесниками, стосунків свободи й співробітництва замість агресії та примусу,

приводять до терапевтичного ефекту.

Функція корекції у грі. Корекційні ігри здатні допомогти учням подолати переживання, що стоять на перешкоді їх нормальному самопочуттю та спілкуванню з ровесниками в групі.

Розважальна функція гри. Розважальна функція гри пов'язана зі створенням певного комфорту, сприятливої атмосфери, душевної радості як захисних механізмів, тобто стабілізації особистості.

Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, вміння й навички, тренують сенсорні вміння, навички тощо. Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує вольові якості дитини. Не варто оцінювати дидактичну гру лише з позицій навченості дитини. Її цінність передусім у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей, знижує гіподинамію.

Правильно підібрані і добре організовані ігри, логічні задачі, вправи для розвитку уяви, пам'яті, уваги сприяють різнобічному, гармонійному розвитку школярів, допомагають виробити необхідні в житті і навчанні корисні навички і якості.

Ігри та ігрові завдання класифікуються за впливом на розвиток найважливіших технічних та пізнавальних процесів. Основні напрямки роботи під час проведення ігор такі:

- 1) розвиток образного мислення;
- 2) тренування логічного мислення;
- 3) розвиток сенсорних здібностей;
- 4) тренування пам'яті;
- 5) розвиток уваги;
- 6) розвиток уяви і творчих здібностей.

Поєднання гри з навчальною діяльністю особливо важливе у початковій школі, коли перехід від дошкільного дитинства до школи зумовлює поступову зміну провідних видів діяльності – ігрової на навчальну.

Головні умови ефективності застосування дидактичних ігор – органічне включення в навчальний процес; захоплюючі назви; наявність справді ігрових елементів, зокрема зачинів, римування; обов'язковість правил, які не можна порушувати; використання лічилок; емоційне ставлення самого вчителя до ігрових дій (його слова і рухи цікаві, несподівані для дітей).

The LEGO Foundation, методи якої активно застосовуються в освітньому процесу початкової школи, виділяють такі характеристики гри в контексті запровадження діяльнісного підходу:

Значуща: діяльність, до якої залучені діти, має бути пов'язаною з їхнім досвідом, життям, середовищем. Значущість – це те, що знаходить відгук у дитини, і надає розуміння того, що те що вони роблять допоможе вирішити якийсь виклик або проблему

Соціальна: ігрові вправи виконуються у команді у взаємодії один з одним,

мають місце обговорення, спільний пошук рішень та компромісів.

Активна: ігрові вправи надають можливість дітям активно взаємодіяти один з одним, бути як фізично, так і ментально включеними у процес і в кожній дитині є можливість зробити свій внесок у досягнення спільної мети.

Мотивуюча: ігрові вправи надають можливість пробувати різні варіанти, навіть якщо нічого не вдавалося – починати знову з новими ідеями та припущеннями. Діяльнісний підхід не фокусується на фінальному результаті, а надає перевагу процесу, що є одним із ключових факторів створення мотивації.

Радісна: навчання відбувається тоді, коли є радість і задоволення від процесу. Це зумовлено тим, що коли дитині цікаво, вона є активно включеною в процес, то в організмі виділяється допамін – нейромедіатор, який відповідає за мотивацію; цілеспрямованість; наполегливість; творчість; вміння переключати увагу; когнітивну діяльність.

Ці характеристики гри впливають на всі *сфери розвитку дитини: соціальну, пізнавальну; емоційну; фізичну; креативну*

Соціальний розвиток – вміння працювати в команді, вміння спілкуватися, домовлятися, співчувати, дослухатися до інших.

Когнітивний розвиток - розвиток уваги, пам'яті, сприйняття, уяви, логічного мислення; формування понять, вирішення завдань.

Емоційний розвиток - розвиток впевненості у собі, контроль над своїми емоціями, вміння перемагати і програвати, відчуття власних сил, вміння ставити і досягати цілей.

Фізичний розвиток - рухова активність, формування фізичних якостей, здоровий спосіб життя.

Креативність - висловлення власних творчих ідей, втілення їх у життя, експериментальна перевірка можливості їх втілення.

4. Проектна технологія (метод проектів)

Метод проектів не є принципово новим у світовій педагогіці. Він виник у 20-і роки ХХ століття у США. Спочатку його називали «методом проблем» і розвивався він у межах гуманістичного напрямку у філософії та освіті, в педагогічних поглядах та експериментальній роботі Дж. Дьюї. Цей американський філософ і педагог вважав, що дитинство – повноцінний період людського буття. Тому освіта повинна давати не лише знання, які знадобляться в майбутньому дорослому житті, але й знання, вміння і навички, здатні вже сьогодні допомогти дитині у вирішенні її нагальних життєвих проблем. Інакше кажучи, школа – це не місце підготовки майбутніх дорослих, а заклад, де дитину вчать жити в навколишньому світі, працювати з іншими людьми, і, разом з тим, набувати необхідних знань. Щоб досягнути цього, навчання повинно орієнтуватися на інтереси та потреби дітей та ґрунтуватися на їхньому життєвому досвіді. Основним завданням освіти є актуальне дослідження оточуючого життя. І вчитель разом з учнями йдуть цим шляхом разом, від проекту до проекту.

На сьогодні **метод проєктів** – це спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологією), яка має завершитись реальним практично відчутним результатом.

Основна ознака методу проєктів – повна й органічна узгодженість навчання з життям, з інтересами учнів.

Проєктна технологія містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю. Недаремно цю технологію відносять до технологій XXI століття.

♣ **Технологія проєктування** – це розв’язання учнем або групою учнів певної проблеми, яке передбачає, з одного боку, використання різноманітних методів і засобів навчання, а з другого – інтегрування знань та умінь з різних галузей науки, техніки, мистецтва.

Проєктна діяльність завжди орієнтована на самостійну роботу – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують протягом певного проміжку часу.

Мета навчального проєктування – здобуття досвіду практичної діяльності.

Завдання:

- навчити самостійно здобувати знання та застосовувати їх для розв’язання нових пізнавальних і практичних завдань;
- сприяти розвитку комунікативних здібностей;
- розширити коло спілкування;
- прищепити уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати та аналізувати інформацію, висувати гіпотези, робити висновки.

Основні вимоги до використання технології:

- наявність цікавої та значущої соціальної проблеми;
- передбачуваність результатів (доповідь, репортаж, альбом тощо);
- самостійна діяльність виконавців (індивідуальна, парна, груповою);
- структурованість змістової частини проєкту (з вказівкою поетапних результатів);
- використання дослідницьких методів і певної послідовності дій:
 - 1) визначення проблеми і завдань дослідження;
 - 2) висунення гіпотези;
 - 3) вибір методів дослідження;
 - 4) обговорення способів оформлення кінцевих результатів;
 - 5) збір, систематизація й аналіз отриманих даних;
 - 6) підведення підсумків, оформлення результатів, їх презентація;
 - 7) висновки, висунення нових проблем дослідження.

Для ефективної організації проєктної діяльності потрібно звертати увагу на основні підходи до **структурування** проєкту.

1) Починати слід завжди з вибору теми проєкту, його типу, кількості учасників.

2) Далі вчителю необхідно продумати можливі варіанти проблем, які важливо дослідити в рамках визначеної тематики.

3) Важливим моментом є розподіл завдань між учасниками,

обговорення можливих методів дослідження, пошуку інформації, творчих рішень.

4) Потім починається самостійна робота учасників проєкту відповідно до їхніх індивідуальних чи групових дослідницьких, творчих завдань.

5) Постійно проводяться проміжні обговорення отриманих даних в групах.

6) Необхідним етапом виконання проєктів є їх захист.

7) Завершується робота колективним обговоренням, експертизою, оголошенням результатів зовнішньої оцінки, формулюванням висновків.

Разом з тим, проєкт – це не алгоритм, який складається з чітких етапів. Це модель творчого мислення і прийняття рішень.

Вибір тематики проєктів у різних ситуаціях може бути різним. В одних випадках педагог визначає тему з урахуванням навчальної ситуації зі свого предмета, власних професійних інтересів, інтересів та можливостей школярів. В інших випадках – тематика проєктів, особливо призначених для позаурочної діяльності, може бути запропонована і самими дітьми, які, звичайно, орієнтуються на власні інтереси, здебільшого не тільки пізнавальні, але й творчі, прикладні.

Тематика проєкту може стосуватись якогось теоретичного питання навчальної програми з метою поглиблення знань з певної проблеми, диференціювання процесу навчання. В іншому випадку, теми проєктів стосуються певного практичного питання, актуального і такого, що стосується не одного предмета, а різних галузей. Таким чином відбувається природна інтеграція знань.

Типологія проєктів

Щоб оволодіти проєктною діяльністю та методикою її організації, необхідно насамперед знати, що використання проєктів у навчально-виховному процесі вимагає серйозної підготовчої роботи, а самі проєкти можуть бути різними, тому варто ознайомитися з їхньою типологією.

Зазвичай, проєкти поділяють на види за такими **ознаками**:

- за домінуючою у виконанні проєкту діяльністю;
- за предметно-змістовою галуззю;
- за характером координації проєкту;
- за характером контактів у проєктній діяльності;
- за кількістю учасників проєкту;
- за тривалістю виконання проєкту.

За першою ознакою, тобто **за домінуючою під час виконання проєкту діяльністю**, розрізняють такі типи проєктів: дослідницькі, творчі, рольові (ігрові), інформаційні, практико-орієнтовані.

Дослідницькі проєкти потребують добре обміркованої структури спільної діяльності учасників, визначеної мети, актуальності предмета дослідження, соціальної значущості, продуманості методів, в тому числі й експериментальних; вони повністю підпорядковуються логіці дослідження і мають відповідну структуру.

Творчі проєкти не мають чітко визначеної структури спільної діяльності учасників, натомість проєктна діяльність розвивається, підпорядковуючись жанру кінцевого результату та інтересам учасників. Звичайно, проєкт завжди потребує творчого підходу і у цьому розумінні будь-який проєкт можна назвати творчим. Але у визначенні типу проєкту основне значення має домінуюча діяльність. Крім того, результати представлення та форма їх представлення (свято, газета, відеофільм, спортивна гра, драматизація тощо) свідчить саме про творчий характер проєктів цього типу.

Рольові (ігрові) проєкти характерні тим, що їх учасники беруть на себе ролі, зумовлені характером і змістом проєкту. Це можуть бути літературні персонажі, реально існуючі особистості, стосунки яких імітуються і творчо ускладнюються.

Інформаційні (ознайомлюючо-орієнтувальні) – спрямовані на збір інформації про який-небудь об'єкт, явище і ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією, проаналізованою й узагальненою. Такі проєкти, як і дослідницькі, потребують добре продуманої структури, можливості систематичної корекції в ході роботи.

Практико-орієнтовні (прикладні) – це проєкти, які орієнтовані на чітко визначений практичний результат (словник, шкільний сад тощо). При чому цей результат обов'язково орієнтований на соціальні інтереси самих учасників. Такий проєкт потребує детально продуманої структури, сценарію всієї діяльності його учасників з виконанням функцій кожного з них, чітких висновків, тобто оформлення результатів проєктної діяльності, і участі кожного в оформленні кінцевого продукту.

За другою ознакою – **предметно-змістовою галуззю** виділяють два типи проєктів: монопроєкти та міжпредметні проєкти.

Монопроєкти – проводять в рамках одного предмета (математики, мови тощо). При цьому обираються найскладніші розділи або теми. Звичайно, робота над монопроєктами передбачає застосування знань з інших галузей для вирішення тієї чи іншої проблеми. Подібний проєкт теж вимагає детальної структуризації з чітким визначенням не лише цілей і завдань проєкту, але й тих знань, вмінь, яких виконавці, як передбачається, повинні набути в результаті. Часто робота над такими проєктами знаходить своє продовження у вигляді індивідуальних чи групових проєктів в позаурочний час.

Міжпредметні – це проєкти, які інтегрують різні предметні галузі і, як правило, виконуються в позаурочний час. Це можуть бути невеликі проєкти, що поєднують 2-3 предмети, або досить об'ємні, тривалі, загальношкільні, що вирішують досить складну проблему, значущу для всіх учасників проєкту.

За характером координації проєкти можуть бути двох видів.

1) З відкритою координацією, коли ясно, хто і як спрямовує дії учасників.

У таких проєктах координатор проєкту виконує свою власну функцію, ненав'язливо спрямовуючи роботу його учасників, організовуючи, в разі потреби, окремі етапи проєкту, діяльність окремих його виконавців (наприклад,

коли потрібно домовитися про зустріч в якійсь офіційній установі, провести анкетування, інтерв'ю спеціалістів тощо).

2) З прихованою координацією – коли учасникам дається можливість самостійно вести роботу, або координатор – один з учасників і спрямовує роботу як самостійний керівник (це стосується головним чином телекомунікаційних проектів). У таких проектах координатор не виявляє прямо своєї функції, а виступає як рівноправний учасник проекту.

За характером контактів проекти бувають:

- **внутрішні або регіональні** – здійснюються в межах країни, регіону, школи, класу;

- **міжнародні** – в яких беруть участь представники різних країн (часто тут використовуються інформаційні засоби).

За кількістю учасників проекти поділяються на:

- **особистісні** (під час Міжнародного проекту кожен учень 4-го класу малював свійських тварин, досліджуючи також, наскільки добре живеться тваринам у їхньому господарстві, а результати дослідження англійською мовою надсилали в Румунію);

- **парні** (в ході проекту «Рослина – частина живої природи», об'єднавшись у пари, діти досліджували рослини рідного краю, дізнавалися, де вони ростуть, які умови потрібні для їхнього росту, які з них лікарські, які занесені до Червоної книги України тощо);

- **групові** (проект «Чарівний світ полотен Катерини Білокур» передбачає поділ учнів на 3 групи: 1) пошукова лабораторія, яка вивчає особливості життєвого шляху майстрині, 2) група художній ексклюзив, зайнята вивченням особливостей творчого стилю художниці, характеру її картин, 3) експертна група, що намагається знайти відповіді на питання: у чому незвичайність таланту Катерини Білокур? Яке значення має її творчість для українського мистецтва?).

За тривалістю виконання проекти розділяють:

- **короткотривалі** (протягом кількох занять з одного предмета);

- **середньої тривалості** (від тижня до місяця);

- **довготривалі** (на кілька місяців).

Звичайно, в реальній практиці найчастіше доводиться мати справу зі **змішаними** типами проектів, які мають ознаки дослідницьких і творчих, практично зорієнтованих і дослідницьких. Кожний тип проекту певним чином координується, має свої строки виконання, етапи, кількість учасників. Тому, розробляючи той чи інший проект, слід мати на увазі ознаки та характерні особливості кожного з них.

Загалом, знаючи основні ознаки, типи проектів та особливості їх організації, можна реалізовувати проектну роботу в межах різних навчальних предметів в усіх куточках освітнього простору.

5. Технологія розвитку критичного мислення

Критичне мислення – це складний ментальний процес, що починається із залучення інформації та закінчується ухваленням рішення».

Сформовані навички критичного мислення забезпечують прийняття оптимальних рішень у будь-якій професійній сфері, відкритість із новим ідеям та знанням. Критичне мислення необхідне під час розв’язання проблемних задач, формулювання висновків, оцінювання та прийняття рішень.

Критичне мислення характеризується наступними **властивостями**:

1. Усвідомленість
2. Самостійність
3. Рефлексивність
4. Цілеспрямованість
5. Обґрунтованість
6. Контрольованість
7. Самоорганізованість

Ознаки людини, яка мислить критично:

1. Здатність сприймати думки інших критично. Людина виявляє здатність прислухатися до думок інших, оцінювати й аналізувати їх щодо розв’язання поставленої проблеми.

2. Компетентність. Людина виявляє прагнення до аргументації прийнятого нею рішення на основі життєвого досвіду, фактів з життя та знання справи.

3. Небайдужість у сприйнятті подій. Людина виявляє інтелектуальну активність у різних життєвих ситуаціях, здатність зайняти активну позицію у конфронтаційних ситуаціях.

4. Незалежність думок. Людина прислуховується до критики на свою адресу, може протиставляти свою думку думкам інших або не погодитися з групою.

5. Допитливість. Людина виявляє вміння проникнути в сутність проблеми, глибину інформації.

6. Здатність до діалогу і дискусії. Людина вміє вести діалог і дискутувати, тобто вислуховувати думку інших, з повагою ставитись до цих думок, переконливо доводити свою позицію, толерантно поводити себе під час проведення дискусій.

7. Інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення.

Учителю для розвитку критичного мислення молодших школярів необхідно:

- виділити час і забезпечити можливості для застосування критичного мислення;
- дозволити учням вільно розмірковувати;
- приймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;

- забезпечити для учнів середовище без ризиків, вільне від насмішок;
- виражати віру в здатність кожного учня породжувати критичні судження;
- цінувати критичні міркування учнів.

Технологія розвитку критичного мислення була розроблена науковцями Бостонського центру розвитку етики та виховання.

З досвіду системи освіти США та інших країн відомі два основні підходи навчання критичного мислення. Перший підхід передбачає впровадження у навчальному закладі окремого курсу «Критичне мислення», в ході вивчення якого опрацьовують встановлений алгоритм мислення і формують уміння його застосовувати. Матеріалом для презентації цього алгоритму вчителем (викладачем) і опанування його учнями (студентами) є проблемні тексти, завдання, ситуації будь-якої конкретної науки.

Другий підхід спрямований на розвиток критичного мислення через відповідну організацію освітнього процесу будь-якого з навчальних предметів. Тобто він не потребує виокремлення самостійного предмета (дисципліни), оскільки навчання такого мислення здійснюється в процесі вивчення, наприклад, математики, української мови тощо. За такого підходу проблемний матеріал виступає не стільки як джерело ілюстрації, скільки як «сировина», з якої учень або студент до певної міри самостійно «видобуває» потрібні знання й уміння культурної критики.

У практиці сучасної української школи представлено два зазначені підходи, проте більшого поширення набув другий підхід. Найбільш ефективним в початковій школі є впровадження технології розвитку критичного мислення у традиційні шкільні предмети в контексті змін у сучасному освітньому середовищі Нової української школи.

♣ **Технологія розвитку критичного мислення** – це технологія, в основі якої лежить дослідження проблем та ситуації, використовуючи методи самостійного вибору, оцінки та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей.

Як освітня технологія містить в собі систему методів та прийомів, що сприяють залученню учнів до дослідницької та творчої діяльності, а також створення умов для ефективного усвідомлення здобувачами освіти матеріалу, узагальнення отриманих знань, умінь і навичок.

Структура та сценарії базових уроків розвитку критичного мислення

Кожний базовий урок має ілюструвати викладання для досягнення різних цілей у навчанні.

Перший базовий урок – Вивчення інформації на основі тексту.

Другий базовий урок – Розуміння оповідного тексту.

Третій базовий урок – Кооперативне навчання.

Четвертий базовий урок – Проведення дискусії.

П'ятий базовий урок – Пишемо й досліджуємо.

Шостий базовий урок – Пишемо, щоб переконати.

Сьомий базовий урок – Розуміння аргументів.

Восьмий базовий урок – Критичне слухання.

Структура базових уроків включає такі частини:

- 1) Фаза актуалізації
- 2) Фаза побудови знань
- 3) Фаза консолідації

Фаза актуалізації

Насамперед зазначимо — кожен урок починається з фази актуалізації (передбачення), під час якої педагог спрямовує учнів на те, щоб вони думали над темою, яку починають вивчати, і ставили запитання.

Фаза актуалізації має на меті:

- актуалізувати («оживити») в пам'яті учнів уже наявні знання;
- неформальним шляхом оцінити те, що вони вже знають (у тому числі їхні помилкові уявлення чи ідеї);
- встановити мету навчання;
- зосередити увагу учнів на темі;
- представити контекст для того, щоб вони зрозуміли нові ідеї.

Фаза побудови знань

Після такого початку уроку вчитель підводить учнів до формулювання запитань, пошуку, осмислення матеріалу, відповідей на попередні запитання, визначення нових запитань і намагання відповісти на них.

Ця фаза відбувається в основній частині уроку й має на меті:

- порівняти очікування учнів із тим, що вивчається;
- переглянути очікування та висловити нові;
- виявити основні моменти;
- відстежити процеси мислення (перебіг думок учнів);
- зробити висновки й узагальнення матеріалу;
- поєднати зміст уроку з особистим досвідом учнів;
- поставити запитання до вивченого на уроці матеріалу.

Фаза консолідації

Коли учні зрозуміли ідеї уроку, до того як урок буде закінчено, необхідно переходити до наступної фази. Учитель спонукає учнів відрефлексувати те, про що дізналися, та запитали себе, що це означає для них, як це змінює їхні попередні уявлення, зрештою, як вони зможуть це використовувати.

Фаза має на меті:

- узагальнити основні ідеї;
- інтерпретувати визначені ідеї;
- обмінятися думками;
- виявити особисте ставлення;
- апробувати ці ідеї;
- оцінити, як відбувається процес навчання;
- поставити додаткові запитання.

 Зразки таких уроків можна знайти у книзі: *Технології розвитку критичного мислення учнів* / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер;

Структура компетентнісно орієнтованого уроку для розвитку критичного мислення

Однією з найважливіших стадій переходу до технології розвитку критичного мислення учнів буде внесення системних змін в організацію навчання на уроках. Міжпредметна технологія проведення компетентнісно орієнтованого уроку залежно від предметного наповнення і дидактичних завдань уроку може набувати різних характеристик (тип уроку: набуття нових знань чи формування умінь тощо; зміст: математичний, природознавчий, мовно-літературний тощо).

Структура такого уроку передбачає три основні частини – вступну, основну та підсумкову.

Технологічність уроку забезпечується його алгоритмізованою структурою і методикою її реалізації (рис. 3).

Частина уроку	Завдання	Сенс завдань	Необхідний час
ВСТУПНА	1. Актуалізація	1) Пожвавлення в пам'яті учнів опорних, пов'язаних з новою темою знань та життєвих уявлень, які треба «дістати» з довготривалої пам'яті.	До 5–7 хв. (якщо не передбачена перевірка домашнього завдання)
	2. Мотивація	2) Усвідомлення учнями потреби в пізнанні, персональної значущості нової теми, інтересу до неї.	
	3. Тема, очікувані результати	3) Оголошення нової теми та результатів, яких ми очікуємо від учнів (і перевіримо) наприкінці уроку.	
ОСНОВНА	Конструювання учнями знань і навичок, формування власного ставлення до теми	Активна діяльність учнів з дослідження, осмислення матеріалу, пошуку відповідей на раніше поставлені запитання, формулювання нових запитань і пошуку відповідей на них, відпрацювання вмінь і стратегій мислення*.	До 27–35 хв. (з 45 хвилин уроку)
ПІДСУМКОВА	Узагальнення й систематизація учнями отриманої інформації.	Учні разом з учителем узагальнюють та інтерпретують основні ідеї уроку; обмінюються думками та висловлюють особисте ставлення до окремих положень матеріалу чи уроку в цілому, оцінюють набуті знання й уміння; ставлять собі додаткові запитання; планують застосування вивченого.	До 10 хв.
	Рефлексія	Алгоритм дій учителя й учнів такий: узагальнення та систематизація засвоєного; оцінювання та самооцінювання; рефлексія.	

Рисунок 3. Структура уроку технології розвитку критичного мислення

Зв'язок методів з частинами уроку

Лише за умови правильного розуміння і використання потенціалу кожної частини уроку можна оптимально відібрати методи. Ігнорування цього породжує багато помилок у практиці вчителів. Адже вибір методів навчання з

інструментарію технології розвитку критичного мислення залежить від завдань тієї чи іншої частини уроку.

Певні методи багатофункціональні – їх застосовують у різних частинах уроку, а деякі – лише в одній. Проілюструємо це рисунком.

Рисунок 4. Розподіл методів розвитку критичного мислення відповідно до частин уроку

✿ 😊😊😊 *Створіть сенкан на тему «Критичне мислення»*

Таксономія Блума

Педагоги, які навчають критичного мислення, використовують таксономію (класифікацію від простого до складного) навчальних цілей і результатів Бенджаміна Блума.

Якщо слідувати розробленій Б. Блумом таксономії, то знання учнів — це лише перший, найпростіший рівень цієї класифікації. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (результатів) навчання, причому перші три (знання, розуміння, застосування) є цілями нижчого порядку (мисленням низького рівня), а наступні три (аналіз, синтез, оцінювання) — вищого порядку (мисленням високого рівня).

Система Б. Блума може бути представлена у такий спосіб.

Таксономія навчальних цілей та результатів Б. Блума

Навчальна мета/рівень	Результат, якого досягають учні
Знання	Запам'ятовування і відтворення учнями змісту навчальної інформації, охоплюючи факти, поняття, терміни й теорії
Розуміння	Здатність учнів сприймати викладене й передавати в іншій формі (інші слова, інша мова, графік тощо), встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманих відомостей
Застосування	Уміння застосовувати в новій ситуації набуті раніше знання без зовнішньої підказки, використовувати теоретичні знання у життєвих обставинах
Аналіз	Уміння учнів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлюючи їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
Синтез	Здатність учнів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
Оцінювання	Уміння учнів робити кількісні чи якісні оцінки, засновані на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

Б. Блум також установив, що між рівнями мислення і відповідями на запитання, які ми ставимо, існує прямий зв'язок. До того ж самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення. Питання на запам'ятовування належать до найнижчого рівня. Питання на оцінку або судження розглядаються як високий рівень мислення. Насправді всі запитання важливі і всі вони приводять до різних видів мислення.

Задавання питань є одним із механізмів формування навичок критичного мислення. Можна впевнено сказати, що запитання стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на них, учні аналізують та інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Запитання на знання — це найнижчий рівень питань, що потребує механічного згадування інформації. Її відтворюють практично в тому самому вигляді, в якому отримали. Учні досить знати фрагменти матеріалу для того, щоб успішно відповісти на запитання. Такі питання найчастіше передбачають одну правильну відповідь і застосовуються для перевірки знань. Вони не стимулюють розвиток навичок критичного мислення, а сприяють тренуванню пам'яті.

Приклади:

Яке найбільше місто в Україні?

Які вірші Тараса Шевченка ви вивчали?

Скільки грамів у кілограмі?

Запитання на розуміння задаються для розкриття смислу, сутності того, що вивчається, виявлення зв'язків між ідеями, фактами, визначеннями або цінностями. Учень має подумати, як вони пов'язуються між собою, групуються, об'єднуються, що вони означають для нього. Ці питання є дуже важливими, адже без розуміння подальша повноцінна мисленнєва та пізнавальна діяльність неможлива.

Приклади:

Якими прикладами ви проілюструєте сокорух у природі?

Як ви розумієте слова автора тексту, що хлопчик опинився у скрутному становищі?

Якщо я з'єднаю ці три фігури разом, що вийде?

Запитання на застосування спрямовані на використання вже відомої учням інформації в нових умовах чи обставинах. Вони дають можливість розв'язувати проблеми, досліджувати їх. Ці питання можуть бути досить складними, тому що мають на увазі нестандартні відповіді і пошук життєвих рішень.

Приклади:

Як визначити довжину відрізка, скориставшись мотузкою?

Що станеться, якщо всі ці числа помножити на дев'ять?

Як визначити сторону світу в лісі?

Запитання на аналіз передбачають розкладання інформації на складові, виділення частин та аналіз кожної з виділених частин окремо у межах єдиного цілого: їх порівняння та визначення схожості й відмінності, побудову структури (складу), моделі об'єкта на основі наявних взаємозв'язків (причин і наслідків), співвідношення одних явищ з іншими (вчинки людини з її характером).

Приклади:

Які частини можна виокремити у цьому оповіданні?

Чому герої байки не змогли досягти своєї мети?

Як ви назвали б цей твір? Чому?

Запитання на синтез пов'язані з творчим розв'язанням проблем на основі оригінального мислення. Якщо запитання на застосування зводяться до розв'язання проблем на основі наявної інформації, то запитання на синтез дають можливість використовувати власні знання та досвід для творчого вирішення проблеми і можуть мати безліч найрізноманітніших відповідей.

Приклади:

Як із цих деталей побудувати вітряк?

Як змінилося б ваше життя, якби ви могли дихати під водою?

Як ви назвали би по-іншому цей твір?

Запитання на оцінку задаються учням для того, щоб вони сформулювали власні судження про хороше і погане або про справедливе і несправедливе. Для ухвалення рішень і розв'язання проблем необхідне мислення саме цього рівня. У запитаннях на оцінку не може бути однієї правильної відповіді.

Приклади:

Що ти можеш сказати про свою роботу?

*Яке завдання сподобалося тобі найбільше?
Чи справедливо завершується оповідання? Чому?*

☼ 😊😊 Наведіть приклади різних типів запитань на обрану тему для учнів 1 (2, 3, 4) класу.

? Питання для самоконтролю

1. Розмежуйте поняття «технологія», «освітня технологія», «технологія навчання».
2. Яка мета застосування інтерактивних технологій навчання?
3. Охарактеризуйте особливості та наведіть приклади технології кооперативного навчання (технології колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань).
4. Порівняйте традиційні функції гри із характеристиками гри в контексті запровадження діяльнісного підходу.
5. Назвіть етапи роботи над проектами.
6. Які підходи розвитку критичного мислення в початковій школі? Обґрунтуйте найбільш доцільний на вашу думку підхід.

Практичні завдання

1. Зробити опорну схему «Інтерактивні технології навчання» з коротким описом кожного методу
 Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / за ред. О. І. Пометун. Київ: А. С. К., 2004. 192 с.
2. Навести конкретний приклад застосування стратегії розвитку критичного мислення з її стислим описом (назва уроку, тема, стратегія).
3. 😊😊 Підготувати доповідь та презентацію про педагогічну технологію: технологія проблемного навчання, диференційованого навчання, розвивального навчання, інформаційно-комунікаційні технології)

Рекомендована література

Основна: 3.
Додаткова: 2, 9, 16, 17, 18, 20, 23, 24, 26.
Інформаційні ресурси: 4, 5, 7, 11.

РОЗДІЛ 3. ІНТЕГРОВАНІЙ, ТЕМАТИЧНИЙ ТА ДІЯЛЬНИСНИЙ ПІДХОДИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тема 7. Інтегрований та діяльнісний підходи в освітньому процесі

Мета: усвідомити значущість інтеграції в освіті; з'ясувати відмінності міжпредметних та внутрішньопредметної інтеграції; визначити особливості діяльнісного та інтегрованого підходу в освітньому процесі початкової школи.

План

1. Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання
2. Діяльнісний підхід у початковій освіті
3. Діяльнісний підхід: ротаційні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3»

Основні поняття

Інтеграція, інтегроване навчання, міжпредметна інтеграція, внутрішньопредметна інтеграція, діяльнісний підхід, ротаційні моделі

1. Інтеграція в освіті. Інтегроване навчання

Провідною ідеєю Концепції «Нова українська школа» є розвиток ключових компетентностей учнів. Орієнтуючись на європейський досвід освітніх реформ, українська освіта сьогодні повинна мати не академічний, а прикладний характер: усі знання, отримані в школі, дитина має використовувати в повсякденному житті. Саме такою ідеєю пронизане інтегроване навчання, яке нині набуло більш широкого розуміння в теорії й більш активного використання в практиці освітньої діяльності порівняно з попередніми роками.

За новим Державним стандартом початкової освіти інтеграція є основним підходом в організації навчання молодших школярів.

Отже, актуальність інтегрованого навчання зумовлена необхідністю переформатування традиційних підходів до навчання та формування в учнів цілісної картини світу, створення умов для формування дитини – здобувача освіти як цілісної всебічно розвиненої особистості.

Сучасній людині необхідні:

- 1) цілісний світогляд, цілісне сприйняття світу;
- 2) такі навички, як критичне мислення, прогнозування, висунення гіпотез, порівняння й зіставлення, узагальнення, оцінка суперечностей, вибір альтернативи, ухвалення обґрунтованих рішень, повага та розуміння думок інших, донесення власної думки, уміння співпрацювати, логічне конструювання висловлювань, використання засвоєної інформації в нових ситуаціях.

Основою створення адекватної картини світу є інтеграція (від лат. Integer – повний, цілісний), яка забезпечує узагальнення окремих образів, понять, уявлень людини про навколишній світ та саму себе.

Власне інтегрований підхід забезпечує доцільне об'єднання і синтез компонентів змісту навчання внутрішньопредметного та міжпредметного характеру, їх узагальнення на рівні фактів, понять, теорій, ідей, формування цілісної системи узагальнених знань, способів і видів діяльності. Інтегрований підхід реалізує ідею: від цілісності діяльностей до системного цілісного знання про об'єкт, на основі якого виникла система різних видів діяльності.

Сучасний інтегрований урок вагомо відрізняється від того, який упроваджувався протягом багатьох років. Поступово ми відходимо від штучного об'єднання двох навчальних дисциплін у межах одного уроку, під час якого один предмет домінує, а інший слугує доповненням.

♣ У сучасному розумінні **інтегроване навчання** – це навчання, яке ґрунтується на комплексному підході. Освіта розглядається через призму загальної картини, а не ділиться на окремі дисципліни. Предметні межі майже зникають, натомість з'являється тематичне викладання, за якого декілька навчальних предметів об'єднуються навколо однієї теми.

На думку американських дослідників, інтеграція в освіті – це організація процесу пізнання, за якої учні можуть використовувати знання та вміння, отримані в школі, в реальних життєвих ситуаціях.

Інтеграція в дидактиці розглядається у двох аспектах:

1) як мета навчання, що базується на створенні цілісної уяви про навколишній світ як єдине ціле, у якому всі елементи взаємозв'язані;

2) як засіб навчання, що орієнтований на зближення предметних знань, установлення між ними взаємозв'язків.

Інтеграція може здійснюватися різними шляхами:

- створення інтегрованих курсів – навчальних предметів, які адаптують для вивчення та інтегрують знання декількох наук або видів мистецтв ;

- розроблення нових форм уроків (урок з міжпредметними зв'язками, інтегрований урок, бінарний урок);

- упровадження навчальних проєктів;

- організація тематичних днів і тижнів.

Коли вчитель встановлює зв'язки між блоками навчальної інформації (чи окремими темами) у межах кожного навчального предмета, він реалізує **внутрішньопредметну інтеграцію**. Її ще називають *послідовною інтеграцією* та порівнюють з ниткою, на яку, наче намистинки, нанизують теми в певній логічній послідовності. Саме так створюють цілісність – намисто. Під час послідовної внутрішньопредметної інтеграції вчитель має створити умови, за яких учні не тільки вивчають теми, а й розуміють зв'язки між ними.

Якщо вчитель встановлює зв'язки між окремими навчальними дисциплінами, він реалізує **міжпредметну інтеграцію**.

Сучасна освіта – предметицентрична, отже, основну увагу зосереджують на внутрішньопредметній інтеграції. Перехід початкової освіти на якісно новий рівень, це, по суті, рух від внутрішньопредметної до міжпредметної інтеграції.

Таким чином, інтегроване навчання в межах предметицентричного освітнього середовища – це сукупність послідовних та взаємопов'язаних дій

учителя і учня, які спрямовані на формування цілісної картини світу школяра на основі об'єднання навчального матеріалу з різних освітніх галузей (навчальних предметів).

Інтегроване навчання дає змогу вчителю та учням «виходити» за межі окремого навчального предмета (окремої освітньої галузі) та сприяє формуванню в дітей цілісної картини світу.

Учні зможуть:

- краще зрозуміти сутність об'єкта чи явища в контекстах різних навчальних предметів та сформуванню цілісне уявлення про них;
- глибше зрозуміти ключові ідеї з огляду на їх аналіз із різних точок зору;
- краще оцінити, як використати набуті ідеї та навички в життєвих ситуаціях;
- системно мислити.

Упровадження інтегрованого навчання – це, по-перше, питання рівня взаємодії навчальних дисциплін та глибини об'єднання їхнього навчального змісту; по-друге, визначення способів, якими цього можна досягти.

Головне питання, яке виникає в учителя, коли починається впровадження міжпредметного інтегрованого навчання, – це зв'язки між навчальними предметами (освітніми галузями).

Міжпредметна інтеграція здійснюється різними шляхами:

- створення *інтегрованих курсів* – навчальних предметів, які інтегрують знання кількох освітніх галузей;
- впровадження *навчальних проєктів*;
- організація *тематичних днів і тижнів*;
- проведення *інтегрованих та бінарних уроків*;
- проведення *уроків з міжпредметними зв'язками*.

Можливі різні форми інтеграції:

1) Повне злиття навчального матеріалу в єдиному предметі/у єдиній темі тощо, тобто інтеграція за змістом (*тематичний підхід*)

Наприклад, різні предмети можуть інтегруватись навколо однієї теми. Наприклад, тема «Першоцвіти» розглядається на уроках української мови й читання, математики, ЯДС та мистецтва.

2) Інтеграція на рівні способів дій (навичок) (*діяльнісний підхід*).

Така інтеграція здійснюється на основі принципу проблемності, що забезпечує максимум діяльності учнів, мінімум діяльності вчителя, опору на попередній досвід дитини, на її почуття та емоції, здивування, зацікавленість, допитливість, кмітливість, ініціативу, творчий пошук, задоволення від процесу мислення, самостійність, творчість, пошук нових шляхів розв'язання проблеми.

2. Діяльнісний підхід у початковій освіті

Поряд із традиційними питаннями «Чому навчати?» і «Як навчати?» вчитель сьогодні має розуміти, як учити так, щоб ініціювати у дітей власні

питання і пошуки: «Для чого мені вчитися?» і «Як мені вчитися?». Для цього вчителю слід осмислити й прийняти ідею діяльнісного підходу як основи сучасних стандартів освіти, знати й ефективно застосовувати інноваційні методики та технології, бути професійно компетентним.

♣ **Метод навчання**, коли учень не набуває знань у готовому вигляді, а здобуває їх сам у процесі власної навчально-пізнавальної діяльності, є **діяльнісним методом**.

Психологічним підґрунтям діяльнісного підходу є розуміння діяльності як засобу розвитку особистості в цілому. Такий підхід дає змогу розвивати у дітей здібності та якості, що забезпечують їх успішність не тільки в навчальній діяльності, а загалом у різних аспектах життєдіяльності.

Практична **реалізація принципу діяльності** вимагає дотримання таких **умов**:

а) *Безперервність* означає наступність між усіма етапами процесу навчання.

Виокремлюються такі його етапи:

1) самовизначення до діяльності на уроці. Створюються умови для виникнення внутрішньої потреби включення в діяльність;

2) актуалізація знань та вмінь, достатніх для побудови нового способу дії. Це вимагає тренування відповідних мисленнєвих операцій;

3) постановка проблеми. На цьому етапі учні співвідносять свої дії з нормою (алгоритмом, поняттям) і на цій основі вичленовують причину ускладнення. Цей етап має закінчуватися фіксуванням мети уроку;

4) побудова проєкту виходу з ускладнення («відкриття» школярами нових знань);

5) первинне закріплення. Учні у формі комунікативної взаємодії розв'язують типові завдання на новий спосіб дії з проговорюванням алгоритму розв'язання вголос;

6) самостійна робота й самоперевірка;

7) включення в систему знань і повторення;

8) рефлексія діяльності на уроці та обговорення цілей наступної діяльності (підсумок уроку).

Виокремлені етапи є змістом навчальної технології, спрямованої на формування в учня готовності до саморозвитку.

б) *Цілісне уявлення про світ* передбачає формування в учня узагальненого, цілісного уявлення про природу – суспільство – самого себе, про роль і місце кожної науки в системі наук.

в) *Мінімакс* полягає в такому: школа зобов'язана запропонувати учневі зміст освіти на максимальному (творчому) рівні й забезпечити його засвоєння на рівні соціального безпечного мінімуму (освітнього стандарту).

г) *Психологічна комфортність* передбачає зняття всіх стресогенних факторів навчального процесу, створення в школі й на уроці доброзичливої атмосфери, орієнтованої на реалізацію ідей особистісно орієнтованої освіти.

д) *Варіативність* передбачає формування в учнів здібностей до

систематичного перебору варіантів і вибору оптимального варіанта.

є) *Творчість* означає максимальну орієнтацію на творчий початок у навчальній діяльності учнів.

Діяльнісна технологія передбачає певну спрямованість діяльності вчителя. Нова навчальна інформація вводиться не через трансляцію готового знання, а через самостійне «відкриття» його дітьми. Мотивація забезпечується постановкою певної навчальної задачі. «Відкриття» дітьми понять, явищ і законів здійснюється за допомогою виконання ними предметних дій з реальними об'єктами та їхніми графічними схемами.

3. Діяльнісний підхід: ротаційні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3»

Одним із шляхів реалізації діяльнісного підходу є застосування ротаційних моделей «Щоденні 5» та «Щоденні 3».

  Перегляньте відео

<https://www.youtube.com/watch?v=fWq8QXpe8zQ>

 Чому ротаційні моделі «Щоденні 5» і «Щоденні 3» визначено шляхами реалізації діяльнісного підходу?

Ротаційні моделі «Щоденні 5» (читання і письмо) і «Щоденні 3» (математика) – це набори щоденних видів діяльності, виконуючи які, діти навчаються бути самостійними під час читання, письма й вивчення математики, а учитель має можливість працювати з учнями індивідуально та у малих групах.

Основними принципами застосування моделей «Щоденні 5» і «Щоденні 3» є такими:

1) Довіра та повага

Довіра та повага допомагають забезпечити сприятливе середовище навчання та піклування для всіх учнів. Воно починається зі знайомства у перші шкільні дні та втілюється у розкладі, правилах класу, які важливо створювати разом, у групових заняттях із розвитку мовлення та в історіях, які діти разом читають та зображують у малюнках

2) Спільнота

Відчуття спільноти створює в учнів бажання вимагати, щоб інші були відповідальними за поведінку, навчання, повагу та доброту.

3) Вибір

Мотивація зростає, коли учні мають можливість обирати предмет навчання і вірять у те, що мають певну автономію чи контроль над власним навчанням.

4) Відповідальність

Учні відповідальні, коли контролюють свій голос, не заважають роботі класу

5) Тимчасове зосередження уваги

Середній вік учнів дорівнює середній кількості хвилин, протягом яких вони можуть утримувати увагу під час пояснення вчителя.

б) Переходи як паузи для відпочинку

Під час перерв діти переходять від одного навчального блоку до іншого, що дає можливість для фізичного та інтелектуального відпочинку.

7) 10 кроків до самостійності.

Крок 1. Визначити, чого потрібно навчити.

Крок 2. Поставити ціль та створити атмосферу необхідності.

Крок 3. Записати бажані моделі поведінки на Я-схему.

Крок 4. Змоделювати найбільш бажану поведінку.

Крок 5. Змоделювати найменш бажану поведінку. Потім найбільш бажану.

Крок 6. Розмістити учнів по класу.

Крок 7. Тренувати та формувати витривалість.

Крок 8. Не заважати.

Крок 9. Використовувати тихий сигнал, щоб скликати учнів до початкового місця збору.

Крок 10. Провести групове опитування; запитати: «Як все пройшло?».

Кожна група виконує певну діяльність, заплановану вчителем чи обрану учнем, упродовж відведеного часу (5–15 хвилин). Для різних видів діяльності у класі відведено певні місця (наприклад, парти стоять по чотири, кожна четвірка має своє завдання, і матеріали, необхідні для виконання цього завдання, лежать саме на цих партах).

Для забезпечення ефективного проведення ротаційних моделей застосовують:

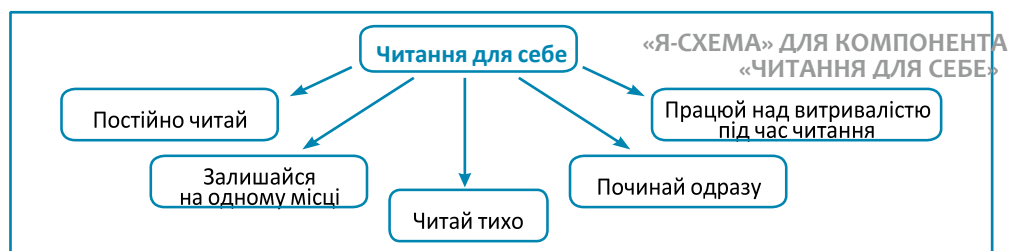
Сигнал (тихий дзвоник)

Для забезпечення переходів між видами діяльностей замість голосу можна використовувати маленькі дзвоники, щоб дати зрозуміти, що етап закінчився і учні мають повернутися до місця загального збору. Потрібно пояснити мету такого сигналу: *«Діти, послухайте, будь ласка, цей звук (дзвонимо у дзвоник). Протягом усього року ми будемо використовувати його, коли хочемо привернути чиясь увагу або коли нам потрібно зібрати увесь клас разом».*

Стенд або дошка для «Я-схем»

Створення у класі, так званих, «Я-схем» на стенді або дошці із прикладами бажаної поведінки мають зберігатися упродовж року, а вчитель, за потребою, зможе постійно повертатися до них.

Усі разом обговорюють поведінку вчителя та учнів під час «Щоденні 5» і «Щоденні 3» і записують результати обговорень до схеми.

Додаткові інструменти

Для додаткової підтримки витривалості дітей можна застосовувати піскові годинники на 60, 90 та 120 секунд; маленькі коробки з дрібничками; конструктори; секундоміри для старших учнів; альтернативні матеріали для читання та ін.

Книжкові ящики

Такі ящики чи коробки потрібні для зберігання книг. У кожної дитини має бути свій книжковий ящик, у якому може зберігатися від 3 до 10 книжок.

Місце для загального збору та ввідні уроки

Місце загального збору учнів – це відкритий простір для того, щоб розсадити на підлозі (килимі) увесь клас. Під час перших (ввідних) уроків вчитель знайомить із правилами проведення ротаційних моделей та разом з дітьми створюють «Я-схеми

Дизайн класу

Для того щоб створити комфортне середовище, слід підготувати подушки для сидіння на підлозі; звичайні столи зі стільцями; килимки для лежання; кілька окремих стільців, щоб була можливість усамітнитись та зосередитись.

«Щоденні 5»

Ротаційна модель «Щоденні 5» передбачає проведення щоденних видів діяльності для розвитку в учнів власної витривалості та самостійності з метою забезпечення їхньої активної участі у читанні та письмі упродовж тривалого часу.

Вперше ця ротаційна модель була представлена Гейлом Буше і Джоан Мозер у книзі «The Daily 5: Незалежність грамотності в початкових класах».

«Щоденні 5» (Daily 5) використовують в таких країнах світу, як Канада, Британія, Америка й Австралія. Під час «Щоденні 5» учні обирають один із п'яти видів діяльності, самостійно працюючи над особистими цілями, тоді як вчитель може займатися індивідуально з учнями або групою учнів, які потребують додаткової уваги.

♣ **Видами діяльності ротаційної моделі «Щоденні 5» є такі:**

- 1) читання для себе;
- 2) письмо для себе;
- 3) читання для когось;
- 4) робота зі словами;
- 5) слухання.

Першим етапом впровадження «Щоденних 5» є «читання для себе». Його вчитель може застосовувати як під час уроку, так і впродовж дня. Він самостійно визначає час, коли йому краще проводити цю діяльність. Важливим моментом під час виконання цього виду роботи є те, що учень самостійно обирає книгу чи текст для читання. Учитель не повинен нав'язувати свою літературу. Розпочинати цю діяльність потрібно із 5–10 хв. залежно від віку дітей і поступово збільшувати час для читання. Коли учні звикнуть, проблем із читанням не виникатиме. У класі можна створити куточок «Читацькі досягнення», щоб учні могли спостерігати за своїми успіхами. Після

опрацювання книги діти мають виконати завдання для перевірки розуміння твору, а також для усвідомлення прочитаного

Другий етап «Щоденних 5» – це «*читання для когось*». Під час виконання цього виду роботи учитель може запропонувати учням текст для читання. А також учні за інтересами можуть самостійно обрати книгу для роботи. Під час цієї діяльності учні об'єднуються у пари за інтересами. Такий вид роботи спонукає дітей вчитися співпрацювати, а саме слухати один одного, виконувати завдання в парі, ставити запитання за змістом прочитаного та аналізувати опрацьований твір. Учні мають виконувати «читання для когось» упродовж 20 хвилин. Але не слід одразу їх примушувати працювати весь цей час.

Третій етап «Щоденних 5» – це «*слухання*». Під час виконання цього виду роботи вчитель готує для учнів аудіозаписи, які вони обирають і слухають. А також учень може самостійно обрати аудіозапис для слухання. Сьогодні більшість учнів має різні гаджети. Тому вони можуть їх використати для цього виду роботи. Після завершення «слухання» учні розпочинають роботу над виконанням підготовлених учителем завдань, які спрямовані на перевірку прослуханого. Під час «слухання» вони вчать тривалий час сприймати інформацію, не відволікаючись, відпрацьовувати витримку, обмінюватися думками щодо прослуханого твору, аналізувати почуте.

Четвертий етап «Щоденних 5» – це «*робота зі словами*». Його можна використовувати на уроках мови і читання. Під час цього виду діяльності вчитель добирає слова, які б він хотів опрацювати з учнями. Також використовує і ті слова, які передбачені навчальною програмою. У свою чергу, діти можуть запропонувати опрацювати незнайомі слова, які вони зустріли під час читання художніх творів, розв'язуванні математичних задач, під час роботи з текстами на уроці природознавства. У процесі «роботи зі словами» учитель забезпечує школярів словниками, у яких вони можуть знайти визначення слів. Найкраще, щоб словники знаходилися у класі. Для пошуку тлумачення слів можна використовувати гаджети, якщо вони є в учнів. Учитель для цього виду діяльності готує різні завдання для роботи. Це сприяє кращому засвоєнню, а також дає змогу закріплювати вивчений матеріал на уроках української мови. Для цієї роботи використовують стіну слів. Це місце у класній кімнаті, куди вчитель розміщує усі слова, які учні вивчають упродовж місяця. Школярі можуть у процесі навчання користуватися ними, звертати увагу на їх написання для кращого запам'ятовування. Стіна слів перебуває в полі зору учнів

П'ятий етап «Щоденних 5» – це «*письмо для себе*». Під час виконання цього виду роботи учитель може запропонувати учням будь-яку тему для письма. А також школярі за інтересами можуть самостійно обирати теми. Під час цієї діяльності учні займають зручне для письма місце і впродовж відведеного часу працюють. «Письмо для себе» допомагає школярам вчитися висловлювати думки і записувати їх на папері, розвивати зв'язне мовлення. Як і в попередніх щоденних видах діяльності, учитель разом із учнями складає правила, яких діти мають дотримуватися під час «письма для себе». Так, школярі мають змогу обрати таку тему для письма, яку б вони хотіли розкрити та, можливо, поділитися

з іншими. Вони працюють як окремо, так і у малих групах, читають або пишуть в індивідуальній зоні. Відпрацьовування такої незалежності розвиває потребу краще писати та читати

📖 *Приклади завдання для ротаційних моделей можна подивитися у посібниках:*

Застосування педагогічної технології «Щоденні 5» у роботі над текстом у початковій школі (1–2 класи) : навчально-методичний посібник / упор.: Н. Тіхонова. Кропивницький: комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2021. 100 с.

Застосування педагогічної технології «Щоденні 5» під час роботи над текстом у початковій школі (3-4 класи) навчально-методичний посібник / упор.: Н. Тіхонова. Кропивницький: комунальний заклад «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2022. 96 с.

🌸 😊😊😊 *Створіть пам'ятку для вчителя щодо змісту кожного виду діяльності ротаційної моделі «Щоденні 5». Розподіліть види діяльності в мікрогрупи*

«Щоденні 3»

🎵 Основними компонентами (етапами, видами діяльності) ротаційної моделі «Щоденні 3» є такі: **математика самостійно; математика разом; математичне письмо.**

1. «Математика самостійно»

Для цього виду діяльності можна застосовувати математичні ігри та кінестетичні вправи, при виконанні яких діти самостійно закріплюють вивчене за допомогою дій / маніпуляцій з різними предметами. Наприклад: палички Кюїзенера, настільні ігри, конструктор LEGO, ребуси та головоломки, кубики та картки, танграми, математичні розмальовки тощо.

Також можна дозволити принести книгу з математичними завданнями з дому, а можна завантажити відповідну гру на смартфон.

2. «Математика разом»

Для цього виду діяльності дитина може самостійно обирати партнера, долучитися до малої групи або працювати з усім класом, виконуючи завдання, підготовлені вчителем. Завдяки «Математиці з другом» діти вчаться комунікувати, тоді як учитель допомагає налагодити співпрацю, пояснює правила ігор та етапи вирішення завдань.

Основою такої колективної діяльності найчастіше є математичні ігри: математичне доміно, утворення фігурок із паличок, лабіринти, математичне лото, пошук закономірностей, завдання на конструювання та моделювання, танграм.

3. «Математичне письмо»

У процесі роботи школярі відпрацьовують навички написання цифр, числових рядів, розв'язування задач, рівнянь, обчислення виразів, виконання нерівностей. Учитель готує завдання, які школярі мають виконувати впродовж відведеного часу.

Для учнів 1-2 класів це можуть бути завдання на роздаткових аркушах на кшталт: домалуй, обведи правильні числа, знайди правильну відповідь, пройди лабіринтом, продовж візерунок, знайди відмінності. Також діти можуть працювати над створенням власних завдань.

Отже, роль учителя під час застосування ротаційних моделей – це роль модератора і фасилітатора. Працюючи самостійно та в групах за ротаційними моделями «Щоденні 5» і «Щоденні 3», учні навчаються робити вибір, працювати самостійно, розвивають витривалість і відповідальність. Учитель має час на індивідуальну роботу з учнями, коли всі інші працюють самостійно, в парах чи групах. Правильно налаштована робота за ротаційними моделями сприяє вихованню відповідальної класної спільноти, коли кожний відповідає за себе і за інших, на відміну від тотального контролю вчителя.

 Доберіть приклади завдань для різних видів діяльності ротаційної моделі «Щоденні 3». Розподіліть види діяльності в мікрогрупі

? Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення понять «інтеграція», «інтегроване навчання».
2. Чим обумовлена актуальність упровадження інтегративного підходу в сучасну систему освіти?
3. Якими шляхами здійснюється інтеграція в сучасній школі?
4. В чому полягають особливості діяльнісного підходу у навчанні?
5. Назвіть умови реалізації діяльнісного підходу.
6. Які основні принципи застосування моделей «Щоденні 5» і «Щоденні 3»?

Практичні завдання

- 1. Розробити «Я-схеми» для учнів для кожного з видів діяльності ротаційних моделей «Щоденні 5» і «Щоденні 3».
 - 2. Проаналізувати відеоурок. Визначити:
 - традиційні методи навчання
 - шляхи реалізації діяльнісного підходу (інтерактивні методи навчання, ігрові методи, стратегії розвитку критичного мислення тощо)
 - засоби навчання
 - форми організації пізнавальної діяльності
 - шляхи інтеграція
 - особливості освітнього середовища
 - мовленнєві помилки вчителя
 - інше (за бажанням)
- Обов'язково наводити приклади та / або аргументацію.

Рекомендована література

Основна: 1, 3.

Додаткова: 3, 4, 5, 6, 14, 15, 19, 24, 25, 26.

Інформаційні ресурси: 2, 4, 5, 9.

Тема 8. Тематичний підхід в освітньому процесі

Мета: усвідомити сутність вертикальних та горизонтальних зв'язків міжпредметної інтеграції; з'ясувати особливості тематичного навчання; визначити шляхи реалізації тематичного підходу в освітньому процесі.

План

1. Міжпредметна інтеграція у процесі тематичного навчання
2. Планування тематичного навчання
3. Тематичні тижні
4. Інтегроване тематично-проектне навчання

Основні поняття

Тематична інтеграція, міжпредметні зв'язки (вертикальні, горизонтальні), тематичний день (тиждень, місяць), тематичне планування, тематичний проєкт

  Пригадайте, що таке інтеграція? Назвіть два основних види інтеграції

1. Міжпредметна інтеграція у процесі тематичного навчання.

Одним із видів інтеграції навчання є міжпредметна інтеграція, а різновидом форм такої інтеграції є інтеграція змісту, або **тематична інтеграція** – процес зближення і поєднання різних навчальних предметів навколо однієї теми.

Тематична інтеграція уможливорює створення в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається. Створення єдиного для навчальних предметів тематичного простору дозволяє уникнути дублювання інформації в змісті різних навчальних дисциплін та водночас розглянути аналогічний матеріал з різних боків, за допомогою різних дидактичних засобів. Так забезпечуються збалансованість у сприйманні інформації різних освітніх галузей, психологічно комфортна атмосфера навчальних занять.

Наказом Міністерства освіти і науки від 21 березня 2018 № 268 були затверджені 2 типові освітні програми, які, зокрема, відрізняються підходом до міжгалузевої інтеграції в межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Р. Шияна, установлює в межах курсу повну інтеграцію 5-ти освітніх галузей (природнича,

громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, технологічна, інформатична) і часткову 2-х освітніх галузей (мовно-літературна; математична).

Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Савченко, окреслює в межах курсу «Я досліджую світ» повну інтеграцію 3-х освітніх галузей (природнича, громадянська та історична, соціальна й здоров'язбережувальна).

Упровадження міжпредметної інтеграції в практику початкової освіти дозволяє глибоко опрацювати 35 тем протягом навчального року.

За допомогою багатосторонніх міжпредметних зв'язків закладається фундамент для формування в учнів умінь комплексного бачення проблем реальної дійсності, різнопланових підходів до їх розв'язання.

Міжпредметні зв'язки можуть бути горизонтальними і вертикальними.

♪ **Горизонтальні міжпредметні зв'язки** здійснюються тоді, коли інтегровані предмети вивчають відірвано в часі (наприклад упродовж тижня, місяця).

Горизонтальні міжпредметні зв'язки		
Тема «Осінь»		
Я досліджую світ	Українська мова	Дизайн та технології
Дискусійне питання: Чи є користь від опалого листя? Екскурсія до парку	Складання тексту-опису про осінь (на основі вражень від побаченого під час екскурсії)	Виготовлення фоторамки з осіннього листя та картону

♪ **Вертикальний міжпредметний зв'язок** можна спостерігати у випадку, якщо інтегровані предмети вивчають у близьких часових межах (протягом одного уроку, одного дня).

Наприклад, учитель планує одну тему впродовж одного уроку, залучаючи з інших відомості, способи дій на основі сформованих в учнів умінь та навичок, форму подання навчального матеріалу тощо.

Тема «Водойми»	Українська мова	Правопис власних назв (водойм)
	Літературне читання	Читання вірша про річку
	Я досліджую світ	Правила безпечної поведінки на воді
	Мистецтво	Малювання водної рослини
	Математика	Вимірювання довжини (глибини) річки

Переваги міжпредметної інтеграції для учнів:

- чіткіше розуміння мети кожного предмета в різних контекстах;
- глибше розуміння будь-якої теми, завдяки її дослідженню з кількох

точок зору;

- попередження втомлюваності учнів;
- краще усвідомлення комплексного підходу, через який предмети, навички, ідеї та різні точки зору пов'язані з реальним світом;
- удосконалення навичок системного мислення.

Таке вміння бачити взаємозв'язки всіх аспектів життя зрештою стає звичкою, яка допомагатиме учням упродовж усього їхнього життя.

2. Планування тематичного навчання

У менеджменті управління компанією є таке поняття, як менеджмент Христофора Колумба. Це жартівливий опис стратегії, коли в компанії немає чітких цілей і ясного розуміння, чого вона хоче досягти. Цей вираз пов'язаний з історією подорожі Христофора Колумба. Він плыв на гроші, які взяв у позику, в невідомому напрямку, приплив абсолютно не туди, куди хотів, потім плавав туди ще кілька разів, так і не зрозумівши, що він відкрив. Інколи трапляється так, що вчитель, який планує тематичне навчання, теж не зовсім знає, на чому і куди він пливе, якого результату має досягти.

Тематичне навчання – це цілеспрямований процес інтеграції змісту навчального матеріалу з різних дисциплін навколо певної теми.

Плануючи тематичний день/тиждень/місяць, педагог немовби створює неіснуючий об'єкт зі змісту навчального матеріалу різних дисциплін, однак цей об'єкт повинен функціонувати як живий цілісний організм. У тематичні дні/тижні часто об'єднують знання з різних предметів, розділів, тем навколо певної визначеної проблеми для узагальнення навчального матеріалу, інформаційного насичення, розвитку сприймання, світогляду, кругозору, мислення, пізнавальної активності тощо.

Сьогодні в практиці початкової школи використовуються два способи проведення тематичних днів:

- 1) тематичний день, який інтегрує зміст навчального матеріалу різних дисциплін;
- 2) тематичний день у межах тематичного тижня інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Їх проектування має певні відмінності й відрізняється алгоритмом дій.

Тематичний день, який інтегрує зміст навчального матеріалу різних дисциплін

Такий тематичний день об'єднує блоки знань з різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня. Таке навчання забезпечує формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети і явища різнобічно, системно, емоційно, сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Процес інтеграції вимагає виконання певних умов:

- об'єкти дослідження однакові або досить близькі: досліджуємо

об'єкт з різних сторін, використовуючи навчальний матеріал різних дисциплін;
- у навчальних предметах використовуються однакові або близькі методи дослідження предметів та явищ, що дозволяє демонструвати спосіб пізнання дійсності на прикладах з різних предметів;

- те, що пізнається, підпорядковується загальним закономірностям, які вивчаються на уроці і дозволяє узагальнити навчальний матеріал з різних навчальних дисциплін та пізнати більш складні взаємозв'язки.

Тематичний день у межах тематичного тижня інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

Алгоритм його проєктування такий:

1. Аналізуємо завдання тижня й конкретизуємо їх у меті й завданнях тематичного дня.

2. Визначаємо освітні галузі, які можуть бути інтегровані.

3. Визначаємо стратегічні й загальні очікувані результати.

Види й зміст навчальної діяльності визначаються з урахуванням:

- мети й завдань дня;

- рівня готовності здобувачів освіти до виконання такого виду навчальної діяльності й опанування цього змісту.

Під час планування тематичного дня вчитель може створити інтелект-карту (ментальну карту, карту пам'яті тощо) – це метод структурування концепцій із використанням графічного запису.

Алгоритм створення інтелект-карти тематичного дня:

1. Оберіть тему тематичного дня. Сформулюйте її одним словом чи словосполученням. Наприклад: «Сім'я».

2. Напишіть центральне поняття – назву об'єкта чи явища (про які ви будете створювати карту) посередині аркуша.

3. Заповнюйте карту ключовими словами, які передають зміст інформації та ідей.

3. Тематичні тижні

Учасниками всеукраїнського тренінгу для тренерів з питань упровадження тоді ще проєкту Державного стандарту початкової загальної освіти (м. Ірпінь, 4-8 липня 2017 року) були запропоновані соціокультурні теми для потижневого планування освітнього процесу в межах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня за темою «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти».

Переважна більшість цих тем стала основою для розробки Модельної навчальної програми для 1-го класу авторського колективу під керівництвом Р. Б. Шияна.

 <https://drive.google.com/drive/folders/1HiIZwjNnpHFD0QliMa0-oISO8nsfl1by>

Орієнтовне планування тематичного навчання:

1 клас – 33 теми/нова тема – щотижня. Кожна тема має 4 підтеми/питання (понеділок - четвер). П'ятниця - виведення нового знання, рефлексія

2-4 класи – 9 тем для кожного місяця (для кожного класу теми місяців різні). Кожна тема розглядається через ключові проблемні питання, які групуються відповідно до 4 складових: 1) пізнання себе; 2) пізнання соціуму; 3) пізнання природи; 4) виведення нового знання, рефлексія, оцінювання (питання повторюються у кожній темі та забезпечують системність навчання)

З урахуванням принципу академічної свободи, проголошеного Концепцією «Нова українська школа» й закріпленого в законі України «Про освіту», теми тижнів визначає вчитель з урахуванням пропозицій самих здобувачів освіти.

Після визначення теми тижня визнаються проблемні питання / завдання, які відображають загальний зміст освітнього процесу цього тижня, завдання тижня.

Наступний крок – визначення загальних очікуваних результатів, на досягнення яких спрямований зміст цього тижня. Слід ураховувати, що використання такого орієнтира, як загальні очікувані результати:

- повинно відповідати ступеню готовності здобувачів освіти;
- має циклічний характер, а не обмежується межами цього тематичного тижня.

З урахуванням єдності інтегративного, тематичного та діяльнісного підходів, наступним кроком є підбір таких видів навчальної діяльності та їхнього змісту, до яких готові здобувачі освіти, та які оптимально сприяють досягненню загальних очікуваних результатів.

У фінських школах існує така інновація – навчання через явище (phenomenal based learning), це окремі питання, які фінські педагоги ставлять собі перед плануванням тематичного тижня, тобто від пошуку теми до результатів та оцінювання:

1. Вибрати явище (Яке явище будемо вивчати? Що ви про нього знаєте?).
2. Надихнутися явищем (Що вас цікавить та надихає в цьому явищі?).
3. Формулювання навчальних цілей (Як ви бажаєте вивчати це явище? Як ви оцінюєте освітній процес і досягнення поставлених цілей?).
4. Пошук інформації та отримання знань (Як ви шукаєте інформацію? Як ви розумієте, що інформація правдива?).
5. Спільний освітній процес (Як ви розділяєте освітній процес з іншими? Як ваші результати можуть бути помітними для інших?).
6. Оцінювання (Як ви оцінюєте свою роботу? Як ви розумієте, що саме про ці речі ви повинні дізнатися?).
7. Навчальні цілі (Яким чином сформульовані цілі допомагають вам навчатися?).
8. Участь (Як саме ви можете вести освітній процес? Як ви можете залучити в освітній процес друзів, сім'ю, оточення?).
9. Урізноманітнити процес (Як ви можете використати технології в

освітньому процесі? Як ви можете повчитися в інших?).

10. Діяльність (Як можна використати набуті знання та вміння? Чи можна використати вивчене вами для блага інших людей?).

Отже, планування тематичного тижня слід розпочати з визначання очікуваних результатів навчання. На початку навчального року вчителю треба подумати, яким чином він досягне очікуваних результатів з кожної освітньої галузі впродовж усіх навчальних тижнів. Очікувані результати за змістовими лініями кожної освітньої галузі відображені в Типовій освітній програмі відповідно до Державного стандарту початкової освіти.

Плануючи очікувані результати за тематичними тижнями вчитель повинен відповісти на запитання.

1. Який пропонований зміст з кожної освітньої галузі потрібно включити в кожен тематичний тиждень?

2. Які вміння та навички формуватимуться впродовж усіх тижнів? У якій послідовності?

3. Як часто здійснюватиметься моніторинг результатів навчальної діяльності? У якій формі?

Обираючи тему тижня вчитель має дати відповіді на такі запитання:

1. Чи цікава ця тема дітям ?

2. Ця тема дозволяє досягнути очікуваних результатів Типової освітньої програми?

3. Чи можуть учні опанувати цю тему?

4. Як ця тема пов'язана з реальним життям дітей?

5. Як тема співвідноситься з порами року, святами, традиціями, подіями?

Плануючи види діяльності на кожен день тематичного тижня, слід врахувати:

1. Які види діяльності допоможуть учням не лише запам'ятати, а зрозуміти основні поняття теми?

2. Чому мають навчитися діти під час кожної діяльності. Як це пов'язано з очікуваними результатами?

3. Які ключові слова з теми потрібно опанувати? Які вправи для цього виконати?

4. Як організувати пошуково-дослідницьку діяльність? Який об'єкт чи явище аналізуватимуть учні в процесі дослідження?

5. Як діти будуть використовувати набуті знання? Який продукт створюватимуть?

6. Які вправи стимулюватимуть розвиток психічних процесів, критичного мислення й творчого мислення?

7. Як організувати взаємодію в парах і групах для спільного дослідження?

4. Інтегроване тематично-проектне навчання

  Пригадайте, що таке проектна технологія навчання? В чому її особливості? Як проектна технологія може сприяти реалізації інтегративного підходу / міжпредметній інтеграції?

Часто проєктне навчання реалізується через міжпредметні зв'язки, що виходять за межі програми одного конкретного предмету. Отже, проєкт є одним із шляхів реалізації інтегративного підходу.

Навчальний (тематичний) проєкт – це організаційна форма роботи, що орієнтована на засвоєння навчальної теми або навчального розділу та може виконуватися в межах одного навчального предмета або кількох предметів.

Підготовка такого проєкту дозволяє розширити уявлення дітей з певної теми, активізувати і підтримати інтерес, розвинути критичне мислення, вміння самостійно застосовувати отриману інформацію та, звісно, інтегрувати знання з різних навчальних предметів навколо однієї теми.

Саме тому важливо для учнів початкової школи обирати теми проєктних робіт, які пов'язані зі змістом навчальних предметів та близьких тем з різних галузей. Проблема та тематика навчального проєкту, яка забезпечує мотивацію залучення школярів до самостійної роботи, має відповідати пізнавальним інтересам учнів і знаходитися в зоні їх найближчого розвитку.

Для прикладу розглянемо організацію діяльності дітей над проєктом з теми «Річки та водойми нашої місцевості». Проєкт має дослідницький характер. Створення та реалізація проєкту відбувається на уроці «Я досліджую світ», тому що цей курс є інтегрованим. У межах такої роботи об'єднуються знання, вміння і способи діяльності дітей з природничої, мовно-літературної, математичної, мистецької, інформатичної освітніх галузей.

На початковому етапі діти визначають можливі джерела інформації по досліджуваній проблемі: бесіди з дорослими, книги, спостереження, досліді, Інтернет. В подальшому, на уроках математики розв'язують задачі, які пов'язані з довжиною річок, аналізують і придумують завдання для однокласників. На уроках читання підбираються тексти з відповідної тематики. На уроках з української мови діти записують найголовніші факти. Уроки інформатики безпосередньо допомагають дітям у зборі потрібної інформації; учні створюють презентації за матеріалами пройдених уроків і позакласних заходів.

На наступному етапі діти аналізують і систематизують отримані відомості, знаходять відповіді на питання. Потім оформлюють результати дослідження у вигляді доповіді, електронної презентації, статті в шкільному журналі або в лепбуці. По завершенню роботи здійснюється публічний захист, аналізуються результати спільної діяльності дітей, а також здійснюється рефлексія діяльності учасниками проєкту.

Для успішної реалізації проєктів педагогу важливо:

- зацікавлювати дітей у дослідженні теми;
- викликати бажання навчатися та пізнавати нове;
- надавати дослідникам час і простір для реалізації задумів, для спроб і помилок;
- проявляти гнучкість у взаємодії з учнями;
- надавати дітям можливість отримувати досвід агентності шляхом реалізації власних ідей;
- заохочувати учнів до роздумів і висловлювання своїх думок, сприяти

формуванню власного бачення дослідників;

- зосереджувати увагу на процесі, а не на результаті;
- стимулювати дослідницький процес запитаннями.

 The LEGO® Foundation створено посібник планування та організації проєктної діяльності. В посібнику продано розробки проєктів для учнів 1-4 класів з урахуванням тем, запропонованих модельними програмами

Проєктна робота в початковій школі. Методичний посібник із фасилітації проєктної роботи з учнями 1–4 класів / The LEGO® Foundation. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 212 с.

? Питання для самоконтролю

1. Що таке тематична інтеграція?
2. Чим відрізняються горизонтальні та вертикальні предметні зв'язки?
3. Які переваги міжпредметної інтеграції для учнів?
4. Яким чином можна реалізовувати тематичне навчання в початковій школі? Який спосіб, на вашу думку, є найбільш ефективним?
5. Що слід враховувати при плануванні видів діяльності на кожен день тематичного тижня?
6. Яким чином тематичний проєкт дозволяє реалізувати інтегрований підхід?

Практичні завдання

1. Створити інтелект-карту тематичного дня на будь-яку тему і для будь-якого класу, користуючись запропонованим алгоритмом та, за потребою, модельними навчальними програмами

2. Створити теку (файл-пам'ятку) тематичних днів, тижнів / місяців для 1-4 класів

3.   *Запропонувати свій комплекс соціокультурних тем для 1 (2, 3, 4) класі.*

4.   *Розробити детальний конспект тематичного дня в початковій школі та презентувати його.*

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3.

Додаткова: 6, 7, 11, 14, 19, 21.

Інформаційні ресурси: 2, 3, 4, 7, 10.

Тема 9. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів

Мета: усвідомити сутність контрольно-оцінювальної діяльності вчителя початкових класів; визначити види, форми та методи контролю навчальних досягнень молодших школярів; з'ясувати особливості формувального

оцінювання в освітньому процесі початкової школи.

План

1. Контрольно-оцінювальна діяльність вчителя початкових класів
2. Види контролю навчальних досягнень молодших школярів
3. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи
4. Форми та методи контролю. Інструменти зворотнього зв'язку
5. Технологія портфоліо

Основні поняття

Оцінка, оцінювання, перевірка, контроль, формувальне оцінювання, портфоліо

 Для чого потрібно оцінювання? Чи потрібні оцінки (бальна система) в школі?

1. Контрольно-оцінювальна діяльність вчителя початкових класів

Виходячи із загальної мети освіти, узагальненим результатом початкового навчання вважається освіченість випускника, ступінь якої визначена Національною рамкою кваліфікацій (НРК) і Державним стандартом початкової освіти, а саме: здатність виконувати прості завдання в типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання; готовність до навчання на наступному кваліфікаційному рівні.

У Національній рамці кваліфікацій, що є основою вітчизняної системи стандартизації, подано загальний опис кваліфікаційних рівнів, що охоплюють увесь спектр досягнень, здобутих людиною в процесі формального, неформального, інформального навчання, у тому числі початкової освіти. Кожен кваліфікаційний рівень описується в термінах результатів навчання, котрі визначаються через *компетентності*, яких набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання. Вони виявляються в таких аспектах:

- мотиваційний, що охоплює цілі – результати, на досягнення яких спрямована діяльність, і мотиви, які спонукають до діяльності;
- когнітивний, який виявляється у володінні учнем предметним змістом;
- операційно-діяльнісний, що представлений досвідом застосування предметних знань, умінь і навичок;
- рефлексивний, що виражений здатністю учня здійснювати самоконтроль, самоаналіз і самооцінювання власної діяльності.

Навчальні досягнення молодших школярів доцільно розглядати як своєрідний синтез результатів навчання (нормативно-відповідної діяльності) та учіння – індивідуально значущої діяльності здобувача освіти, у якій виявляються суб'єктні надбання особистості.

Контроль і оцінювання є невід'ємним складником результатів шкільного

навчання.

Поняття контролю результатів навчання учнів пов'язане із двома процесуальними компонентами – перевіркою (виявлення та вимірювання) й оцінюванням. Цими складниками передбачається одержання об'єктивної інформації про досягнуті учнями результати навчальної діяльності, міри їх відповідності вимогам стандартів освіти й освітніх програм; відстеження індивідуального розвитку кожної дитини в навчанні; визначення позитивних і негативних тенденцій у діяльності вчителя, ефективності застосованих методик і технологій навчання; з'ясування чинників, що впливають на зростання або зниження рівня досягнень учнів із метою подальшої корекції освітнього процесу тощо.

Контроль навчальних результатів учнів – структурний компонент процесу навчання, який здійснюється на всіх його етапах шляхом перевірки (виявлення і вимірювання) й оцінювання результатів навчання; за його допомогою встановлюються зв'язки між запроєктованими, реалізованими і вихідними рівнями освіти, оцінюються досягнення учнів, виявляються недоліки в їхніх знаннях і вміннях.

Призначення контролю:

- сприяння своєчасному виявленню недоліків в опануванні змісту освіти;
- установлення рівня готовності засвоювати новий навчальний матеріал;
- формування вміння відповідально й зосереджено працювати, користуватися прийомами самоперевірки та самоконтролю;
- вироблення відповідальності учнів.

До завдань контролю навчальних досягнень віднесені, зокрема, такі: виявлення рівня правильності, обсягу, глибини та дієвості засвоєних учнями знань, отримання інформації про характер пізнавальної діяльності, про рівень самостійності та активності учнів в освітньому процесі, встановлення ефективності методів, форм і способів їхнього навчання.

Така діяльність має відповідати низці вимог, а саме: дотримання об'єктивності, конкретності й цілеспрямованості, урахування закономірностей освітнього процесу; системність і систематичність на основі вибору найдоцільніших для даного проміжку часу видів контролю, визначення оптимальних термінів для здійснення; регулярність і неперервність виконання; діалектичний підхід до визначення й аналізу результатів роботи.

Контроль здійснюється на всіх етапах процесу навчання шляхом *перевірки* (виявлення) й *оцінювання* (вимірювання) результатів навчання; за їх допомогою встановлюються зв'язки між запроєктованими, реалізованими та вихідними рівнями освіти, оцінюються досягнення учнів, виявляються недоліки в їхніх знаннях і вміннях.

Оцінювання навчальних досягнень по суті є процедурою визначення результатів навчання здобувачів освіти. Це діагностувальний складник контрольно-оцінювальної діяльності учасників освітнього процесу, пов'язаний із виявленням здобутків в оволодінні змістом предмета чи навчального курсу, якості результатів навчання – знань, розуміння, умінь, цінностей, інших

особистісних властивостей, компетентностей, які набуває та здатна продемонструвати особа на певному етапі навчання. Підставою для оцінювання є результати перевірки рівня навченості здобувача освіти, обсягу його навчальної діяльності, внутрішніх утворень.

♣ **Отже, оцінювання** – це процедура формування кількісної та якісної характеристики досягнутих учнями в навчанні результатів, яка регулюється принципами об'єктивності, систематичності, диференційованості, конфіденційності, індивідуального підходу.

♣ **Оцінка** – оцінне судження в усній або письмовій формі щодо якості певної діяльності; кількісний вимірник (бал), який кваліфікує виконану особою роботу відповідно до норм оцінювання; умовне позначення у вигляді числа, букви чи іншого символу.

♣ **Перевірка навчальних досягнень** – система дій і операцій, необхідних для визначення засвоєних учнями компонентів змісту освіти, тенденцій у їх розвитку.

Перевірка й оцінювання як взаємопов'язані складники контролю навчальних досягнень ґрунтуються на спільних вихідних позиціях, стосуються одного й того ж об'єкта дослідження, мають аналогічне призначення.

До числа загальних педагогічних функцій контрольно-оцінювальної діяльності відносять такі:

- *стимулювальну*, яка впливає на вольову сферу здобувача освіти через переживання успіху чи невдачі;

- *діагностувальну*, яка вказує на причини наявних результатів і може бути використана як індикатор необхідності модернізації освітньої програми та методик навчання;

- *формувальну*, за допомогою якої визначаються подальші навчальні дії здобувача освіти й формулюються чіткі цілі майбутніх досягнень;

- *орієнтувальну*, що впливає на розумову активність дитини, забезпечує усвідомлення нею суті діяльності та розуміння особою власних здобутків;

- *виховну*, яка формує самосвідомість, конкретну адекватну самооцінку діяльності;

- *розвивальну*, що сприяє формуванню інтелектуальних операцій (аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизації та ін.) та розумових процесів (пам'яті, мовлення, уваги та ін.);

- *управлінську*, що дає можливість удосконалити організацію освітнього процесу, виявляти проблеми та їх причини, коригувати процес навчання;

- *інформаційну*, що надає дані стосовно результатів навчання для подальшого звітування перед суспільним замовником

Об'єктивність і точність контролю навчальних досягнень учнів забезпечуються оптимально й точно обраними критеріями оцінювання.

♣ **Критерії** – це набір кількісних та якісних характеристик, які використовують для винесення судження щодо виконання, продукту діяльності або як інструмент оцінювання.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти

диференційовані відповідно до їхніх вікових можливостей і рівня попередньої підготовки.

У визначенні критеріїв оцінювання в дидактиці обґрунтовано параметри, що означають такі *характеристики*:

- повнота – визначається обсягом засвоєних знань і умінь, передбачених освітньою програмою;

- глибина – наявність знань і вмінь, які відображають зв'язки й закономірності у змісті навчального курсу;

- дієвість – готовність застосувати знання і вміння в подібних (типових) ситуаціях, у тому числі життєвих;

- гнучкість – здатність знаходити варіативні способи застосування знань і вмінь у змінених умовах;

- конкретність і узагальненість – наявність узагальнених знань, здатність підводити конкретні знання під узагальнені;

- стислість і розгорненість – здатність виявити свої знання і вміння компактно або, навпаки, розгорнуто показати покрокові операції, необхідні для досягнення певної навчальної мети;

- систематичність – спроможність осмислити наявні знання і вміння як базову сукупність для інших знань і вмінь;

- системність – здатність об'єднати в певну структуру знання, вміння й навички, засвоєні в різний час;

- усвідомленість – розуміння зв'язків між елементами знань, розрізнення суттєвих і несуттєвих зв'язків, засвоєння способів здобування знань, вміння їх застосовувати;

- міцність — тривале утримання в пам'яті знань, умінь і навичок, готовність їх застосувати за необхідності.

Для оцінювання навчальних досягнень учнів виділено чотири рівні їх проявів – початковий, середній, достатній, високий.

Узагальнені **характеристики рівнів засвоєння** в проєкції на зміст початкової освіти такі:

I рівень – упізнавання (знання-запам'ятовування, ідентифікація). Його показниками є вміння впізнати, розрізнити окремі об'єкти вивчення, подані в готовому вигляді, а саме: окремі поняття, їхні ознаки, дії, правила, формули, моделі, а також окремі об'єкти з навколишньої дійсності. До ознак цього рівня належить також вміння виконати найпростіші операції за зразком. За місцем у процесі навчання цей рівень передбачає ознайомлювальний характер діяльності.

II рівень – розуміння (знання-копія, відтворення). Це репродуктивний рівень усвідомленого сприйняття і запам'ятовування, що виявляються в точному чи близькому відтворенні засвоєної навчальної інформації. Репродуктивна діяльність відбувається шляхом виконання способу дії за зразком, алгоритмом або правилом. Показники цього рівня: вміння описати вивчені об'єкти, назвати їх спільні й відмінні ознаки, властивості, сформулювати правила, закони й залежності, використовувати предметну термінологію, виконати завдання за зразком в аналогічній ситуації. Такий рівень складності передбачає навчальну

діяльність переважно репродуктивного змісту.

III рівень – застосування (знання-уміння, виконання нетипових завдань). Його суттєвою ознакою є вміння застосувати здобуті знання в практичній діяльності. Продуктивна діяльність учня здійснюється на основі перетворення раніше засвоєних знань у відомі способи діяльності. У процесі навчання такий рівень поширюється на діяльність реконструктивного характеру.

IV рівень – обґрунтування (знання-трансформації, творчість). Це рівень творчого застосування знань. Його характерні властивості: упевнене (вільне) володіння програмовим матеріалом, уміння комбінувати засвоєні елементи навчальної інформації та способи діяльності для одержання чогось нового, для розв'язування творчих завдань, проблем, уміння обрати з кількох відомих алгоритмів необхідний для виконання конкретного творчого завдання. Відповідна такій складності навчальна діяльність організовується на завершальному етапі процесу навчання, коли накопичений учнями досвід дозволяє їм виконувати творчі завдання, реалізовувати навчальні проєкти.

2. Види контролю навчальних досягнень молодших школярів

У вітчизняній школі до масового досвіду ввійшли такі **види контролю**: вхідний (попередній), поточний (формувальний) і підсумковий (тематичний, річний) контроль, державна підсумкова атестація.

Вхідний контроль

Провідною функцією вхідного контролю є діагностування навченості учнів.

У шкільній освіті *навченість* розглядається як сприйнятливність учня до опанування нових компонентів змісту і його готовність до переходу на нові рівні розумового розвитку. Це результат попереднього засвоєння змісту освіти й основа для подальших навчальних досягнень. Основними показниками навченості учнів є такі:

- темп просування в засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- легкість в опрацюванні навчального матеріалу (відсутність напруги та стомленості, переживання задоволення від навчання);
- гнучкість в переключенні на нові способи і прийоми роботи;
- міцність збереження засвоєного матеріалу.

Поточний контроль

Метою поточного контролю є збір об'єктивної та оперативної інформації про якість навчально-пізнавальної діяльності учнів у ході опрацювання певної теми, про їхні навчальні досягнення. У процесі поточного контролю учні ознайомлюються з вимогами до оцінювання їхньої діяльності, спільно з учителем виробляють критерії для самоперевірки й взаємоперевірки роботи. Критерії задаються описово й містять сукупність вимог до навчальних досягнень для кожної оцінки.

Засобами поточного контролю можуть бути водночас із стандартизованими роботами (усними й письмовими) і нестандартні – творчі

роботи, практичні завдання, навчальні проєкти, щоденник успіхів, портфоліо досягнень із теми тощо.

Тематичний контроль

Визначення результатів навчання в межах теми (розділу) відбувається шляхом тематичного контролю.

Провідна функція тематичного контролю полягає в систематизації й узагальненні засвоєного учнями достатньо великого блоку навчальної інформації і пов'язаних із нею способів діяльності. Доцільність тематичного оцінювання зумовлена психологічними закономірностями засвоєння навчального матеріалу, які передбачають реалізацію послідовних його етапів. Особливість тематичного контролю полягає в тому, що учень має можливість спеціально підготуватися до нього, допрацювати або переробити контрольний матеріал. Цей вид контролю здійснюється переважно за допомогою письмових самостійних і контрольних робіт.

Об'єкти тематичного оцінювання обирають з-поміж очікуваних результатів, пов'язаних із темою розділу чи великою серією уроків.

Підсумковий контроль

Підсумковий контроль може присвячуватись як систематизації та узагальненню засвоєного учнями достатньо великого блоку навчальної інформації і пов'язаних із нею способів діяльності, так і підсумковому контролю навчальних досягнень учнів із теми. Під час виконання завдань учні опановують і реалізують способи здійснення саморефлексії на основі аналізу, контролю, оцінювання та корекції (знаходження помилок) результатів і процесу власної навчальної діяльності та діяльності однокласників.

Як засоби підсумкової рефлексії можуть використовуватись контрольнo-вимірjувальні матеріали: комплексні діагностувальні роботи, тести навчальних досягнень та інші засоби накопичення і фіксації результатів навчання – щоденник-звіт, портфоліо досягнень, творча книжка учня, публічний захист проєкту, комп'ютерна презентація тощо.

Об'єктами підсумкового контролю можуть бути як очікувані результати (для тематичного та річного), так і обов'язкові результати (для річного контролю і державної підсумкової атестації).

Державна підсумкова атестація

Державна підсумкова атестація здобувачів освіти – це форма контролю відповідності результатів навчання здобувачів освіти вимогам державних стандартів загальної середньої освіти на відповідному рівні освіти.

ДПА у початковій школі здійснюється з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів освіти та якості освіти, і проводиться у формі підсумкових контрольних робіт з української мови (передбачає оцінювання результатів навчання з української мови і літературного читання) і математики.

З-поміж комплексу *функцій*, якими наділена ДПА, можна виділити такі:

- *діагностувальна*, яка вказує на причини наявних результатів і може бути використана як індикатор необхідності модернізації освітньої програми та методик навчання;

- *нормативно-відповідна*, що пов'язана з одержанням об'єктивної інформації про навчальні досягнення учнів і рівня їх відповідності обов'язковим результатам Державного стандарту початкової освіти за другим циклом навчання;

- *управлінська*, що дає можливість виявляти існуючі проблеми та їх причини, удосконалювати організацію освітнього простору в закладі освіти, коригувати процес навчання;

- *інформаційна*, що дозволяє зібрати дані стосовно результатів навчання для подальшого звітування перед суспільним замовником;

- *прогностична*, пов'язана з визначенням готовності випускників початкової школи до подальшого навчання, попереднім плануванням індивідуальної траєкторії їхнього розвитку в основній школі.

Завдання для ДПА складають вчителі шкіл відповідно до орієнтованих вимог до проведення державної підсумкової атестації учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти. Завдання для контрольних робіт мають бути єдиними для усіх класів паралелі відповідно до орієнтованих вимог до змісту атестаційних завдань.

☞ Порядок проведення державної підсумкової атестації
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0008-19#Text>

3. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи

🌀👉 *Згадайте свою першу погану оцінку. Які емоції ви тоді відчули?*

🔔 *Запишіть їх на аркуші паперу. Аркуш після цього треба зім'яти та викинути у смітник.*

Будь-яке оцінювання справляє серйозний емоційний вплив на того, кого оцінюють. Етичний аспект оцінювання має велике значення, адже процес оцінювання не є нейтральним, бо завжди містить елементи суб'єктивізму. Тому завжди є принциповим: хто оцінює, які засоби застосовують, за яких умов відбувається цей процес – усі аспекти мають значення і є впливовими.

Особистісно орієнтований підхід як невід'ємний складник реформування загальної середньої освіти ґрунтується на перетворенні здобувача освіти в суб'єкт дій / діяльності. Отже, логічно, що учень / учениця повинні стати й суб'єктом такого складника освітнього процесу, як контроль та оцінювання.

У сфері контрольно-оцінювальної діяльності в освітніх системах країн Європейського Союзу набув розвитку *формувальний підхід*, який визнається ефективним засобом забезпечення якості навчальних досягнень учнів, у тому числі компетентнісного прояву.

Сутність цього підходу пов'язана із систематичним відстеженням індивідуального просування школярів у процесі навчання для його своєчасної корекції, з активним залученням учнів до процесу оцінювання власної діяльності. Контроль під час формувального оцінювання спрямований на

визначення ефективних шляхів прогресування конкретного учня у навчанні, мотивування його на здобуття максимально можливих результатів.

Формувальне оцінювання розглядають як ефективний механізм профілактики й мінімізації шкільної тривожності, яку психологи все частіше виявляють в учнів. За оцінкою експертів, найбільший страх у школі – це страх перевірки, отже, шкільна тривожність напряду пов'язана з оцінюванням та оцінками, причому тривожним може бути й «відмінник», і «двієчник». Дитина може боятися не відповідати очікуванням навколишніх; іноді виникає страх самовираження, страх перед конкретним учителем, з яким пов'язаний негативний досвід оцінювання.

Відмова від бального еквівалента оцінки як результату відповідає фундаментальному принципу педагогіки – принципу природовідповідності: ґрунтується на врахуванні вікових особливостей дитини, а також адаптаційних процесів, пов'язаних з освоєнням нею нової соціальної ролі – учня та нового виду діяльності – навчальної (табл. 4).

☼ 😊😊 *Користуючись довідковими словами, заповніть таблицю*

Таблиця 4

Порівняльна характеристика традиційного й формувального оцінювання

Критерій Порівняння	Традиційне оцінювання	Формувальне оцінювання
Основний суб'єкт оцінювання		
Об'єкт оцінювання		
Форма оцінювання		
Характер оцінювання		
Основний вид контролю		
Особливості оцінювання як дії		
Цільове призначення		
Спрямованість оцінювання		

Довідка:

підсумкове (орієнтоване на оцінювання кінцевого результату), узагальнене знання

уміння і навички

перспективне оцінювання

поточний (оцінювання за принципом «тут і зараз»)

вербальне, описове

оцінювання навчання

моносуб'єктність дії

підсумковий (тематичний, семестровий, річний)

*учитель (домінує зовнішня оцінка)
ретроспективне оцінювання
учень (домінує внутрішня оцінка)
оцінювання для навчання
складники компетентності та конкретні дії учня
процесуальне, індивідуалізоване; бальне
полісуб'єктність дії (взаємодія)*

Запровадження **формувального підходу** в початковій школі дозволяє реалізувати такі **провідні ідеї**:

- стимулювання учня у прагненні мати в навчанні високі результати;
- визначення чітких критеріїв відповідно до окреслених у стандарті освіти очікуваних результатів;
- проектування освітнього маршруту на основі наявних на певний момент знань і вмінь;
- організація навчального процесу в атмосфері позитивного мікроклімату, ситуації успіху, емоційного задоволення;
- залучення учня до процесу навчання як його активного учасника шляхом формування і застосування рефлексивних умінь (самоаналіз, самоконтроль, самооцінювання, самокорекція);
- орієнтація навчального процесу на розвиток у школяра загальнонавчальних умінь і особистісних якостей та ін.

Важливими засобами, що забезпечують здійснення **формувального оцінювання** вважають такі:

- спільне з учнями висування мети стосовно бажаних результатів навчання;
- систематичне запитування учнів для з'ясування їхніх стартових позицій, відстеження розуміння навчального змісту;
- спостереження за рухом учнів згідно з наміченим планом;
- дискусії з метою виявлення причин утруднень або помилкових суджень;
- аналіз робіт, який здійснюється разом із учнями і допомагає покращити виконання;
- перевірка розуміння засвоєного матеріалу, що супроводжується плануванням подальших етапів вивчення теми;
- рефлексія учіння як зворотний зв'язок між учителем, учнем або групою учнів на основі самоаналізу й самооцінювання

Об'єктом формувального оцінювання визначено процес навчання учнів, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату, а **метою** – формування в дитини впевненості в собі, у своїх можливостях; відзначення будь-якого успіху; акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках; діагностування досягнення на кожному з етапів навчання; адаптування освітнього процесу до здатностей дитини; виявлення проблем і вчасне запобігання їхньому нашаруванню; стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів; запобігання побоюванням помилитися.

Алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального

оцінювання включає такі етапи:

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.
2. Ознайомлення учнів з критеріями оцінювання.
3. Забезпечення активної участі учнів у процесі оцінювання.
4. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).
5. Коригування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Використовуючи словесне оцінювання, варто пам'ятати, що вчитель має оцінювати результат роботи, а не особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увагу, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи.

Це пов'язано з тим, що молодші школярі ще не здатні відокремлювати негативні результати своїх дій і вчинків від власної позитивної оцінки.

Результат роботи потрібно підкреслювати не лише в розгорнутому словесному оцінюванні, а й у лаконічних висловлюваннях.

Наприклад, «я задоволена тим, як ти написав» – краще, ніж «молодець», оскільки в першому випадку оцінюється те, що виконав учень, а в другому – його особистість.

Важливо пам'ятати, що зворотний зв'язок має позитивний характер, є конкретним і значущим. Він не має бути порожньою похвалою на кшталт: *«Це найкраща думка, яку я коли-небудь чула!»*, адже діти можуть здогадатися, що насправді це не так. Вчитель також має уникати загальних суджень, таких як «хороший», «поганий». Корисніше і переконливіше для учнів буде почути від вчителя, що є добре у їхній роботі і що можна поліпшити.

Отже, краще замість «хороша робота» скажіть так: *«Ти старанно працював / ла над завданням і розв'язав / ла його двома способами, де обидва способи – правильні!»*. Замість «хороша ідея» скажіть: *«Ідея цікава. Ти багато дізнався/лась про мурах. А що ще ти хочеш про них дізнатися?»*.

☀️ 😊😊😊 *Скласти таблицю опису навчальних досягнень (приклади формульованого оцінювання) по рівнях. Кожна мікрогрупа працює з одним навчальним предметом (математика, українська мова, читання, я досліджую світ)*

Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Низький рівень

4. Форми та методи контролю. Інструменти зворотнього зв'язку

🔔 **Методи контролю** – способи, за допомогою яких визначається результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної

діяльності вчителя.

Форми, методи й засоби контролю в дидактиці початкової освіти розглядаються у взаємозв'язку, за їх допомогою визначають результативність навчально-пізнавальної діяльності учнів і педагогічної діяльності вчителя. Добір методів і засобів контролю навчальних досягнень учнів залежить від його мети.

Прийнятними для початкової школи є **форми контролю**, які класифіковані за мірою охоплення його учасників, зокрема такі: *індивідуальний, груповий* (фронтальний).

У зв'язку із запровадженням у контрольно-оцінювальній діяльності формувального підходу до оцінювання особливу актуальність набуває **індивідуальний контроль**, оскільки його провідна ідея полягає в неперервному відстеженні особистісного розвитку дитини та ходу опанування нею навчального досвіду як передумови функціональної грамотності і компетентності. Це дозволить вибудувувати індивідуальну траєкторію розвитку дитини; діагностувати її досягнення на кожному з етапів процесу навчання; вчасно виявити проблеми й запобігти їх нашаруванню; мотивувати до здобуття максимально можливих результатів; виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у власних можливостях і здібностях тощо.

Актуальними для забезпечення індивідуального оцінювання є такі вимоги до процесу контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи на засадах компетентнісного підходу: систематичність, дієвість, своєчасність, об'єктивність, методична різноманітність.

Індивідуальний контроль здійснюється впродовж усього навчального року, він є обов'язковим елементом уроків, присвячених розкриттю, формуванню, розвитку та узагальненню компонентів змісту освіти. Доцільними для здійснення такого виду контролю є методи педагогічного спостереження, опитування, вивчення учнівських робіт, програмований контроль, індивідуальне тестування та інші.

Розглянемо деякі з них.

Метод *педагогічного спостереження* є одним із дієвих та органічних у практиці вчителя початкової школи.

Педагогічне спостереження – це метод контролю, який дозволяє на основі первинних даних створити уявлення про стан формування в кожній дитини навчальної діяльності, про особисті прояви навчання та спілкування.

Записи спостережень у класі, записи життєвих випадків, портфоліо зі зразками дитячих робіт, опитувальники батьків та інтерв'ю з батьками – все це забезпечує вагомі джерела для оцінювання прогресу дітей у школі. За допомогою спостережень та індивідуалізованого оцінювання вчителі враховують індивідуальні відмінності дітей відповідно до загальних етапів дитячого розвитку.

Спостереження за розвитком дитини дають можливість для вчителя внести зміни до навчального плану відповідно до індивідуальних особливостей дітей та індивідуалізувати навчальні заняття. Результати спостережень є інформацією,

якою вчитель може поділитися з батьками, інформуючи їх про розвиток дітей.

Усне опитування учнів здійснюється переважно з метою поточного контролю результатів їхнього навчання.

Усне опитування – це метод контролю, який дає змогу визначити рівень засвоєння матеріалу на кожному етапі його опрацювання, володіння вміннями будувати й логічно надавати відповідь.

Він дозволяє оперативно коригувати міркування дітей, спрямовувати до правильних рішень, допомагати знаходити шляхи до правильної відповіді, вчити аналізувати свої висловлювання й оцінювати їх. Опитування може відбуватися в різних форматах, наприклад у вигляді усної лічби, демонстрації знання алгоритму виконання навчальної дії, пояснення учнем вибору певного способу дії, складання плану тощо.

Інструментом усного опитування є запитання до учнів.

Вони ранжуються за рівнями засвоєння навчального матеріалу, а саме:

- запитання репродуктивного характеру, для відповіді на які достатньо пригадати навчальний матеріал, що контролюється, або відтворити його за наданим орієнтиром;

- частково продуктивні запитання, у відповідях на які учні повинні засвідчити розуміння об'єкта контролю, продемонструвати спосіб використання поняття, уміння тощо;

- продуктивні (реконструктивні) запитання, спрямовані на застосування елементів знання або способів дій у дещо зміненому навчальному контексті;

- запитання творчого або проблемного характеру, відповідь на які потребує поєднання об'єкта контролю із раніше засвоєним матеріалом, самостійного пошуку шляхів розв'язання запропонованої ситуації.

Вивчення учнівських письмових робіт належить до найуживанішого методу контролю навчальних досягнень. Він передбачає виконання письмових завдань (тренувальних вправ, учнівських творів, математичних диктантів, обчислень значень виразів, розв'язування задач тощо). Цей метод реалізується в процесі виконання учнями самостійних письмових діагностувальних робіт, він дає змогу перевірити й оцінити результати навчання одночасно у значній кількості учнів у класі.

Використання в шкільній практиці сучасних інформаційних технологій збагатило освітній процес новітнім методом – *програмованим контролем*. За допомогою комп'ютерних програм у навчанні, наприклад, математики перевіряється оволодіння учнями обчислювальними навичками (знання таблиць додавання і множення натуральних чисел), уміння встановлювати закономірності в побудові числових послідовностей, знання взаємозалежностей між елементами множин тощо.

Програмований контроль сприяє формуванню в учнів уміння здійснювати самоконтроль і самооцінювання результатів навчання. Особливу цінність має те, що в його процесі учень повинен самостійно знайти свої помилки, проаналізувати причини неправильного розв'язку, відшукати способи виправлення. Однак технічні можливості, що забезпечують програмований

контроль, поки не дозволяють використовувати в його ході завдання творчого характеру.

У початковій школі застосовують *тестові завдання* різних рівнів складності за змістом, а також різноманітні за типами: закритого з вибором правильної відповіді з кількох запропонованих варіантів і з альтернативною відповіддю; на встановлення відповідності; на встановлення послідовності; відкритого типу на доповнення і з вільним викладом відповіді.

Зважаючи на мету початкової освіти, пов'язану з формуванням в учнів компетентностей, значний розвивальний потенціал мають контекстні (практично зорієнтовані) завдання, які є показовими щодо такої якості. Нині в освіті такі завдання відносять до *компетентнісно орієнтованих*.

Компетентнісно орієнтовані завдання мають практичну зорієнтованість; за структурою комплексні. У них використано інформацію, що виходить за межі однієї теми. У ході їх виконання залучається життєвий досвід дитини і по своїй суті такі завдання діяльнісні.

Ознаки компетентнісно орієнтованих завдань:

- мотивують учнів до свідомої діяльності в умовах, які моделюють реальну ситуацію;

- інтегрують зміст кількох взаємопов'язаних питань із різних дидактичних ліній навчального предмета чи освітніх галузей;

- передбачають застосування проблемно-пошукових методів навчання;

- мають варіативність розв'язків;

- сприяють розумінню учнями практичної значущості навчання.

Під час контрольної-оцінювальної діяльності важливо, щоб зовнішні мотиви учнів (які спонукає оцінка), переросли у внутрішні: «навчаюсь тому, що мені цікаво пізнати щось нове», «тому, що подобається процес навчання».

Розвиток внутрішніх мотивів пов'язаний із формуванням навчальних дій контролю та оцінки, які є складовими навчальної діяльності, основою яких є самоконтроль і самооцінювання – система дій, за допомогою яких учень перевіряє власну діяльність.

Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і по завершенні його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями).

Нижче подано **інструменти самооцінювання навчальної діяльності, які є універсальними для використання як у викладанні різних навчальних предметів, так і в різних класах.**

«Долоньки»

Під час пояснення якогось завдання учням пропонують дати сигнал певним кольором вирізаної з цупкого паперу долоньки: білий – «усе зрозуміло» або «впораюсь самостійно», червоний – «потрібно пояснити ще раз» або «потрібна допомога».

«Світлофор»

Учитель домовляється з учнями, що вони час від часу подаватимуть

незвичні сигнали: якщо під час виконання завдання все зрозуміло і дається легко, то на полі зошита учні малюють зелений кружок; якщо мають якусь перешкоду чи сумнів – жовтий; якщо не знають, як виконувати, – червоний.

«Ліхтарик»

Сигнал подібний до попереднього, але використовується для реагування учнями на вже виконане завдання: на полі робочої сторінки учні малюють вертикальну лінію («стовп» ліхтаря) й позначають на ній кружком («плафон» чи якась інша фігура) рівень успішності – кружок угорі означає, наприклад, що роботою задоволений/на, вона, на думку дитини, виконана добре; посередині – є сумніви, варто щось поліпшити; внизу – не задоволений/на роботою, відчуває труднощі.

«Однохвилинне есе»

Техніка, яка використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе вчитель може поставити такі запитання: Що найголовніше ти дізнався сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими?

«Трихвилинна пауза»

Учитель надає учням трихвилинну паузу, яка дає можливість учням обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами.

Я змінив/змінила своє ставлення до....

Я дізнався/дізналася більше про....

Я здивувався/здивувалася тому, що ...

Я відчув/відчула...

Я ставився/ставилася до ...

«Дві зірки й побажання» (взаємооцінювання)

Застосовується для оцінювання творчих робіт учнів, творів, есе. Учитель пропонує перевірити роботу однокласника. Коли учні коментують роботи один одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання»

Техніка «Тижневий звіт»

У кінці навчального тижня кожному учневі пропонується дати відповіді на запитання «Чому я навчився за тиждень?», «Що для мене залишилося нез'ясованим?», «Які запитання я б поставив учням, якби був учителем?» тощо.

5. Технологія портфоліо

☞ **Портфоліо навчальних досягнень** – систематизована колекція робіт і результатів, яка демонструє зусилля учня, його прогрес і досягнення в освітньому процесі за певний період навчання. Це форма організації зразків і продуктів навчально-пізнавальної діяльності школяра, а також відповідних інформаційних матеріалів із зовнішніх джерел, призначених для аналізу, кількісної і якісної оцінки рівня досягнень конкретного учня й подальшої корекції процесу навчання.

Портфоліо, яке з'явилося у світовому освітньому просторі у 1990-х роках як інноваційна форма оцінювання і форма накопичення інформації, вважається «аутентичним», тобто істинним, найбільш наближеним до реального оцінювання, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й на самооцінювання.

Особливе значення в характеристиці портфоліо має його властивість відображати динаміку розвитку особистості учня стосовно виявлених результатів; його ставлення до навчання; результати самореалізації; особливості загальної культури, властивості інтелекту; індивідуальні можливості, здатності й інтереси; рівень рефлексії та самооцінювання власної діяльності.

Сутнісними ознаками учнівських портфоліо є такі:

- відображають освітні результати учнів відповідно до нормативних документів;

- зосереджені як на освітньому процесі, так і на сформованих компетентностях;

- містять роботи, які демонструють використання різноманітних методів і прийомів навчання;

- включають роботи учнів і зафіксовані результати їх оцінювання самим школярем, учителем, батьками.

Користуючись інформацією з портфоліо, педагог також дізнається про сильні і слабкі сторони дитини, про хід її мислення, про прогрес в опануванні навичок тощо.

Портфоліо завжди візуалізоване – зазвичай у вигляді спеціальної папки. Однак його вміст не зводиться лише до колекції учнівських робіт. Портфоліо – це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учнів у різних сферах.

Найчастіше виділяють три основні **види портфоліо**, кожен з яких має свої сильні і слабкі сторони.

1) Робоче (загальне) портфоліо

До його створення долучаються усі: вчитель, учень, батьки. Добираються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт.

Позитивними сторонами цього виду портфоліо є те, що воно найбільш точно відображає щоденний прогрес розвитку дитини.

Слабкими сторонами є те, що воно може містити дуже багато різних зразків робіт і створювати ситуацію, коли тільки педагог бере на себе відповідальність за його наповнення. Щоб уникнути цього, потрібно утримувати портфоліо в доступному для дитини місці.

2) Демонстраційне (учнівське) портфоліо

Демонстраційне (учнівське) портфоліо містить лише найкращі роботи учня, які обирає він сам.

Такий вид портфоліо є досить сильною мотивацією для дитини виконувати роботи, що демонструють її найкращі здібності.

Слабкою стороною демонстраційного портфоліо є те, що у більшості

випадків воно може не відображати щоденної діяльності дитини. Наприклад, для дитини з особливими освітніми потребами таке портфоліо не показує її слабких місць та сфери, де потрібна додаткова допомога.

3) Портфоліо вчителя

Таке портфоліо містить контрольні (тестові) завдання і зразки робіт, вибрані самим учителем.

До вчительського портфоліо вкладають продукти навчальної діяльності, які засвідчують її динаміку, а не тільки абсолютні оцінки. Наприклад, розділ вчительського портфоліо «Досягнення учня в навчанні» (сторінки: «Навчання грамоти»; «Письмо»; «Математика») може містити графіки швидкості читання; навчальні досягнення, зафіксовані оцінкою у вигляді дроби (знаменник вказує на кількість помилок, які допустив учень у попередній роботі, а чисельник – кількість помилок у цій роботі).

У розділі «Соціальна компетентність учня» вчитель може робити записи про особливості співпраці учня з однокласниками, спілкування з однолітками та дорослими. При цьому важливо зазначати чинники, які призводять до труднощів у соціалізації (особливості поведінки, комунікативна діяльність), а також позитивні сторони, які слугують підґрунтям для поліпшення соціальних контактів дитини. Розділ «Суспільна робота учня» може містити перелік доручень, які дитина виконує у класі і в школі. У розділі «Творчі роботи» можуть бути як самі роботи учня, які не увійшли до учнівського портфоліо, так і фотографії робіт.

Часто педагоги можуть одночасно використовувати елементи усіх трьох видів портфоліо. Кожен навчальний заклад і кожен вчитель має знайти спосіб, який є найефективнішим для того, щоб якомога більше дізнатися про дитину і

На сьогодні немає жорстко встановлених правил і вимог, що регламентують структуру портфоліо учня початкової школи.

Портфоліо може містити багато різних видів робіт, які додає педагог, дитина та батьки, наприклад:

- зразки письмових робіт;
- малюнки;
- опитувальники;
- коментарі педагога;
- фотографії;
- спостереження;
- форми самооцінювання;
- коментарі батьків;
- зразки робіт у рамках окремих предметів;
- приклади розв'язання проблем; • список прочитаних книг;
- щоденники

? Питання для самоконтролю

1) Розкрийте сутність поняття «контроль навчальних досягнень». Які завдання контролю?

- 2) Розмежуйте поняття «оцінка», «оцінювання», «перевірка», «контроль».
- 3) Які педагогічні функції контрольно-оцінювальної діяльності?
- 4) Охарактеризуйте рівні засвоєння знань.
- 5) Назвіть види контролю навчальних досягнень молодших школярів.
- 6) В чому полягає сутність формувального оцінювання?
- 7) Який алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання?
- 8) Охарактеризуйте методи індивідуального контролю.
- 9) В чому полягають сутнісні ознаки учнівських портфоліо?

Практичні завдання

☑ 1. 🌀 🖐 *Обґрунтувати вірогідність негативних психологічних наслідків бального оцінювання для дітей молодшого шкільного віку.*

☑ 2. Ознайомитися із методичними рекомендаціями щодо оцінювання учнів початкових класів. На основі поданих рекомендацій розробити пам'ятку для вчителя у вигляді презентації (інтелект-карти, флеш-карти тощо), в якій буде відображено ключові положення методичних рекомендацій.

🔗 Методичні рекомендації щодо оцінювання учнів початкових класів

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

☑ 3. Дібрати по 2 прийоми формувального оцінювання: для самооцінювання, взаємооцінювання, оцінювання вчителем. Один із прийомів проілюструвати на конкретному фрагменті уроку. 🌀 *Провести цей фрагмент у формі ділової гри з однокласниками.*

☑ 4. Виконати дві діагностичні роботи з різних навчальних предметів для 3 або 4 класу на достатній та низький рівень. Надати оцінювальні судження щодо виконання завдань.

☑ 5. 🌀 🗨 *Вирішити педагогічну ситуацію.*

На батьківських зборах постали запитання до вчителя:

Що таке свідоцтво досягнень?

Чим свідоцтво досягнень відрізняється від таблиця?

Якщо немає оцінок, то що буде прописано в свідоцтві досягнень?

Як виглядає свідоцтво досягнень?

Для відповідей на запитання батьків скористайтесь покликанням

🔗 <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/ocinyuvannya/vidpovidi-na-poshireni-zapitannya-shodo-svidoctva-dosyagnen-uchniv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli>

Рекомендована література

Основна: 1, 2, 3.

Додаткова: 7, 13, 21, 22.

Інформаційні ресурси: 3, 4, 7, 8, 10.

РОЗДІЛ 4. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ПІДТРИМКА НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ

Тема 10. Педагогіка партнерства

Мета: з'ясувати сутність та провідні положення педагогіки партнерства; визначити ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя; проаналізувати характеристики стилів професійно-педагогічного спілкування.

План

1. Основні поняття педагогіки партнерства
2. Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи
3. Ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя
4. Стили професійно-педагогічного спілкування

Основні поняття

Педагогіка партнерства, гуманізм, взаємодія, педагогічне спілкування, стиль спілкування

1. Основні поняття педагогіки партнерства

Незмінною метою освіти є самореалізація особистості, утвердження права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму освіти; дотримання загальнолюдських цінностей та узгодження з конкретними цінностями інших етнокультур. Це одні з основних принципів розвитку демократичного суспільства. Відповідно провідною формою взаємодії учасників освітнього процесу для реалізації цих ідей і принципів є *партнерство*.

Партнерство розглядається як:

- система взаємовідносин, які відбуваються у процесі певної спільної діяльності;
- спосіб взаємодії і взаємовідносин, організованих на принципах добровільності, рівності та доповнюваності результатів діяльності всіх учасників;
- організаційна форма спільної діяльності, що передбачає об'єднання осіб на відповідних умовах розподілу праці та активної участі в її реалізації;
- спосіб взаємовідносин, за яких зберігаються права кожної зі сторін, чітко узгоджені та злагоджені дії учасників спільної справи, що ґрунтуються на засадах взаємовигоди та рівноправності.

Крім партнерства існують ще такі форми взаємодії як: підпорядкування, компроміс, конкуренція, уникання, співробітництво, співпраця.

♣ **Партнерство** є особливим типом соціальної взаємодії, який базується на принципах рівноправності автономних суб'єктів, їх взаємного визнання та

відповідальності, добровільністю співробітництва й орієнтацією на соціально значущі цілі.

Партнерство передбачає рівну участь усіх сторін, з дотриманням особистої та колективної відповідальності.

Узагальнюючи різні аспекти сутності партнерства, виділяють **ознаки партнерської взаємодії**.

- взаємообумовлений контакт і вплив суб'єктів один на одного для вирішення питань;

- взаємодія, направлена на прийняття рішень, коригування цілей, дій і поведінки суб'єктів;

- добровільність у визнанні партнерських відносин і рівня включеності у спільну діяльність;

- толерантне ставлення учасників до позиції партнерів

- рівноправність сторін у виборі шляхів вирішення питань

- добровільність у визнанні партнерських відносин і рівня включеності у спільну діяльність

- здійснення вибору партнерами цілей, шляхів, методів, засобів на основі компромісу, доброзичливості, довіри, рівності;

- взаємовигідна зацікавленість сторін, повага і врахування інтересів один одного, оскільки вирішальним фактором є взаємна корисність;

- спільна взаємна відповідальність за дії, виконання поставлених завдань, прийнятих особистих зобов'язань, отриманого результату.

Положення партнерства виражають загальновизнану концепцію прав людини, в основі якої лежать дві основні цінності – людська гідність і рівність. Саме ці пріоритети є основними у Концепції «Нова українська школа».

Педагогіка партнерства виокремилася й розвивається як науковий напрям із основ гуманної педагогіки. Відповідно вона послуговується *ідеями гуманізму*. Серед основних виділяють такі:

- сприйняття особистості такою, якою вона є (врахування її індивідуальних особливостей, а не бажання і наміри змінити, підпорядкувати до усереднених, «нормальних»);

- обов'язкова діалогічна (полілогічна) взаємодія (кожен учасник має бути почутим і його думка має враховуватися);

- знання є необхідною умовою творчості, розвитку й саморозвитку особистості;

- виховання особистості самим життям, з врахуванням її потреб, інтересів;

- любов, довіра, можливість вільного вибору, творчість, інновації, радість пізнання і спілкування – основні принципи взаємодії учасників педагогічного процесу.

Сучасна освіта характеризується особливостями, які відображаються на організації навчально-виховного процесу. Вона має базуватися на загальнолюдських цінностях, узгоджених з конкретними цінностями інших етнокультур. Суспільство стає більш відкритим і різноманітним. Політичні,

економічні й культурні процеси зумовлюють необхідність особистості розширювати особистісні й професійні контакти, набувати необхідних соціальних навичок, проявляти критичне мислення, мобільність та здатність до адаптації в нових умовах. Особистість має бути толерантною й терпимою до інакшості іншого, здатною порозумітися і співпрацювати. Тільки за таких умов суспільство може продуктивно розвиватися. Основною метою освіти стає самореалізація особистості з дотриманням права людини на вільний вибір змісту, форм, режиму навчання. Ці норми вимагають державної та громадської турботи, уваги, співпраці, а не формального керівництва.

Основою педагогіки партнерства є спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Рівність і відповідальність в освітньому процесі забезпечується чітким формулюванням прав і обов'язків учасників, суб'єктів процесу, їх усвідомлення, дотримання та захист. Адже учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Основними принципами педагогіки партнерства можна виділити такі :

- повага до особистості людини, визнання її унікальності і особливості;
- доброзичливе й позитивне ставлення до інших
- довіра один до одного
- організація діяльності за технікою «діалог – взаємодія – взаємоповага»;
- розподіл лідерства (проактивність, дотримання права вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- соціальне партнерство (дотримання рівності сторін, добровільність прийняття та паритетний розподіл зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Для реалізації ідей педагогіки партнерства доречно виділити два **напрями**.

Перший напрям – учитель співпрацює з учнями як рівними суб'єктами освітнього процесу. Учитель під час взаємодії враховує думку, об'єктивні переконання, враження учнів, виявляючи повагу та розуміння. Тому завданням педагогів є створення атмосфери турботи та підтримки учнів, яка сприяла б розвитку їхніх можливостей, задовольняла їхні інтелектуальні, емоційні й соціальні потреби.

Другий напрям – учасники освітнього процесу співпрацюють за чітким розподілом функцій. До функцій учителя відноситься ретельна підготовка навчальних завдань та чітких інструкцій щодо їх виконання. Функція учня – виконати поставлене завдання у визначений термін на добровільних засадах. У такому разі обидва учасники освітнього процесу – учитель і учень – рівноправні суб'єкти діяльності.

2. Положення педагогіки партнерства в умовах впровадження Нової української школи.

 <https://www.youtube.com/watch?v=8VWuhwv1B2U>

 Чим обумовлений перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки

партнерства?

Педагогіка партнерства – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина.

Нова українська школа *головним завданням педагогіки партнерства* визначає:

- подолання *інертності мислення*,
- перехід на *якісно новий рівень побудови взаємовідносин* між учасниками освітнього процесу.

У чому інертність мислення учасників освітнього процесу? У першу чергу консерватизм, небажання якісно змінювати підходи до організації процесу освіти і виховання (у центрі має бути дитина – дитиноцентричний підхід); вибирати педагогічно доцільні форми і методи роботи (активне залучення батьків до організації навчання і виховання) тощо. По-друге, набутий педагогічний досвід визначає впевненість вчителів у вирішенні завдань, а запропонована форма організації освітнього процесу породжує страх вийти із зони комфорту у професійній діяльності.

Партнерство у школі має базуватися на засадах добровільності, рівності, порозуміння та взаємодопомоги. Права та обов'язки учнів, батьків та вчителів треба чітко формулювати, а головне – усвідомлювати і захищати. В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими спільниками, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Нова українська школа функціонує на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа має максимально враховувати здібності, потреби та інтереси кожної дитини, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму. Дитиноцентризм як особистісно орієнтована модель навчання та виховання передбачає стимулювання активності учнів в освітньому процесі, орієнтацію на їх інтереси та досвід; забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

Як зазначають розробники Концепції «Нова українська школа» існує мінімум 10 причин, чому важливо впроваджувати і працювати за принципами педагогіки партнерства в системі освіти, зокрема закладах загальної середньої освіти.

Це такі як:

1. Включення батьків до організації та здійснення освітнього процесу закладу освіти є суттєвим внеском у створення розвивального середовища. Це сприяє спільному баченню траєкторії розвитку дитини, чіткому усвідомленню прав та обов'язків учасників освітнього процесу, дає можливість мінімізувати непорозуміння, які виникають у процесі взаємодії.

2. Спільне вирішення проблем, що об'єднує і згуртовує шкільний та

батьківський колективи.

3. У процесі спілкування, яке ініціюють усі сторони (і школа, і батьки, і діти), формується довіра й порозуміння між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу.

4. У форматі партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу є можливість більш оперативно реагувати на актуальні виклики та проблеми.

5. У взаємодії батьків, дітей і вчителів відбувається обмін ідеями, кращим набутих досвідом та практиками.

6. Колективна співпраця приносить позитивні результати, всі учасники й учасниці стають активніші, коли бачать, що досягають результатів, змінюють освітнє середовище, від їх роботи покращується атмосфера в громаді.

7. Співпраця педагогів з дітьми на засадах педагогіки партнерства сприяє ближчим і довірливим стосункам, бо враховується позиція, думка, інтереси усіх сторін у поєднанні з відповідальністю.

8. Педагогіка партнерства сприяє створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня й учениці, формуються ініціативність, креативність, відповідальність, а це – одні з ключових навичок сучасного світу.

9. Партнерство зменшує рівень стресу, сприяє створенню комфортного нетравмуючого середовища, в якому працювати краще та ефективніше.

10. Партнерський формат стосунків між усіма учасниками й учасницями освітнього процесу готує молодих людей до професійної діяльності та ролі активних громадян, учні набувають навичок ефективної соціальної, толерантної взаємодії між членами сучасного суспільства.

Важливо, щоб вчитель був готовий і компетентний організувати таку взаємодію, тобто був здатний до партнерської взаємодії.

Здатність до партнерської взаємодії педагогів тлумачиться як спроможність особистості до системи взаємин з іншими на засадах рівності, взаємної узгодженості дій в умовах спільної діяльності з метою досягнення обопільного успіху.

Це передбачає необхідність володіння педагогом достатнім рівнем знань, здібностей, умінь, навичок та особистісними якостями. Основою такої здатності є вміння результативного та позитивного професійного спілкування, навички соціальної взаємодії.

Уміння позитивного спілкування – це: правильне, чітке, зрозуміле мовлення; вміння емоційно співпереживати; вміння створити комфортну атмосферу спілкування (значущість партнера, позитивна міміка, посмішка); вміння проявляти інтерес до особистості; вміння жартувати, гумор тощо.

Навички соціальної взаємодії – це: вміння працювати в команді на рівних умовах, брати відповідальність за особисті та спільні рішення, критичність мислення.

Організація освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства – запорука успішного реформування системи освіти.

3. Ознаки та особливості професійно-педагогічного спілкування вчителя

Спілкування є необхідною умовою життя людини.

Спілкування – це передавання, сприймання і обмін повідомленнями між учасниками взаємодії за допомогою різних засобів: вербальних, невербальних, технічних, матеріальних тощо.

Специфіка педагогічного спілкування насамперед полягає в його поліоб'єктній спрямованості. Воно спрямоване на саму навчальну взаємодію, на учнів з метою їх особистісного розвитку, а також на предмет засвоєння знань. Педагогічному спілкуванню властиве органічне поєднання елементів особистісно орієнтованого, соціально орієнтованого та предметно орієнтованого спілкування. Педагог, працюючи з одним учнем над засвоєнням навчального матеріалу, завжди орієнтує його результат на всіх учнів у класі, і навпаки, працюючи з класом (фронтально), впливає на кожного учня.

Особливість педагогічного спілкування зумовлена його суспільною роллю в навчанні, вихованні й розвитку особистості, які є органічною частиною багатосторонньої партнерської взаємодії педагога з учнями, батьками й учнями між собою. Під час реалізації навчальної цілі педагогічне спілкування на партнерських засадах забезпечує психологічний контакт з учнями, формує позитивну мотивацію навчання, створює психологічну атмосферу колективної творчості, сприяє набуттю учнями необхідних соціально важливих умінь та якостей.

Основними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні є:

- особистісна орієнтація співрозмовників (здатність бачити і розуміти співрозмовника);
- рівність психологічних позицій співрозмовників (недопустиме домінування педагога у спілкуванні, він має визнавати право учня на власну думку, позицію);
- проникнення у світ почуттів і переживань, готовність прийняти думку співрозмовника (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, поділяють почуття один одного, співпереживають, має особливий педагогічний ефект);
- нестандартні прийоми спілкування (відхід від суто рольової позиції вчителя).

♣ **Професійно-педагогічне спілкування** – це система способів та прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу, організація взаємовідносин.

Під час професійно-педагогічного спілкування педагог виступає як ініціатор цього процесу, організує його і керує ним. Адже для педагога спілкування є активною частиною його діяльності, необхідною умовою взаємодії, співпраці з вихованцями.

☼ ☺☺☺ В мікрогрупах створіть «Портрет сучасної дитини» в техніці колаж. Визначте особливості сучасних дітей.

Під час спілкування необхідно враховувати, що сучасні школярі – це діти нового покоління, яким властиві висока активність, нестандартність мислення, розвинені інтелектуальні здібності, багата уява, обдарованість і водночас дуже нестійка увага, надзвичайна чутливість і вразливість. Тому їх дратують узвичаєні у сучасних закладах освіти форми міжособистісної взаємодії: нестриманість (часом навіть грубощі), наказовий або підвищений тон розмови, зазвичай негуманний, авторитарний стиль спілкування педагогів, нетерпимість до «інакшості» тощо.

Оптимальне професійно-педагогічне спілкування створює найкращі умови для розвитку мотивації дітей і творчого характеру навчальної діяльності, для формування особистості школяра, забезпечує сприятливий емоційний клімат навчання (зокрема, перешкоджає виникненню психологічного бар'єра), забезпечує якісне управління соціально-психологічними процесами в учнівському колективі, дозволяє максимально використовувати в навчально-виховному процесі особистісні якості педагога.

Педагогічне спілкування передбачає виконання системи важливих функцій:

- обмін інформацією між педагогом та учнями;
- міжособистісне пізнання;
- організація та регуляція взаєностосунків і спільної діяльності;
- здійснення виховного впливу;
- педагогічно доцільна самопрезентація педагога.

Педагог у своїй діяльності прагне реалізувати всі функції спілкування: бути і джерелом інформації, і дослідником, що пізнає іншу людину або групу людей, і організатором та партнером у колективній діяльності та взаємовідносинах. Професійно-педагогічне спілкування допомагає педагогу організувати взаємодію на заняттях і у повсякденному житті як цілісний процес. Не обмежуючись лише інформаційною функцією, воно створює умови для обміну ставленнями, переживаннями, допомагає самоутвердженню дитини в колективі, забезпечує співробітництво і співтворчість у групі, набуттю і розвитку необхідних індивідуальних та соціальних життєвих навичок.

4. Стилi професійно-педагогічного спілкування

Кожна людина відрізняється рівнем розвитку комунікативних умінь, які проявляються в процесі взаємодії. Ці уміння складають основу стилю спілкування.

Стиль спілкування – це стійка індивідуально специфічна система комунікативних засобів, прийомів, способів здійснення взаємодії з іншими.

Ставлення до дитини детермінує організаторську діяльність учителя, визначає загальний стиль його спілкування, який може бути авторитарним,

ліберальним і демократичним.

За *авторитарного стилю спілкування* вчитель сам вирішує всі питання життєдіяльності класу, визначає мету діяльності, виходячи з власних установок; суворо контролює виконання будь-якого завдання і суб'єктивно оцінює досягнуті результати. Цей стиль керівництва є засобом реалізації тактики диктату та опіки і в разі протидії школярів владному тиску вчителя веде до конфронтації.

Ліберальний (поблажливий, потуральний) стиль спілкування характеризується прагненням педагога не брати на себе відповідальності. Учитель, що обрав такий стиль, формально виконує свої обов'язки, намагається самоусунутися від керівництва колективом школярів, уникає ролі вихователя, обмежується виконанням лише викладацької функції. Ліберальний стиль є засобом реалізації тактики невторчання, яка ґрунтується на байдужості і незацікавленості проблемами шкільного життя. Наслідки такої позиції вчителя – втрата поваги школярів і контролю над ними, погіршення дисципліни, нездатність позитивно впливати на особистісний розвиток учнів і, відповідно, суттєво впливає на взаємодію вчителя з батьками учнів. Батьки виражають незадоволеність, часто скаржаться на такого вчителя адміністрації закладу.

Демократичний стиль спілкування передбачає зорієнтованість учителя на розвиток активності учнів, залучення кожного до розв'язання спільних завдань. В основі керівництва – опора на ініціативу класу.

Основою педагогіки партнерства є демократичний спосіб співпраці між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, — рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Впливає стиль спілкування педагога і на становлення особистості учнів, формування характеру пізнавальної активності, їх емоційне благополуччя й стан здоров'я. Результати наукових досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утричі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, урівноваженим, чуйним педагогом, якому притаманний демократичний стиль спілкування.

🌸 📌 *Зі свого шкільного досвіду наведіть приклади кожного зі стилів спілкування вчителів (не називаючи персональних даних педагогів).*

На ефективність та результативність взаємодії педагога з учасниками освітнього процесу можуть впливати певні труднощі.

Труднощі спілкування – це тимчасові обтяження, що ускладнюють організацію та здійснення спілкування.

Основні *труднощі* спілкування, які трапляються у педагогів-початківців у професійно-педагогічному спілкуванні учнями та їх батьками:

- 1) невміння налагодити контакт з аудиторією;
- 2) нерозуміння внутрішньої психологічної позиції учасника взаємодії;
- 3) складнощі керування спілкуванням під час уроків, навчальних, занять,

батьківських зборів, виховних заходів;

4) невміння перебудовувати стосунки з учнями відповідно до педагогічних завдань, які змінюються;

5) труднощі мовного спілкування і передачі власного емоційного ставлення до навчального матеріалу;

6) невміння керувати власним психічним станом у стресових ситуаціях спілкування.

Варто зазначити, що бар'єри у спілкуванні мають менш травмівний характер у порівнянні з булінгом.

Бар'єри спілкування – це перешкоди, що виникають в процесі взаємодії між учасниками (утруднення отримання інформації, її обміну, спільної діяльності).

У загальному існують такі *бар'єри* спілкування:

- *Соціальний* – виникає внаслідок різного соціального статусу вчителя й учня (щоб запобігти появі такого бар'єра, вчителю не слід постійно підкреслювати свою позицію, свої переваги як старшого, педагога, наголошувати на тому, що “я вчитель, тому завжди правий” тощо).

- *Фізичний* – простір, стіл учителя, якими він віддаляє себе від учнів (для подолання даного бар'єру педагог може змінювати відстань між собою та учнями, рухаючись по класу).

- *Гностичний* – недоступність пояснення матеріалу вчителем (педагог не повинен вживати незрозумілих дітям термінів, висловлюватися великими реченнями (більше 17 слів), говорити надто швидко (більше 2,5 слів за 1 секунду)).

- *Психологічний* – виникає тоді, коли в учителя є страх перед класом, перед можливістю допустити фактичну чи методичну помилку, відсутній контакт з дітьми або існує негативна установка щодо класу чи окремих учнів.

- *Емоційний бар'єр* – відмінності в емоційних станах вчителя та учнів.

- *Моральний бар'єр* – відмінності між людьми в засвоєних ними соціальних нормах і обмеженнях; споконвічний «конфлікт батьків і дітей» у неприйнятті ними манер поведінки і спілкування, спрямованості інтересів, моди тощо (викладач у спілкуванні зі студентами: «У студентські роки ми були іншими», тобто кращими, що не завжди відповідає дійсності).

- *Естетичний бар'єр*, який пов'язаний з дотриманням вимог до форми (привабливість зовнішності, охайність одягу, вишуканість рухів тощо), а також до педагогічного такту й етикету взаємин.

Отже, професійно-педагогічне спілкування вчителя носить як особистісно орієнтований, так і соціально орієнтований характер. З огляду на це, майбутнім вчителям необхідно готуватися до такого аспекту професійної діяльності: оволодіти знаннями про сутність, особливості, види спілкування; набувати і розвивати в собі необхідні уміння і навички – тобто формувати комунікативну компетентність.

Основні поради майбутнім педагогам щодо самовиховання комунікативної культури:

- уникайте при спілкуванні докорів (прямих і непрямих);
- не демонструйте свою перевагу;
- уникайте звинувачувального тону, вибачайте дрібні слабкості, підкреслюйте переваги співбесідника;
- розпитуйте зацікавлено, але не зухвало;
- говоріть не більше й не менше того, що потрібно в цей момент спілкування; а краще більше слухати, ніж говорити;
- будьте уважні до партнера по спілкуванню;
- намагайтеся передбачити реакцію співрозмовника;
- у процесі спілкування думайте про тих, із ким спілкуєтесь.

Продуктивне професійно-педагогічне спілкування відбувається за умови організації педагогічного процесу на демократичних партнерських засадах, позитивного ставлення педагога до учнів, включенням батьків в освітній процес, захопленості спільною творчою діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.

? Питання для самоконтролю

- 1) Які ознаки партнерської взаємодії?
- 2) Назвіть основні принципи педагогіки партнерства.
- 3) В чому полягають завдання педагогіки партнерства в партнерства в умовах впровадження Нової української школи?
- 4) Чому важливо впроваджувати і працювати за принципами педагогіки партнерства в системі освіти?
- 5) В чому полягає специфіка педагогічного спілкування?
- 6) Охарактеризуйте авторитарний (ліберальний, демократичний) стиль спілкування.
- 7) Які можуть виникнути бар'єри спілкування у педагога з учнями?

Практичні завдання

1. Дібрати вправи для формування умінь професійно-педагогічного спілкування (уваги, спостережливості, культури мовлення, вміння вирішувати конфлікти тощо).

Наприклад:

Вправа «Бачення інших». Один зі студентів сідає спиною до групи, він має детально описати зовнішній вигляд когось із присутніх студентів.

🌀 📢 Запропонувати одногрупникам виконати вправи для формування умінь професійно-педагогічного спілкування.

2. Скласти пам'ятку для вчителя «Організації діалогічного спілкування з учнями / батьками / колегами».

3. Переглянути відео та скласти нотатну довідку «Практичні методи реалізації педагогіки партнерства»

<https://www.youtube.com/watch?v=VN-cn9Dx0> (з 15 хв 40 сек)

4. 🌀 😊😊😊 **Обрати фото, що візуалізує один із стилів спілкування педагога з дітьми. Визначити, який стиль спілкування представлено та охарактеризувати його.**

Рекомендована література

Основна: 2, 3, 4.

Додаткова: 1, 8, 12.

Інформаційні ресурси: 1, 2, 5, 7, 9.

Тема 11. Співпраця з батьками

Мета: визначити шляхи партнерства закладу освіти та вчителя початкових класів з батьками; з'ясувати форми та методи взаємодії вчителя з батьками; проаналізувати методика проведення батьківських зборів та індивідуальної зустрічі з батьками.

План

1. Організація партнерства закладу освіти та сім'ї
2. Форми та методи взаємодії учителя з батьками
3. Методика проведення батьківських зборів
4. Методика проведення індивідуальної зустрічі з батьками

Основні поняття

Батьки, педагогіка партнерства, батьківські збори, індивідуальні зустрічі

1. Організація партнерства закладу освіти та сім'ї

Метою соціально-педагогічного партнерства закладу освіти та сім'ї є інтеграція батьків в освітній процес шляхом створення необхідних і достатніх умов для залучення сім'ї до супроводу учня в освітньому процесі.

Головними завданнями спільної діяльності закладу освіти та сім'ї з питань розв'язання проблем навчання, виховання і розвитку учнів є такі:

- інтеграція зусиль сім'ї та педагогічного колективу в діяльність із розвитку особистості учня;
- забезпечення участі батьків в організації освітнього процесу і шкільному самоврядуванні;
- мотивація батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з проблем розвитку та виховання дітей;
- підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їхніх знань, умінь і навичок виховної взаємодії з дітьми;
- підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, посилення ролі

батька в родині;

- створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків;

- презентація успішного досвіду сімейного виховання;

- підвищення рівня поінформованості батьків та їхньої компетентності з проблем формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок, репродуктивного здоров'я дітей та молоді, організації змістовного сімейного дозвілля;

- залучення батьків до виховної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання;

- надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги проблемним сім'ям.

Основні вимоги та правила організації партнерства закладу освіти та сім'ї:

- формування морально-духовної, життєво компетентної особистості;

- єдність дій педагогів і батьків як основних суб'єктів освітнього процесу;

- зміцнення і розвиток контактів між педагогами та батьками щодо вивчення психології дитини та її поведінки;

- постійний діалог як форма відносин між педагогами та батьками, основою якої є свідоме прийняття шкільних вимог і правил батьками, а також поважне ставлення педагогів до думок і пропозицій батьків;

- гуманізація міжособистісних відносин, запобігання конфліктним ситуаціям та оптимізація взаємин між основними суб'єктами освітнього процесу – педагогами та батьками – в основу яких покладено толерантність, розуміння, співучасть, відкритість, добровільність, здатність до взаємодії;

- постійне, різнобічне і глибоке вивчення сім'ї. Організуючи індивідуальні зустрічі з батьками у стінах закладу освіти, учитель зможе вивчити типологію сім'ї, сімейні традиції, коло професійних інтересів батьків тощо. Саме всебічне вивчення сім'ї, у якій виховується учень, допоможе вчителю визначити напрями індивідуального підходу до учня;

- системна організація навчання батьків, підвищення рівня їхніх психолого-педагогічних знань і компетентності, урізноманітнення форм і методів педагогічної просвіти.

До основних принципів партнерської взаємодії з батьками належать добровільність, довготривалість і взаємна відповідальність.

Добровільність трактується як можливість вільного обрання форм та ступеня залученості до взаємодії. Усвідомленість вибору з'являється там, де батьки підготовлені до його здійснення (за допомогою інформування, просвіти тощо) і можуть реально оцінювати свої можливості (педагогічну компетентність, ресурси тощо).

У тих закладах освіти, які вибудовують свою роботу із сім'ями учнів на принципах примусу (вимушеності), говорити про розвиток партнерської взаємодії передчасно.

Довготривалість засвідчує націленість суб'єктів на сталий характер

взаємодії та дає змогу здійснювати спільні стратегічні проєкти. Якщо ж взаємодія між навчальним закладом і сім'єю має хаотичний, хоча й інтенсивний характер (наприклад, проведення певних локальних заходів, у яких батьки є учасниками, а не організаторами), то її не можна називати партнерською.

Батьківська й учительська *відповідальність* виховується так само як і будь-яка інша якість особистості. Закладу освіти слід чітко визначити, який рівень відповідальності може нести та чи інша сім'я (той чи інший педагог), і розподіляти свою увагу й підтримку родинам і педагогічні доручення педагогам диференційовано.

На сьогодні заклад освіти не є єдиним джерелом знань, тому у вчителів має бути сформоване критичне мислення щодо змісту освіти, технологій навчання, що може стимулювати їхню ініціативу та пошук для збагачення змістового та процесуального аспектів освіти, різних форм самоосвітньої діяльності учнів.

Можливість сучасних батьків та учнів обирати заклад освіти є одним із важливих факторів для визначення стратегії співпраці, формування іміджу закладу освіти, його авторитету серед батьків та учнів. Тому система конструктивної взаємодії та співпраці має багатовекторний характер:

- спонукає педагогічний колектив до самовдосконалення, ураховуючи думку батьків щодо якості освітнього процесу;
- стимулює у педагогів піклування про авторитет та позитивний імідж закладу з-поміж інших закладів освіти;
- спонукає до впровадження новітніх освітніх програм, інноваційного освітнього процесу.

Під час спільної діяльності з батьками потрібна диференціація, особистісно орієнтований підхід. Знання типології сімей часто-густо дає можливість прогнозувати виникнення визначальних типів педагогічних проблем, які слід розв'язувати разом.

Серед недоліків взаємодії сім'ї і закладу освіти можна визначити такі:

- низький рівень педагогічної просвіти батьків і невміння педагогів активізувати їх у реалізації виховних завдань щодо виховання гуманістичних цінностей у дітей;
- малоефективність традиційних форм і методів роботи школи з батьками, узагальнений характер взаємодії, що виявляється в хаотичному використанні індивідуальних, групових, колективних форм роботи школи з батьками.

Разом з тим організаційними умовами, які можуть посилювати ефективність взаємодії сім'ї та школи у процесі виховання молодших школярів, є такі:

- упровадження єдиної виховної системи у роботі школи та сім'ї з метою формування гуманістичних цінностей дітей молодшого шкільного віку;
- забезпечення адекватного розуміння учителем та батьками цілей і завдань гуманістичного виховання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку;
- здобуття педагогом знань про особистість учня, особливості його сім'ї, виховні позиції батьків (родини) і ставлення до школи як до партнера у

виховному процесі;

- формування педагогічної культури батьків, їхньої внутрішньої активності у прагненні до самоосвіти та набуття виховної компетентності шляхом добровільного залучення до виховної діяльності, спрямованої на суб'єкт-суб'єктну взаємодію з педагогами;

- організація співпраці родини й вчителів у визначенні пріоритетних напрямів, форм, методів гуманістичного виховання дітей молодшого шкільного віку;

- визначення наявності організуючої та координуючої ролі школи у процесі взаємодії із сім'єю щодо виховання дітей молодшого шкільного віку.

2. Форми та методи взаємодії учителя з батьками

Зміст роботи закладу освіти з батьками передбачає:

- підвищення психолого-педагогічних знань батьків (лекції, семінари, індивідуальні консультації, практикуми, конференції);

- залучення батьків до освітнього процесу (батьківські збори, спільні творчі справи);

- участь батьків в управлінні закладом освіти (батьківські комітети).

Форми роботи вчителя з батьками бувають індивідуальними та колективними.

Провідна роль належить *індивідуальним формам роботи*, а саме: відвідування сім'ї учня, виконання батьками педагогічних доручень, педагогічні консультації тощо.

Відвідування батьків удома сприяє налагодженню контактів із сім'єю, з'ясуванню її загальної та педагогічної культури, умов життя учня, консультуванню щодо єдиних вимог до учня, залученню батьків до участі в роботі закладу освіти тощо.

Під час зустрічі вчитель має підкреслити позитивне в учні, тактовно звернути увагу на недоліки, разом поміркувати над тим, як їх усунути. Дуже важливо створити атмосферу довіри та доброзичливості.

Індивідуальні (тематичні) консультації та зустрічі передбачають обмін інформацією, що дає реальне уявлення про навчальні справи та поведінку учня, труднощі, які він відчуває, та шляхи їх подолання. Індивідуальна консультація має бути ознайомлювальною і сприяти створенню доброго контакту.

До *колективних форм роботи з батьками* відносять батьківський тренінг, круглий стіл, педагогічний практикум, ділову гру, дискусію тощо.

Батьківський тренінг — це форма активної взаємодії педагога та батьків, завдяки якій учасники отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід розв'язання нагальних проблем; це активна форма роботи з батьками, які хочуть змінити свої погляди щодо поведінки та взаємодії з власною дитиною, зробити відкритим і довірливим спілкування з нею. Він ґрунтується на постійній взаємодії учасників для пошуку відповідей на важливі запитання. Крім того, тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що дає

можливість ліпше розвивати педагогічні можливості батьків.

Педагогічний практикум — це спосіб розвитку педагогічного мислення у батьків, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв'язання навчальних та педагогічних ситуацій. Наприклад, учасники мають змодельовати конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її розв'язання. Водночас кожен учасник має висловити власне бачення суті проблеми.

Круглий стіл – обговорення, яке проводиться з метою обміну думками для розв'язання конкретних проблем. Завдяки таким зустрічам можна ліпше зрозуміти різні позиції, детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи.

Батьківські читання – дуже цікава форма роботи, що дає можливість батькам не тільки слухати лекції педагогів, а й вивчати потрібну літературу та брати участь у її обговоренні. Батьківські читання можна організувати в такий спосіб: на перших зборах на початку навчального року батьки визначають питання педагогіки та психології, які їх найбільше хвилюють. Педагог збирає інформацію й аналізує її, добирає книги, а потім використовує отримані з них відомості.

Ділова гра – форма спільної роботи вчителя та батьків, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти розв'язання проблемної ситуації. Вона може бути організована у змагальній формі, але не має створювати атмосферу протистояння. Такі ігри формують позитивний досвід розв'язання реальних проблем у різних ситуаціях.

Дискусія – традиційна, але дієва форма взаємодії з батьками, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки колег та спільними зусиллями знаходять компромісні варіанти розв'язання питань. Під час таких обговорень усі присутні можуть знайти спільну мову.

Педагогічний лекторій. Передбачає надання батькам систематизованих знань із теорії виховання, привернення їхньої уваги до актуальних проблем виховання за допомогою лекцій, бесід.

Мета педагогічного лекторію – акцентувати увагу батьків на актуальних проблемах виховання. Ця форма забезпечує опанування батьками систематичних знань основ теорії виховання.

Батьківські конференції мають величезне значення в системі виховної роботи закладу освіти. Під час їх проведення обговорюються актуальні проблеми суспільства, активними членами якого повинні стати батьки; причини виникнення конфліктів між батьками й дітьми та шляхи виходу з таких ситуацій; суспільні загрози здоров'ю та життю учнів (алкоголь, наркотики, куріння); гендерні питання та проблеми сексуального виховання в родині тощо.

Університет педагогічних знань. Передбачає більш серйозну підготовку з теорії виховання і навчання. Заняття відбуваються у формі лекцій та семінарів. Батьки беруть участь в обговоренні проблем. Університет педагогічних знань, який передбачає складніші, у порівнянні з попередніми, форми роботи з

оволодіння теорії виховання. Навчання передбачає лекційний курс, а також семінарські заняття.

День відчинених дверей. Головна мета — показати роботу закладу освіти, привернути увагу батьків до проблем виховання. Вимагає серйозної підготовки: оформлення закладу освіти, організації програми свята (концерту, зустрічей у класах, відвідання виставок, спортивних змагань тощо). День відкритих дверей, або батьківський день, проводиться, як звичайно, перед початком семестру з метою привернути увагу батьків до роботи всього закладу освіти, до питань виховання.

Загальношкільні батьківські збори проводяться двічі на рік. Мета — ознайомлення батьків із нормативно-правовими документами про заклад освіти, основними напрямками, завданнями, підсумками його роботи. Тематика такого зібрання має характер звіту про діяльність педагогічного колективу та адміністрації закладу освіти за визначений період. На зборах виступають директор, його заступники, звітує про роботу батьківський комітет.

Класні батьківські збори. Традиційна форма роботи. Один з варіантів — формування проблемної тематики (наприклад, «Чи можна спізнитися з вихованням в учня доброти, чуйності?» тощо). Проведенню зборів допомагає заздалегідь складений опитувальник («Пригадайте, які життєві труднощі загартовували Ваш характер, зміцнювали волю», «Охарактеризуйте стан Вашої дитини (мовлення, вчинки, почуття, настрої, результати дій), коли вона зустрілася зі справжніми труднощами», «Чи часто Ви спостерігаєте за дитиною під час подолання нею труднощів?», «Які труднощі найчастіше вдається подолати дитині, а які їй не під силу?» тощо).

Батькам 1-го класу було б доречно запропонувати взяти участь в *акції «Будьмо знайомі!»*. Її мета — познайомити учнів з батьками: батьки приходять до дітей зі своєю ідеєю: розповідають про свою професію, проводять урок, розваги, свята, екскурсії.

Батьківські збори в традиційному форматі, коли педагог виступає з критикою поведінки та навчальних досягнень учнів, абсолютно не виправдовують себе.

Батьківські збори-консультації. Такий спосіб спілкування дає можливість учителю пояснити батькам матеріал із теми, яку будуть вивчати їхні діти. Причому навчальний матеріал батькам подається тими самими методами, що й учням (постановка проблеми, пошук способу, застосування способу, робота в парах, групах). Батьки на деякий час стають «учнями», проблеми дітей для них стають ближчими та зрозумілішими. Батьки стають поінформованими, а отже, нашими колегами.

Відкриті заняття для батьків. Визначені заняття мають на меті ознайомлення батьків із новими програмами з навчальних дисциплін, методикою викладання, вимогами вчителя. Такі уроки дають змогу уникнути багатьох конфліктів, викликаних незнанням і нерозумінням батьками специфіки навчальних предметів.

Спільні уроки з батьками. Індивідуальна робота учня змінюється парною

роботою з батьками. Відбувається єднання учнівського та батьківського колективів на психологічному рівні. Урок не просто проведений, а реалізований разом з учнями та їхніми батьками. Діти отримують практичну можливість навчати своїх батьків, розкриваючи всі свої потенційні можливості та забезпечуючи розвиток власного «Я» не тільки у навчальній діяльності. Вони ставлять батьків у ситуацію співпраці.

Упродовж навчання у початковій школі батьки можуть писати різні *твори-відгуки*. Наприклад:

1-й клас: «Що я очікую від навчання у закладі освіти моєї дитини?», «Наші враження про перші два місяці навчання дитини у закладі освіти».

2-й клас: «Як змінилася моя дитина».

3-й клас: «Про труднощі у навчанні моєї дитини».

4-й клас: «Моя дитина — випускник початкової школи».

Така робота допомагає вчителю у подальшій роботі з класним колективом. Батьки впевнені, що їхня думка дуже важлива для педагога.

Крім того в роботі з батьками можна застосовувати:

- *щотижневі або щомісячні інформаційні бюлетені*, які містять інформацію про всі заходи, у яких беруть участь діти

- *обмін книжками* про цікаві підходи до навчання і виховання дітей, зустрічі дискусійних груп для обговорення прочитаного (безпосередньо або через соціальні мережі);

- *святкові заходи*, у яких беруть участь діти, вчителі й батьки; їх організовують із нагоди сезонних свят, історичних дат, подій, важливих для громади та ін.

Отже, учні, батьки та вчителі є рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Саме така педагогічна діяльність сприятиме підвищенню готовності батьків до виховання дітей, усвідомленню ними важливості відповідального батьківства, на передавання всім дорослим членам родини певної психолого-педагогічної, фізіолого-гігієнічної, правової тощо інформації, формуванню у них відповідних практичних умінь і навичок та ініціюватиме глибше залучення родини до побудови індивідуальної освітньої траєкторії дитини.

🌸 📣 Уявіть себе батьками молодших школярів. Запропонуйте 10 способів запитати про справи дитини в школі, наприклад:

- *Розкажи мені про те, над чим ти сьогодні сміявся.*

- *Кому ти сьогодні допоміг?*

- *Розкажи мені, що цікавого ти дізнався сьогодні?*

Таку вправу корисно пропонувати батькам на зустрічах.

3. Методика проведення батьківських зборів

Батьківські збори – це громадський орган, який своїми рішеннями визначає завдання, зміст, напрями роботи батьківського колективу, класу, освітнього закладу.

На сучасному етапі батьківські збори мають стати школою освіти батьків, сприяти згуртуванню батьківського колективу, формуванню його колективної відповідальності за весь клас і за кожну дитину окремо. Збори мають на меті залучати батьків до співпраці з педагогами та адміністрацією, до активної участі в житті навчального закладу, класу, виховувати педагогічну культуру батьківської громадськості.

Тематика і методика зборів повинні враховувати вікові особливості учнів, рівень освіченості, зацікавленості батьків, спільні цілі та завдання виховання. Порядок проведення батьківських зборів є довільним. Вони проводяться 1-2 рази на семестр, але в разі педагогічної необхідності їхня кількість може бути збільшена.

Перші батьківські збори, як правило, є організаційними (проводяться наприкінці серпня – на початку вересня); наступні збори є тематичними (протягом року); останні – є підсумковими (краще проводити наприкінці навчального року в травні).

За змістом батьківські збори можуть бути поточними, тематичними або підсумковими. Поточні батьківські збори – це збори з традиційним порядком денним: результати семестру, проведені заходи, свят, походів.

Тематичні батьківські збори – це збори, присвячені актуальній темі, в обговоренні якої зацікавлена абсолютна кількість батьків класу. Вони зазвичай мають просвітницький характер і спрямовані на розширення знань батьків у сфері виховання дітей.

Підсумкові батьківські збори – це збори, метою яких є підбиття підсумків та результатів розвитку дитячого колективу за певний період. Залежно від теми та мети, підсумкові збори можна проводити в формі урочистих свят, походів, вогників тощо.

На перших батьківських зборах, коли вчитель знайомиться з батьками й знайомить їх між собою, також можна скористатись ігровими формами. Нижче наведені ігри саме для такого випадку.

«Бінго». Розмовляючи одне з одним, батьки знаходять із-поміж учасників зборів людей, у чомусь схожих на себе, наприклад: народився в лютому, має велику колекцію марок, подобається зима, любить море тощо. Учасникам потрібно знайти якнайбільше людей, які мають схожі якості.

«Улюблені тварини». Кожний учасник малює або називає свою улюблену тварину й розповідає про її характер. Ситуацію можна супроводжувати діями та рухами, характерними для цієї тварини.

«Представити себе й свого сусіда». Учасники об'єднуються в пари. Спочатку батьки розповідають про себе в парах, потім об'єднуються в невеликі групи й представляють одне одного. Той, про кого говорять, за потреби доповнює сказане. Потім батьки представляють членів своєї групи решті учасників.

«Предмет мого дитинства». На столі розкладають різні предмети (м'ячик, лялька, записка та ін.). Кожний учасник обирає для себе той предмет, що пов'язаний з його дитинством, і розповідає відповідний епізод зі свого життя.

«Хобі». Кожний учасник малює на папері символ свого захоплення. Розмовляти заборонено. Учасники повинні, використовуючи лише малюнок, знайти партнера з такими інтересами. Потім репрезентують одне одного з визначенням точності збігу.

Для того щоб успішно провести батьківські збори педагоги-практики рекомендують:

1. Детально спланувати зустріч. Визначити мету й тему, розподілити час на кожную вправу. Організувати зустріч у зручний для батьків час.

2. Дотримуватися устанавленого регламенту. Намагатися дотримуватися плану.

3. Поводитися коректно. Пам'ятати, що перед вами дорослі люди, які також мають свою точку зору й можуть не погоджуватись із вашою.

4. Будувати діалог з батьками «на рівних». Уважно вислуховувати всі думки та пропозиції.

5. Створити сприятливу атмосферу. Зустрічати батьків посмішкою, дати їм зрозуміти, що ви не збираєтесь устанавлювати диктатуру.

6. Добирати цікаві теми. Зовсім необов'язково говорити тільки про рутину, зробити центральною темою щось більш цікаве.

7. Використовувати сучасні медіа (наприклад, вихід нової книжки чи фільму на тему освіти) як привід для створення відкритого майданчика, де можна обговорювати шкільні заходи й освітню реформу. Користуватися онлайн-інструментами, щоб відчинити «віртуальні вікна до класу».

8. Підготувати клас. Якщо є можливість, розставити стільці в коло – батьки бачитимуть один одного, тож їм буде простіше спілкуватись.

9. Залучати батьків до процесу підготовки: попросити їх написати один одному запрошення, наприклад «На філіжанку кави». Користуватися соціальними мережами на кшталт Facebook, Viber та ін., щоб інформувати батьків про шкільні справи й залучати до співпраці.

10. Використовувати нестандартні форми взаємодії. Сучасні батьки краще сприйматимуть інформацію у формі гри, групової роботи або тренінгових вправ.

☼ ☺☺ *Поєднати розрізані частини висловів «Кодексу родинного середовища» дитини (автор – Дороті Нольте).*

Дитину постійно критикують	вона вчиться ненавидіти
Дитину постійно хвалять	вона стає замкнутою
Дитину постійно висміюють	вона вчиться бути шляхетною
Дитину підтримують	вона вчиться цінувати себе
Дитина росте в докорах	вона вчиться жити з почуттям провини
Дитина росте в терпимості	вона вчиться розуміти інших
Дитина росте в чесності	вона вчиться бути справедливою
Дитина росте в безпеці	вона вчиться вірити в людей
Дитина живе у ворожнечі	вона вчиться бути агресивною
Дитина живе в розумінні та дружлюбності	вона вчиться знаходити любов у цьому світі

4. Методика проведення індивідуальної зустрічі з батьками

На відміну від батьківських зборів, регулярні індивідуальні зустрічі з батьками не часто використовують у навчальних закладах, хоча ця практика є надзвичайно важливою у процесі спілкування з батьками.

Першу зустріч варто провести ще до початку навчального року. Під час цієї зустрічі вчитель знайомиться з дитиною, її родиною, дізнається про очікування батьків щодо навчання їхнього школяра та починає встановлювати відкриті, дружні стосунки.

Перелік запитань, які може поставити батькам учитель під час першої зустрічі

- Що, на вашу думку, ваша дитина має отримати з цього річного шкільного досвіду?
- Що б ви могли робити разом із вашою дитиною?
- Чи були у житті вашої дитини якісь особливі події, про які ви б хотіли нас поінформувати?
- Чим ви найбільше пишаєтеся у вашій дитині?
- Які у вашої дитини улюблені ігри й заняття?
- Що робить ваша дитина, коли вона засмучена? Як найкраще її заспокоїти?
- Що ще ви б хотіли розповісти про вашу дитину?
- Яким чином ви б хотіли бути залучені до життя класу цього року?

Зазвичай індивідуальні зустрічі з батьками відбуваються двічі на рік – на початку й наприкінці навчального року. Розглянемо докладніше такі важливі питання, як підготовка, розташування, зміст і результати цих зустрічей.

Учителі мають розпочати підготовку до проведення зустрічей із батьками ще під час організації освітнього середовища на початку навчального року. Упродовж перших тижнів учитель збирає до портфоліо записи про шкільні здобутки дитини, епізоди з її шкільного життя та зразки її робіт. Це портфоліо відображатиме зростання дитини упродовж шкільного року.

Готуючись до зустрічі з батьками, вчитель має переглянути всі нотатки, записи про розвиток дитини, попередні звіти щодо таких зустрічей, коментарі батьків тощо.

Учительські записи мають охоплювати такі питання, як улюблені види діяльності дитини, її найкращі друзі, спостереження за досягненнями дитини у всіх сферах її розвитку.

Зустрічі з батьками потрібно планувати у зручний для них час. Потрібно також підготувати папір, ручки або олівці, а також налаштуватися слухати й заохочувати батьків до розмови.

Готуючись до зустрічі з батьками, вчитель має дати відповіді на такі запитання:

1. Яка мета розмови?
2. Коли і де відбуватиметься розмова?
3. Як довго вона триватиме?

4. Хто буде присутній під час зустрічі?
5. Яка моя роль і роль інших учасників зустрічі?
6. Що я очікую від розмови?
7. Яка інформація мені потрібна?

Важливим аспектом зустрічі з батьками є підготовка місця проведення. Для того, щоб під час зустрічі відбувався продуктивний обмін інформацією, ви маєте подбати про затишок і конфіденційність.

Деякі речі, як-от стіл між учителем і батьками, можуть стати прихованими перешкодами для успішної зустрічі.

Стільці для дорослих, розташовані навколо низького столика, на якому лежать дитячі роботи й інші предмети, гарне освітлення тощо – все це може свідчити, що тут відбувається зустріч колег, які діляться інформацією.

Зустрічі з батьками складаються з трьох основних частин і базуються на попередньо розробленому плані. Варто задати дружній тон розмови, запропонувавши батькам чаю або мінеральної води. Говорити про сильні сторони дитини, бути готовим продемонструвати її мистецькі роботи, приклади роботи у класі.

Слід обговорити із батьками цілі розвитку дитини – академічні (навчальні), в емоційно-соціальной, фізичній, мовленнєвій сферах та поділитися з батьками планами щодо досягнення цих цілей. На думку дослідників, під час таких зустрічей учителеві не варто говорити більше ніж половину відведеного часу.

Для встановлення відкритих відносин і продовження діалогу дуже важливо, щоб кожна зустріч із батьками мала реальні результати. Якщо батьки хочуть почути від учителя відповідь, вони мають її отримати. Залежно від змісту зустрічі, це може бути посилення на певні джерела інформації, призначення наступної зустрічі, телефонний дзвінок, письмовий звіт, регулярні повідомлення батькам, опитувальник, у якому батьки можуть висловити свої побажання щодо форми проведення таких зустрічей тощо.

Щоб зустріч із батьками завершилася ефективно, важливо підсумувати її результати: повторити найважливіші пункти обговорення та досягнуті домовленості.

? Питання для самоконтролю

- 1) В чому полягає мета соціально-педагогічного партнерства закладу освіти та сім'ї?
- 2) Які головні завдання спільної діяльності закладу освіти та сім'ї?
- 3) Назвіть основні вимоги та правила організації партнерства закладу освіти та сім'ї.
- 4) Які принципи партнерської взаємодії з батьками?
- 5) Охарактеризуйте індивідуальні (колективні) форми взаємодії з батьками.
- 6) В чому полягають особливості проведення батьківських зборів?
- 7) Що слід врахувати вчителю під час підготовки до індивідуальної зустрічі з батьками?

Практичні завдання

☑ 1. Дібрати педагогічну ситуацію, що відображає приклад конфліктної ситуації з батьками молодших школярів. Запропонувати шляхи її вирішення.

🌀🔔 *Продемонструвати зміст педагогічної ситуації одногрупникам. Запропонувати їм вирішити ситуацію. Потім продемонструвати свій варіант.*

☑ 2. Розробити конспект тренінгового заняття для батьків

☑ 3. 🌀😊😊😊 *Створити рекламну стратегію для презентації «Школи першокласних батьків».*

Рекомендована література

Основна: 2, 3, 4.

Додаткова: 1, 7, 8, 12.

Інформаційні ресурси: 2, 5, 9.

Тема 12. Інклюзивна освіта

Мета: проаналізувати правовий аспект запровадження інклюзивного навчання; усвідомити основні поняття, мету та завдання інклюзивної освіти; визначити умови ефективності інклюзивної освіти; з'ясувати особливості організації освітнього процесу в інклюзивному класі.

План

1. Правовий аспект запровадження інклюзивного навчання
2. Основні поняття, мета, завдання інклюзивної освіти. Умови ефективності інклюзивної освіти
3. Особливості організації освітнього процесу в інклюзивному класі

Основні поняття

Інклюзія, інклюзивне навчання, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, асистент вчителя, індивідуальна програма розвитку

1. Правовий аспект запровадження інклюзивного навчання

Концепція Нової української школи передбачає створення умов для інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Основними міжнародними організаціями, які формують політику в галузі інклюзивної освіти є Організація Об'єднаних Націй (ООН ЮНЕСКО, Організація Економічної Співпраці та Розвитку (OECD).

Основою для запровадження інклюзивної освіти служить низка **міжнародних нормативно-правових документів:**

- Загальна Декларація ООН про права людини – 1948 р.
- Декларація прав дитини – 1959 р.

- Декларація про права розумово відсталих осіб – ООН, 20.12.1971 р.
- Декларація про права інвалідів – ООН, 09.12.1975 р.
- Конвенція ООН про права дитини – 1989 р. (ратифікована Постановою Верховної Ради України 27 лютого 1991 року)
- Всесвітня декларація «Освіта для всіх» – 1990 р.
- Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю – 1993 р.
- Саламанкська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами – 1994 р.
- Дакарська декларація – 2000 р.
- Конвенція ООН про права інвалідів – 2006 р. (ратифікована Постановою Верховної Ради України 16.12.2009 р., набрала чинності 06.03.2010 р.)
- Резолюція 48 сесії ЮНЕСКО «Інклюзивна освіта: шлях у майбутнє» – 2008 р.

 Оберіть в парі один із вищезазначених документів. На прикладі статей, правил та ін. цих документів, продемонструйте реалізацію прав дітей з ООП на освіту.

Аналіз міжнародних документів дає змогу зробити висновки, що право на освіту є одним з основних прав людини. Право на освіту осіб із психофізичними порушеннями необхідно гарантувати без дискримінації чи будь-яких обмежень.

Держава має визнавати принцип рівних можливостей у сфері початкової, середньої і вищої освіти для таких дітей, молоді й дорослих в інтегрованих структурах, а система спеціальної освіти повинна розвиватись у напрямку формування інклюзивної моделі освіти. Водночас кожна країна має враховувати власний національний досвід освіти.

Інклюзивна освіта як забезпечення права на рівний доступ до якісної освіти УСІХ дітей набуває дедалі більшого значення і розвитку в Україні. Це пов'язано з багатьма чинниками, зокрема: активністю батьків дітей із порушеннями психофізичного розвитку щодо забезпечення можливості для їхніх дітей навчатися у закладах освіти разом зі своїми однолітками та проживати в сім'ї, діяльністю громадських організацій, міжнародними зобов'язаннями держави, що зумовлюють відповідну державну політику, та ін.

В Україні основними законодавчими документами, які захищають права та основні свободи громадян, є: Конституція України (1996 р.), Закон України «Про Уповноваженого з прав людини» (1997 р.), Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2013 р.).

Починаючи з 2011 р., відповідні зміни щодо забезпечення інклюзивної освіти введено у законодавчі та нормативно-правові документи, що стосуються усіх ланок освіти – дошкільної, загальної середньої, вищої освіти.

2. Основні поняття, мета, завдання інклюзивної освіти. Умови ефективності інклюзивної освіти

Інклюзивну освіту як концепцію, філософію освіти (наприклад, демократичну освіту, громадянську освіту, особистісно орієнтовану освіту тощо) у різних джерелах описують по-різному.

Розрізняють вужче і ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей із порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю у загальноосвітні навчальні заклади. Ширше розуміння інклюзивної освіти полягає у позитивному ставленні до багатоманітності учнів, цінуванні та врахуванні відмінностей кожного учня. Спільними для всіх визначень інклюзивної освіти є такі положення:

- В основі інклюзивної освіти – підхід, що базується на забезпеченні права на освіту для усіх дітей, у тому числі дітей із соціально вразливих груп.
- Позитивне сприйняття багатоманітності – сприйняття індивідуальних відмінностей учнів як корисного ресурсу, а не проблеми.
- Максимально значуща участь в освітньому процесі, а не лише фізична присутність у класі.
- Виявлення й усунення бар'єрів (фізичних, інформаційних, інституційних та негативного/упередженого ставлення)

☞ Отже, **інклюзивна освіта** – це система освітніх послуг, ґрунтована на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти.

Інклюзивна освіта є підходом, що допомагає адаптувати освітню програму та освітнє середовище до потреб учнів, які відрізняються навчальними можливостями.

Інклюзивна освіта позитивна не лише для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а й для їхніх ровесників з типовим розвитком.

☞ Відповідно до міжнародних документів, **діти з особливими потребами** – це особи до 18 років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі: діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, діти, які працюють, діти-мігранти, діти – представники національних меншин, діти – представники релігійних меншин, діти з сімей із низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями на СНІД/ВІЛ та ін.

Закон України «Про освіту» подає такі визначення термінів:

- *інклюзивне навчання* – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципі недискримінації, врахуванні багатоманітностей людини, ефективному залученні та включенні до освітнього процесу всіх його учасників;

- *інклюзивне освітнє середовище* – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей;

- *особа з особливими освітніми потребами* – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

На основі міжнародних документів і чинного законодавства України можна зробити висновок, що діти з особливими освітніми потребами – це усі категорії дітей, які потребують додаткової постійної або тимчасової підтримки в освітньому процесі для забезпечення їхніх основних прав і свобод, зокрема права на освіту.

Саламанкська декларація і Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами пропагують **принцип включення** шляхом визнання необхідності дій у напрямку створення «Шкіл для всіх» — закладів, які об'єднують усіх, враховують відмінності, сприяють процесу навчання та відповідають індивідуальним потребам.

Відповідно запровадження інклюзивної освіти має ґрунтуватися на таких принципах:

- цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень;
- кожна людина є здатною відчувати і думати;
- кожна людина має право на спілкування й на те, щоб її почули;
- усі люди потребують одне одного;
- справжню освіту можна здійснювати лише в контексті реальних стосунків;
- усі люди потребують підтримки і дружби ровесників;
- для усіх учнів досягнення прогресу можуть бути радше в тому, що вони можуть робити, ніж у тому, що не можуть;
- різноманітність посилює всі сторони життя людини.

Головною **метою** інклюзивної освіти є створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та утвердження людської гідності дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Завдання інклюзивної освіти:

- забезпечення права дітей з особливими потребами на здобуття середньої загальної освіти в умовах ЗЗСО у комплексному поєднанні з корекційно-реабілітаційними заходами;
- різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків та здібностей, формування інтересів і потреб;
- збереження та зміцнення морального й фізичного здоров'я вихованців;
- виховання в учнів любові до праці, здійснення їх допрофесійної підготовки, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення;
- виховання школяра як культурної і моральної людини з етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе;
- надання у процесі навчання й виховання кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей психофізичного розвитку вихованця.

☼ ☺☺☺ *Скласти таблицю «Інклюзивне навчання – переваги та труднощі»*

Умови ефективності інклюзивної освіти

Загалом для забезпечення ефективного інклюзивного навчання дітей з ООП необхідне створення таких умов:

- раннє виявлення порушень розвитку і започаткування корекційної роботи;
- правильне психолого-педагогічне вивчення особистості дитини з виявленням не лише порушень чи особливостей у розвитку, а й збережених сторін особистості, урахуванням її можливостей;
- організація та доступність інклюзивної дошкільної освіти, її наступність із шкільною інклюзією;
- психологічна готовність дитини та її батьків до навчання спільно з однолітками з типовим розвитком;
- тісна співпраця з батьками, надання їм необхідного мінімуму знань про психологію розвитку дитини, специфіку методів її виховання; організація психологічної та консультативної допомоги;
- формування психологічної, когнітивної та методичної компетентності педагогів загальноосвітніх закладів для фахового супроводу дітей з ООП в умовах інтеграції чи інклюзії;
- створення спеціальних умов у класі, школі (необхідне обладнання, охоронний режим тощо).

3. Особливості організації освітнього процесу в інклюзивних класах

Інклюзивну освіту здійснюють через формування спеціального інклюзивного класу. Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить: одна-три дитини з-поміж дітей із ПОРА, ЗПР, зниженим зором чи слухом, легкими ІІІ тощо; не більш як двоє дітей сліпих, глухих, із ТПМ, у тому числі з дислексією, РСА, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, які пересуваються на візках. При цьому доцільно добирати дітей однієї категорії порушення (нозології).

Дітей з особливими освітніми потребами зараховують до класів з інклюзивним навчанням в установленому порядку відповідно до висновку ІРЦ.

Навчання в класах з інклюзивним навчанням здійснюють за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими МОН для загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі за спеціальними підручниками. Вид програми, за якою навчається дитина, встановлює ІРЦ під час психолого-педагогічного вивчення дитини і дає їй рекомендації щодо типу закладу й форми навчання.

Дітям з важкими порушеннями розвитку (порушення інтелекту, глухота та ін.), комплексними порушеннями (наприклад, порушення інтелекту та опорно-рухового апарату, ДЦП і затримка психічного розвитку) може бути рекомендована навчальна програма відповідно до державного стандарту спеціальної освіти. Навчальна програма має відповідати потребам та можливостям дитини.

Успішність навчання дітей із психофізичними порушеннями в інклюзивному класі забезпечують шляхом індивідуалізації навчального процесу, що потребує індивідуального планування і розроблення такої документації: індивідуальна програма розвитку, індивідуальний навчальний план, індивідуальна навчальна програма.

Оформлення та ведення відповідної документації доручають асистентові вчителя.

Посаду асистента вчителя було введено в українське законодавство у 2010 р., його посадові обов'язки та основні функції відображено у низці законодавчих і нормативно-правових документів.

Важливо пам'ятати, що асистент допомагає вчителю працювати з усіма дітьми, надаючи додаткову підтримку у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Зокрема, асистент вчителя бере участь у створенні індивідуальної програми розвитку, проведенні спостережень за розвитком дітей, організації навчальних матеріалів тощо.

Робота з асистентом учителя потребує від учителя певних додаткових зусиль: вміння використовувати практику спільного викладання, необхідності виділяти час для спільного планування та обговорення освітнього процесу тощо. Проте ретельно спланована робота з асистентом учителя не тільки забезпечить кращу якість викладання, а й сприятиме професійному розвитку педагогів.

Асистенти вчителя успішно працюють у класах, де навчаються ромські діти, особливо якщо асистенти – також роми. У цьому випадку діти не мають жодних порушень розвитку, однак потребують додаткової підтримки для розуміння української мови (більшість із них приходить до 1-го класу із сім'ї, де розмовляють ромською) тощо. Асистент учителя також допомагає налагодити співпрацю між учителем і ромськими батьками, зрозуміти культурну своєрідність, надати додаткову підтримку батькам.

Для ефективного планування робочого часу важливо знати можливі **форми спільного викладання**:

- *Один викладає, інший допомагає.* Цей підхід також відомий як «основний і допоміжний вчитель». Застосовують доволі часто, оскільки він порівняно простий і не потребує багато часу для спільного планування. Ця форма спільного викладання передбачає, що основний учитель визначає навчальний зміст, методи навчання, навчальні види діяльності для усіх учнів, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами. Допоміжний учитель (асистент) надає підтримку окремим учням, проводить навчальні заняття з малими групами тощо.

- *Паралельне викладання.* Ця форма спільного викладання передбачає спільну відповідальність за процеси планування і викладання, яке проводять

обидва вчителі паралельно з половиною класу: навчальний зміст є однаковим, хоча методи викладання можуть бути різними.

- *Диференційоване викладання.* За цього підходу більшість учнів працює у складі великої групи, а окремі учні – у малих групах (для отримання індивідуальної підтримки).

- *Викладання в команді.* У процесі командної роботи обидва вчителі спільно планують навчальний час, визначають навчальний зміст, організацію уроків, стратегії навчання та управління класом. Основний учитель і асистент вчителя одночасно проводять навчання з усім класом: приміром, один учитель пояснює або представляє навчальний матеріал, інший демонструє слайди чи інші навчальні матеріали.

☼ ☺☺☺ *Користуючись методичними рекомендаціями (наприклад, <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2020/08/07/dolist.doc>) знайдіть відмінності у змісті діяльності та вимог до асистента вчителя та асистента учня*

Індивідуальну програму розвитку (ІПР) розробляють спільно – команда психолого-педагогічного супроводу і батьки дитини. ІПР містить такі **розділи**:

1. Період виконання.
2. Загальні відомості про учня.
3. Відомості про особливості розвитку учня (особливі освітні потреби, стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивну, емоційно-вольову сферу, навчальну діяльність).
4. Наявний рівень знань і вмінь учня (потенційні можливості; потреби).
5. Додаткові освітні та соціальні потреби учня (додаткова підтримка асистента вчителя, супровід з боку соціального працівника, робота з учителем-дефектологом, учителем-логопедом тощо).
6. Психолого-педагогічна допомога, що її надають під час корекційно-розвиткових занять у позаурочний час (зазначають найменування заняття, фахівця, котрий проводить заняття, місце і дату проведення заняття, їх періодичність).
7. Характеристика учня. За результатами оцінювання розвитку дитини дають їй стислу характеристику за сферами розвитку (емоційно-вольова, фізична, когнітивна, мовленнєва, соціальна); заплановані дії та очікувані результати/уміння до кожної сфери.
8. Навчальні предмети (у разі, коли потенційні можливості учня не дають змоги засвоїти навчальну програму, що призводить до необхідності розроблення адаптованої або модифікованої програми).

Складаючи індивідуальну програму розвитку, необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації слід розробити для облаштування середовища, застосування належних навчальних методів, матеріалів, обладнання, урахування сенсорних та інших потреб дитини.

♪ **Модифікація** – трансформує характер подачі матеріалу шляхом зміни

змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану або цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

♣ **Адаптація** – змінює характер подачі матеріалу, не змінюючи змісту або концептуальної складності навчального завдання. Зокрема, можна використовувати такі види адаптацій:

- пристосування середовища (збільшення інтенсивності освітлення у класних кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зниження рівня шуму в класі, де навчається слабочуюча дитина, забезпечення її слуховим апаратом; створення у приміщенні школи відокремленого блоку для учнів початкової ланки);

- адаптація навчальних підходів (використання навчальних завдань різного рівня складності; збільшення часу на виконання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності);

- адаптація матеріалів (адаптація навчальних посібників, наочних та інших матеріалів; використання друкованих текстів з різним розміром шрифтів, картки-підказки тощо).

Зазначають необхідне спеціальне обладнання.

10. Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план та індивідуальну навчальну програму розробляють відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня. Індивідуальний навчальний план визначає перелік предметів та кількість годин для їх вивчення. В індивідуальному навчальному плані до кожного навчального предмета встановлюють: цілі навчання; зміст; педагогічні технології, спрямовані на досягнення мети; оцінювання знань, які засвоїв учень за рік/півріччя.

До складання індивідуальної навчальної програми залучають батьків, які повинні мати чітке уявлення про те, чому навчання дитини потребує розроблення індивідуальної навчальної програми.

В індивідуальній програмі розвитку зазначають кількість годин і напрями корекційно-розвиткових занять, визначені ІРЦ з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учня й типових навчальних планів спеціальних закладів освіти, зокрема: три-п'ять годин – для дітей з ПОРА, ЗПР, зниженим РСА, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з ІП чи ЗПР тощо). *Корекційно-розвиткові заняття проводять учителі-дефектологи та практичні психологи.*

11. Джерела інформації у процесі розроблення індивідуальної програми розвитку.

12. Члени групи з розроблення індивідуальної програми розвитку.

13. Узгодження індивідуальної програми розвитку з батьками / законними представниками; учнем, якщо йому виповнилося 16 і більше років.

14. План консультування батьків / законних представників у процесі розроблення / виконання індивідуальної програми розвитку.

15. Моніторинг стану розвитку учня та його навчальних досягнень. Моніторинг здійснюють за сферами розвитку не менше чотирьох разів на рік. За

результатами моніторингу можуть бути внесені корективи в індивідуальну програму розвитку.

Невід'ємною складовою процесу розроблення індивідуальної програми розвитку є оцінювання динаміки розвитку дитини з особливими освітніми потребами, збирання відомостей про її успіхи (учнівські роботи, результати спостережень педагогів, контрольні листки, результати тестів тощо). Навчальні досягнення учнів з особливими освітніми потребами здійснюються за критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затвердженими відповідними наказами Міністерства освіти і науки.

 Простір рівних можливостей.

<https://www.youtube.com/watch?v=b3h1rZT2LtQ>

 Як створюють інклюзію в Балабинській школі

? Питання для самоконтролю

- 1) Чим обумовлено запровадження інклюзивної освіти?
- 2) Назвіть мету і завдання інклюзивної освіти.
- 3) Які умови ефективності інклюзивної освіти?
- 4) Які вимоги до організації інклюзивного класу?
- 5) В чому полягає діяльність асистента вчителя?
- 6) Які складові індивідуальної програми розвитку?
- 7) Чим адаптація ІПР відрізняється від модифікації?

Практичні завдання

1. Розглянути методичні рекомендації поточного року щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами. Зробити нотатну довідку (пам'ятку для вчителя та асистента вчителя)

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>

2. 😊😊 Підготувати презентацію про особливості порушення дітей та їх врахування в освітньому процесі, а саме, індивідуальний підхід у навчанні дітей із:

- ЗПР
- порушеннями мовлення
- порушеннями слуху
- порушеннями зору
- ДЦП
- РСА тощо.

Рекомендована література

Основна: 2, 3.

Додаткова: 10, 14.

Інформаційні ресурси: 1, 5, 6, 9, 10.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Батьківські збори : шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад. : О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 96 с.
2. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ : Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
3. Гарачук Т. В. Наукові підходи до викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Випуск 28. С. 139-145.
4. Державний стандарт початкової освіти : Постанова КМ України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <http://polishproject.nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/>
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
6. «Доброго ранку! Ми раді, що ви тут!» : посібник для педагогів з проведення ранкової зустрічі. Київ : Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2016. 52 с.
7. Застосування педагогічної технології «Щоденні 5» у роботі над текстом у початковій школі (1–2 класи) : навчально-методичний посібник / упор. : Н. Тіхонова. Кропивницький : [б.в.], 2021. 100 с.
8. Ільїна О. Використання технології проєктного навчання в Новій українській школі. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 3. С. 63-68.
9. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/650/017/7fc/6500177fc5b54679390686.pdf>
10. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 76 с.
11. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
12. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
13. Курач М. В. Безпечне освітнє середовище як умова збереження психічного здоров'я дітей. *Магістерські студії. Альманах*. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 199-201.
14. Мацьків М. Формування ціннісних орієнтирів молодших школярів. URL: <https://cutt.ly/veq2DGoD>
15. Миронова С. П. Нова українська школа : особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-

методичний посібник. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.

16. Модельні програми та навчальні матеріали. URL: <https://nus.org.ua/articles/vchyteli-ne-propustit-31-i-32-tyzhni-modelnoyi-navchalnoyi-programy/>

17. Нова українська школа : методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник / Т. В. Воронцова та ін. Київ : Алатон, 2019. 128 с.

18. Нова українська школа : організація взаємодії з батьками учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. / Т. М. Бабко, О. В. Банах, А. В. Вознюк, Г. А. Коломоєць, Л. Г. Кудрик, О. М. Мельник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.

19. Нова українська школа : поради для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

20. Онопрієнко О. В. Дидактико-методичні засади контролю й оцінювання навчальних досягнень молодших школярів : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2020. 400 с.

21. Онопрієнко О. В. Нова українська школа : інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 208 с.

22. Паркер Р., Томсен Б. Діяльнісний підхід у школі. Біллунд : LEGO Fonder, 2019. 75 с.

23. Пометун О. І. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі : навч.-метод. посіб. Київ : [б.в.], 2020. 104 с.

24. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / за ред. О. І. Пометун. Київ : А. С. К, 2004. 192 с.

25. Пометун Н. Енциклопедія інтерактивного навчання. Дніпро : Середняк Т. К., 2019. 96 с.

26. Проектна робота в початковій школі. Методичний посібник із фасилітації проектної роботи з учнями 1–4 класів / The LEGO Foundation. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 212 с.

27. Пушкарьова Т. О., Тогузов О. М. Інтегративно-діяльнісна педагогіка : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2019. 304 с.

28. Рибак О. Ранкова зустріч як педагогічна технологія розвитку комунікативної компетентності учня. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 29. Т. 3. С. 239-244.

29. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 19(2). С. 4-10. URL: <https://director-ua.info/index.php/dslg/article/view/51>

30. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. *Науковий вісник МДУ ім. В.О.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2011. Вип. 1.33. С. 9-15.

31. Сидоренко О. Б. Шляхи розвитку довільності у поведінці учнів молодшого шкільного віку з низькими навчальними досягненнями. URL:

<https://cutt.ly/6eq2Hh6H>

32. Сучасні педагогічні технології: навчально-методичний посібник / укл. : Е. І. Федорчук. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2006. 212 с.

33. Типові освітні програми. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

34. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи : навчально-методичний посібник. Видання 2-е, перероблене та доповнене / авт.-укл. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 83 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Державний стандарт початкової освіти : Постанова КМ України від 21.02.2018 р. № 87. URL: <http://polishproject.nus.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/>
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
3. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручн. Київ : Грамота, 2013. 504 с.

Додаткова:

1. Батьківські збори : шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад. : О. В. Пагава, Я. О. Чернишова. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 96 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Застосування педагогічної технології «Щоденні 5» у роботі над текстом у початковій школі (1–2 класи) : навчально-методичний посібник / упор. : Н. Тіхонова. Кропивницький : [б. в.], 2021. 100 с.
4. Зубцова Ю. Є. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 48. Т.1. С. 27-31. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/48/part_1/5.pdf
5. Зубцова Ю.Є. Особливості реалізації діяльнісного підходу в початковій школі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Випуск 50. Т. 1. С. 14-17. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2022/50/part_1/2.pdf
6. Інтегративний підхід : актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи : навчально-методичний посібник / уклад. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2018. 76 с.
7. Кіт Г. Г. Дидактика початкової освіти : практикум. Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. 249 с.
8. Ковальчук В. А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя : навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.
9. Копосов П. Г. Нова українська школа : дидактичні особливості організації навчально-ігрової діяльності учнів 1-2 класів : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Фабула», 2021. 160 с.
10. Миронова С. П. Нова українська школа : особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.
11. Модельні програми та навчальні матеріали. URL: <https://nus.org.ua/articles/vchyteli-ne-propustit-31-i-32-tyzhni-modelnoyi-navchalnoyi-programy/>

12. Нова українська школа : організація взаємодії з батьками учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. / Т. М. Бабко, О. В. Банах, А. В. Вознюк, Г. А. Коломоєць, Л. Г. Кудрик, О. М. Мельник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2020. 208 с.
13. Онопрієнко О. В. Нова українська школа : інноваційна система оцінювання результатів навчання учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 208 с.
14. Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін.; за наук. ред. Н. М. Бібік. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с.
15. Паркер Р., Томсен Б. Діяльнісний підхід у школі. Біллунд : LEGO Fonder, 2019. 75 с.
16. Пометун О. І. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі : навч.-метод. посіб. Київ : [б.в.], 2020. 104 с.
17. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / за ред. О. І. Пометун. Київ : А. С. К., 2004. 192 с.
18. Проектна робота в початковій школі. Методичний посібник із фасилітації проектної роботи з учнями 1–4 класів / The LEGO Foundation. Запоріжжя : СТАТУС, 2023. 212 с.
19. Пушкарьова Т. О., Топузов О. М. Інтегративно-діяльнісна педагогіка : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2019. 304 с.
20. Сучасні педагогічні технології : навчально-методичний посібник / укл. : Е. І. Федорчук. Кам'янець-Подільський : АБЕТКА, 2006. 212 с.
21. Типові освітні програми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
22. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи : навчально-методичний посібник. Видання 2-е, перероблене та доповнене / авт.-укл. : Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 83 с.
23. Nyvonen P. Play in the school context? The perspectives of Finnish teachers. *Australian Journal of Teacher Education*. 2018. № 36(8). P. 65-83.
24. Parker R. Learning through play in primary school classrooms. International Developments. *Australian Council for Educational Research*. 2019. June. P. 20-21.
25. Pyle A., Danniels E. A continuum of play-based learning : The role of the teacher in play-based pedagogy and the fear of hijacking play. *Early Education and Development*. 2017. № 28 (3). P. 274-289.
26. Zosh J. M., Hopkins E. J., Jensen H., Liu C., Neale D., Hirsh-Pasek K., Solis S.L., Whitebread D. Learning through play : A review of the evidence. White paper. Billund : The LEGO Foundatoin. 2017. 40 p.

Інформаційні ресурси:

1. Безпечний простір. URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/636>
2. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/news/200-storinok-pro-nus->

2302.html

3. Електронні підручники для Нової української школи. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/handle/123456789/810>
4. Нова українська школа. URL: <http://nus.org.ua/>
5. Онлайн-курс «ПРО. Школу для вчителів». URL: https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EDERA_PROSCHOOL+PS101+2020/about
6. Робота вчителів початкових класів з дітьми із особливими освітніми потребами. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra-SmartOsvita+Inc+1/about>
7. Сайт кафедри початкової освіти ЗОІППО. URL: <https://кпо2016.jimdo.com/>
8. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>
9. Студія онлайн освіти. URL: <https://www.ed-era.com/>
10. Школа для всіх. URL: <https://study.ed-era.com/uk/courses/course/409>
11. Prometheus+. Курси для освітян. URL: <https://prometheus.org.ua/courses-catalog/teachers-courses>

ГЛОСАРІЙ

Базовий навчальний план – складова Державного стандарту початкової загальної освіти, що визначає: структуру початкової освіти й перелік освітніх галузей; погодинне співвідношення між освітніми галузями; загальнорічну кількість годин; гранично допустиме навантаження учнів.

Дидактика – галузь педагогіки, яка досліджує теорію освіти і навчання.

Виховання – спеціально організований педагогічний вплив на особистість, що розвивається, з метою формування в неї соціальних властивостей, якостей, які визначаються суспільством.

Зона найближчого розвитку – різниця між тим, що дитина може виконати сама, і тим, що виконує за допомогою інших.

Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання.

Індивідуальна програма розвитку – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання.

Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

Інклюзивне освітнє середовище – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

Інтеграція – це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більшої кількості систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, що набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

Інтерактивне навчання (inter – взаємний, act – діяти) – це такий спосіб організації навчання, за якого навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх його учасників.

Ключові компетентності – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність

особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.

Методи навчання – способи (шляхи) взаємодії вчителя і учнів, спрямовані на вирішення освітніх завдань.

Навчання – цілісний двосторонній процес педагогічної діяльності вчителя (викладання) і навчально-пізнавальної діяльності учнів (учіння), спрямований на досягнення освітніх завдань.

Освіта – процес і результат взаємодії між вчителем та учнями, за якої останні оволодівають системою наукових знань, пізнавальних умінь та навичок, виховуються і розвиваються.

Освітній процес – система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей

Особа з особливими освітніми потребами – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Особистість – людина, наділена свідомістю.

Педагог (país – дитина, aho – веду, виховую) – фахівець, який має спеціальну підготовку і професійно проводить навчально-виховну роботу в різних закладах освіти.

Педагогіка – це наука про навчання, виховання, розвиток, формування і самовдосконалення особистості.

Педагогічна технологія – це сукупність форм, методів, способів, прийомів, навчальних та виховних засобів, що системно використовуються в освітньому процесі.

Портфоліо – це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учнів у різних сферах.

Принципи навчання – вихідні положення, що визначають діяльність вчителя і характер пізнавальної діяльності учнів.

Прийоми навчання – це складова частина методу, певні разові дії, спрямовані на реалізацію вимог тих чи інших методів навчання.

Розвиток – це процес і результат кількісних і якісних змін в організмі людини.

Форма організації навчання – спеціально організована діяльність вчителя і учнів, що проходить в установленому порядку і певному режимі.

Формування – процес становлення людини як соціальної істоти під дією всіх факторів.

Урок – логічно закінчена, обмежена в часі частина освітнього процесу, яку проводять за розкладом під керівництвом учителя з постійним складом учнів.

Навчальне видання
(українською мовою)

Зубцова Юлія Євгенівна

ДИДАКТИКА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Навчальний посібник
для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»

Рецензент *М. Д. Дяченко*
Відповідальний за випуск *Т. В. Турбар*
Коректор *Ю. Є. Зубцова*